

HAASTE

Haastateltavana Heikki Sariola **s.4**

Lasten kokema väkivalta **s.7**

Äitien tekemä väkivalta **s.12**

Lastensuojelun virheistä **s.18**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Teemana lapsi

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA
Lapsen oikeus elää ilman väkivaltaa
Riikka Kostainen

Haasteltavana on Lastensuojelun Keskusliiton erityisasiantuntija **Heikki Sariola**. Hän on seurannut urallaan, kuinka lapset ovat tulleet ihmisoikeusajattelun piiriin. Nykyään lapsiin kohdistuvat rikokset, myös lievät, otetaan vakavasti ja niihin puututaan eri tavalla kuin aikaisemmin.

7 Lasten ja nuorten väkivalta-kokemuksissa laskeva trendi
Monica Fagerlund & Marja Peltola

Viimeisin lapsiuhritutkimus toteutettiin 2013–2014 Poliisiammattikorkeakoulun ja Nuorisotutkimusseuran yhteistyönä. Tutkimuksen perusteella väkivallan yleisyydessä on tapahtunut myönteistä kehitystä.

Lapsiin kohdistuvan väkivallan kehitystrendejä
Juha Kääriäinen

12 Väkivalta äitien ja lasten välisen ristiriitojen ratkaisussa
Noora Ellonen

Osa suomalaisista äideistä turvautuu fyysiseen väkivaltaan kasvattaessaan lapsiaan. Artikkelissa tarkastellaan äitien lapsiinsa kohdistamaa fyysistä väkivaltaa tutkimustiedon perusteella. Tulokset perustuvat pienten lasten vanhemmille tehtyyn kyselytutkimukseen.

14 Ilmoitusvelvollisuuden muutoksilla ollut merkitystä
Noora Ellonen & Anna Heinonen

Viranomaisten täytyy ilmoittaa lastensuojeluviranomaisille epäilyistä lapsen kohdistuvasta väkivallasta. Lastensuojelulain muutoksen jälkeen lastensuojeluilmoitusten määrä on lisääntynyt merkittävästi, kuten myös ilmoitukset poliisille.

17 Lastenasiantalommalla kokeillan Turussa
Minna Sinkkonen

LASTA-hankkeessa kehitetään lapsilähtöistä viranomaisten toimintamallia. Kohderyhmänä ovat lapset ja nuoret, joiden epäillään joutuneen väkivalta- ja/tai seksuaalirikoksen uhriksi.

18 Lastensuojelun onnistumiset ja epäonnistumiset
Tarja Pösö

Lasten suojelemista hyväksikäytöltä ja väkivallalta halutaan tukea mutta samanaikaisesti toivotaan, että lastensuojelu käyttää toimivaltaansa vain ”oikeissa” ongelmatilanteissa. Väärin kohdennettu tuki saa usein perheen valvomisen leiman ja lastensuojelu epäammattimaisen toiminnan kuvan. Toisaalta puuttumattomuudella voi olla kohtalokkaita seurauksia.

20 Etsivä työ – outo rinnalla kulkija
Yrjö Kallinen

Etsivän työn tarkoitus on yhdistää haittojen vähentämistä aikaiseen väliintuloon ja pyrkiä saamaan kontakti riskiryhmiin ennen heidän tilanteidensa ja ongelmien syvempää eskaloitumista.

22 Voimaperheet – uusi interventio lasten käytösongelmiin
Elonheimo, Ristkari, Huttunen & Sourander

Voimaperheet on lasten käytöshäiriöiden hoitoon ja ennaltaehkäisyyn tarkoitettu interventio, joka on kehitetty Turun yliopistossa. Alustavat tulokset ohjelman vaikuttavuudesta Suomessa ovat lupaavia.

25 Trappan-malli auttaa puhumaan lapsen kanssa perheväkivallasta
Hannu Kari

Folkhälsan toi Ruotsissa kehitetyn työmenetelmän Suomeen 2010. Siellä se on vakiintunut osaksi sosiaalipalvelujen työtä.

26 Arvostus ja ymmärrys avaimina nuoren kohtaamiseen
Minna Tikka

Tutkija **Elsa Saarikkomäki** ja löytävän nuorisotyön projektipäällikkö **Heikki Turkka** korostavat nuoren kanssa toimivien viranomaisten riittävää vuorovaikutusosaamista ja kykyä mukautua eri olosuhteissa.

Johdattu on riski lasta haastatellessa
Julia Korkman HUSin Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisesta osaamiskeskuksesta kertoo, mitä lasten haastattelussa pitää ottaa huomioon.

30 Nuoret rikosentekijät esitutkinnaissa
Tero Muurman & Klaus Kaartinen

Nuoriin kohdistuvassa esitutkinnaissa on tiettyjä ominaispiirteitä, joiden huomiointi voi olla ratkaisevaa uusien rikosten estämiseksi tai jo muodostuneen rikoskierteen katkaisemiseksi.

32 Lasten ja nuorten rikosten tekijöiden seuraamukset
Hannu Niemi

Lapsia ja nuoria kohdellaan rikosprosessissa lievemmin kuin aikuisia.

35 Väkivaltarikosten uhrin tyytyväisiä rikosprosessiin
Heini Kainulainen & Elsa Saarikkomäki

Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa tehdyssä kyselyssä selvitettiin, miten tyytyväisiä väkivaltarikosten uhrin olivat oman kokemuksensa perusteella oikeudellisiin toimijoihin.

38 Lapsikohteisten seksuaalirikosvankien uusintarikollisuus
Toni Laaksonen

Rikosseuraamusalan tutkimushankkeessa selvitettiin lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista tuomittujen vankien uusintarikollisuutta ja STOP-ohjelman vaikuttavuutta.

40 Kulttuurin asema rikosoikeudessa pohdintaan
Taina Cooke

Etnisesti yhä monimuotoisempi väestö luo paineita Suomen kulttuurisesti kapea-alaiselle rikosoikeudelle.

42 KRIMINOLOGIA
Matti Laine: Macconochien herrasmiehet

44 RIKOSENTORJUNTA
Jukka-Pekka Takala: Kotipalvelu voi estää lasten surmia

46 AJASSA

HAASTE

ASiantuntevasti
rikoksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Juha Kääriäinen
Poliisiammattikorkeakoulu

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen

Yhteystiedot

Osoite: Mannerheimintie 4,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: 02951 50252
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Sakari Melander (pj.)
Helsingin yliopisto
Janne Kivivuori (varapj.)
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Päivi Honkatukia
Tampereen yliopisto
Aarne Kinnunen
Oikeusministeriö
Ulla Knuuti
Rikosseuraamuslaitos
Jaana Koivukangas
Rikosuhripäivystys
Juha Kreuz
Vapaa väitöstutkija
Robin Lardot
Keskusrikospoliisi
Leena Metsäpelto
Valtakunnansyyttäjänvirasto
Marjo-Riitta Pihlajamäki
Turun kaupunki
Olli Salin
Helsingin kaupunki
Jukka-Pekka Takala
Rikoksentorjuntaneuvosto

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Johanna Vuonokari / Lehtikuva

Tilauhintaa

Vuosikerta 25 euroa + alv. 10%
Irtto numero 6,50 euroa

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Sähköposti: haaste@om.fi
Lomakkeet: www.haaste.om.fi

Painopaikka

Kirjapaino Uusimaa, Porvoo

14. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkko-)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ JUHA KÄÄRIÄINEN

Huoli lapsista

Kuluneen vuoden aikana olemme saaneet lukea paljon surullisia uutisia perhesurmista, lasten seksuaalisista hyväksikäytöistä ja muusta lapsiin kohdistuneesta väkivallasta. Etenkin henkirikokset herättävät aina keskustelun syistä ja syyllisistä: miksi vanhemmat surmaavat lapsiaan ja mitä olisimme voineet tehdä toisin, jotta tragedialta olisi välttytty. Syyttävä sormi kohdistuu useimmiten ensimmäisenä viranomaisiin: Olisiko sosiaalityöntekijän, terveydenhoitajan tai poliisin pitänyt tunnistaa ajoissa riskit ja toimia ennaltaehkäisevästi? Tällainen pohdinta on tietysti ymmärrettävää ja tarpeellistakin. Haluamme yhteisönä tehdä surutyötä ja ajatella, että toimimalla jatkossa viisaammin voimme välttää tulevaisuuden tragediat.

Lapsiin kohdistuva väkivalta koskettaa moraalisia tunteitamme ja kun jotain kohtalokasta tapahtuu, unohtuu helposti, että paljon myönteistä on tapahtunut lähihistoriassamme. Muutaman vuosikymmenen taakse ulottuvassa tarkastelussa huomaamme, että pieniin lapsiin kohdistuneet henkirikokset ovat vähentyneet huomattavasti maassamme, itse asiassa enemmän kuin missään muualla maailmassa, Irlantia lukuun ottamatta. Lasten kurittamista koskevat asenteet ovat viime vuosikymmeninä muuttuneet siihen suuntaan, että entistä pienempi osa lasten vanhemmista hyväksyy lapsen fyysisen rankaisemisen kasvatuskeinona. Asennemuutos näkyy myös lasten kokemusten tasolla kuritusväkivallan vähenemisenä. Lapsiuhritutkimusten ja muiden tutkimusten perusteella näyttää siltä, että kaiken kaikkiaan väkivalta lapsen kokemusmaailmassa on vähentynyt.

Lasten kokemaan väkivaltaan voidaan tehokkaimmin puuttua laajoilla yhteiskuntapolitiittisilla toimenpiteillä, joiden tarkoituksena on monipuolisesti turvata lapsiperheiden hyvinvointia. Hyvinvointipolitiikan tuloksena väkivalta vähenee, vaikka se ei olisi ollutkaan nimenomaisena ja julkilausuttuna tavoitteena. Esimerkiksi pienten lasten surmien väheneminen on luultavasti yhteydessä paitsi ei-toivottujen raskauksien vähenemiseen ja asennemuutokseen, myös tehokkaaseen äitiys- ja neuvolatyöhön. Jos hyvinvointia turvaavat, kaikille tarkoitetut järjestelmät pettävät, riskiarviointien tekeminen ja yksittäisten riskiperheiden poimiminen voi olla toivoton tehtävä väkivaltaisten kuolemien ehkäisemiseksi.

Huoli lapsista on yhteinen ja siksi on ymmärrettävää, että mediassa käsitellään yksittäisiä lapsiin kohdistuneita väkivaltaisia tapahtumia. Aina ei voi kuitenkaan välttyä kysymästä, kuinka tarpeen on yksittäisten tapausten laaja julkinen ja yksityiskohtainen riepottelu. Mitä mieltivät lapset, jotka seuraavat sellaista uutisointia? On hyvä välillä muistaa, että monessa asiassa olemme myös edistyneet ja paljon on tehty asioita oikeinkin. Toivottavasti yhteiskuntamme jatkossakin kehittyy tavalla, joka on omiaan vähentämään lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa.

Lapsen oikeus elää ilman väkivaltaa

YK:n lapsen oikeuksien sopimus täytti marraskuussa 25 vuotta. Lastensuojeluliiton erityisasiantuntija Heikki Sariola on seurannut urallaan, kuinka lapset ovat tulleet ihmisoikeusajattelun piiriin. Nykyään lapsiin kohdistuvat rikokset, myös lievät, otetaan vakavasti ja niihin puututaan eri tavalla kuin aikaisemmin. Seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja väkivallasta on helpompi puhua kuin ennen, mutta on tullut myös uusia tabuja, jotka liittyvät vähemmistöryhmiin.

Heikki Sariola on tutkinut lasten seksuaalista hyväksikäyttöä ja lasten kokemaa väkivaltaa 30 vuotta. Hän aloitti työt Lastensuojelun Keskusliitossa kesällä 1984. Ensimmäinen tehtävä oli selvittää, kuinka paljon viranomaisten tietoon tulee lasten seksuaalista hyväksikäyttöä. Vuosia 1983 ja 1984 koskeva kysely lähetettiin mm. kasvatusneuvoloille, nuorisopoliklinikoille, psykiatrisille osastoille, sosiaalitoimistoille ja koulujen sosiaaliryhmätyöntekijöille. Se oli ensimmäinen ilmiön yleisyyskartoitus ja ensimmäinen tutkimus, jossa lähtökohtana olivat lapset; jonkin

verran Suomessa oli aiemmin tutkittu siveellisyysrikosten tekijöitä, mm. **Inkeri Anttila** väitöskirjassaan 1950-luvulla.

Raportti lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä Suomessa ilmestyi syksyllä 1985. Kahden vuoden ajalta löytyi noin 350 hyväksikäyttötapausta (132 varmaa), joita viranomaiset käsittelivät. Sariola kertoo, että siihen aikaan tieto oli sensaatiomainen – nykyäänhän sosiaali- ja terveydenhuollon tietoon tulee jopa puolitoista tuhatta epäilyä vuodessa. Raportti sai paljon julkisuutta ja aiheesta virisi vilkas keskustelu.

Selvitystä kritisoitiin siitä,

että viranomaisten tietoon tulee vain osa lasten seksuaalisen hyväksikäytön tapauksista. Niinpä Lastensuojelun Keskusliitto päätti tehdä uuden tutkimuksen, jossa seksuaalija väkivaltakokemuksista kysyttiin suoraan lapsilta. Vuonna 1988 tehdyssä kyselyssä käytettiin 10 000 koululaisen otosta. Syy poikkeuksellisen suureen otokseen oli se, että tutkimuksessa haluttiin selvittää myös inestin yleisyyttä ja ilmiö tiedettiin hyvin harvinaiseksi. Inestinkaltaisia tapauksia tuli tutkimuksessa ilmi parikymmentä, niissä puolessa tekijänä oli isäpuoli ja puolessa biologinen isä, kaikissa

kohteena oli tyttö. Tämä raportti ilmestyi keväällä 1990.

SEKSUAALINEN HYVÄSKÄYTTÖ HALLITSI PITKÄÄN KESKUSTELUA

Keskustelu lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä kuohui 1980–90-luvuilla myös muualla Länsi-Euroopassa ja Yhdysvalloissa. 1980-luvulla debatti painottui inestisiin. Kiihkeä keskustelu toi mukanaan yllälyöntejä monissa maissa ja Suomessakin inestiväitteet alkoivat yleistyä huoltoriidoissa.

– Julkisuuteen syntyi käsitys, että inesti olisi kulovalkean lailla leviävä ilmiö. Psykologien keskuudessa vallitsi

Erityisasiantuntija Heikki Sariola Lastensuojelun Keskusliitosta kertoo suhtautumisen muuttuneen lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan.

siihen aikaan freudilaispohjainen näkemys, jonka mukaan ihmisillä on seksuaalisia toiveita perheenjäseniään kohtaan ja tätä pyrkimystä kulttuuri pitää aisoissa. Nykyään ilmiö nähdään evoluutiobiologian kautta: insesti on häiriö, jossa luonnon suojamekanismit lähisukulaisia kohtaan tunteesta seksuaalisesta vastenmielisyydestä pettävät. Inesit keskustelu johtui varmaan siitäkin, että seksuaalinen vapautuminen oli vielä historiallisesti lähellä, Sariola arvioi.

Hänen mukaansa insestisän pelottava hahmo siirtyi vähitellen yhteiskunnallisessa keskustelussa syrjemmälle ja huomio kiinnittyi perheen ulkopuolelta tulevaan pedofilian vaaraan. Uuteen näkökulmaan vaikuttivat ensimmäinen maailmanlaajuinen kongressi lasten hyväksikäytöstä Tukholmassa 1996 ja samoihin aikoihin Belgiassa paljastunut pedofiilirinki ja tyttöjen murhat.

Sariola tiivistää, että

1980–90-luvun ilmapiirissä seksuaalinen hyväksikäyttö vei kaiken huomion eikä muusta lasten kokemasta väkivallasta paljon puhuttu. Toisaalta hyväksikäyttötutkimusten ja -keskustelun ansiota on, että seksuaalirikoslaki uudistettiin vuonna 1999 ja lainsäädäntöä on 2000-luvulla edelleen muokattu ottamaan huomioon lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Muutos on suuri verrattuna 1980-luvun tilanteeseen. Lisäksi Suomesakin on käynnistynyt lapsen seksuaalisen käyttäytymisen tutkimusta ja todistajapsykologiaan liittyvää tutkimusta. Tällaista tutkimustietoa tarvitaan tapausten rikostutkinnassa ja oikeusprosessissa sekä niin lapsen kuin epäillyn oikeusturvan varmistamisessa.

LASTEN PIISKAAMINEN JÄÄNYT HISTORIAAN

Lapsiin kohdistunut väkivalta jäi keskustelussa pitkäksi aikaa syrjään kunnes kaksikymmentä vuotta myöhemmin

2008 uusi lapsiuhritutkimus saatiin toteutettua Poliisiammattikorkeakouluun, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen ja Lastensuojelun Keskusliiton yhteistyönä. Kysely uusittiin viime vuonna ja tulokset julkaistiin kesällä. Lasten kokema väkivalta on vähentynyt radikaalisti verrattuna 1980-lukuun sekä kotona että sen ulkopuolella ja lasten seksuaalisen hyväksikäytön trendi on ollut laskeva (tutkimuksen tuloksista s. 7). Myös lapsiin kohdistuvat henkirikokset ovat pitkällä aikavälillä vähentyneet. Lasten kokeman väkivallan vähentyminen näkyy erityyppisissä tutkimuksissa ja myös käytännössä.

Yksi suotuisasti kehittynyt alue on lasten kokema kuritusväkivallalta. Lastensuojelun Keskusliitto on nostanut teemaa esille, kampanjoinut ja teettänyt aiheesta asennetutkimuksia, ensimmäisen kerran vuonna 2004. Siinä on toistettu Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkijan

Teuvo Peltoniemen 1981 ja 1985 kyselyiden asenne-lausetta: "Mitä mieltä olette väittämästä, että lasten ruumiillinen kurittaminen on ainakin poikkeustapauksissa välttämätön kasvatukseen". Väittämän hyväksyi vuonna 1981 lähes puolet ja tämän vuoden kyselyssä 15 prosenttia vastaajista. Merkityksellistä lasten kannalta on, että lapsiperheiden vanhempien keskuudessa fyysisen kurituksen hyväksyntä on vähäisintä (8 % v. 2014). Myös vanhempien käyttämää väkivaltaa on kyselyssä selvitetty. Vuosina 2006–2014 piiskaaminen on käytännössä loppunut ja tukistaminen, läimäyttäminen ja sormilla näpäyttäminen ovat vähentyneet voimakkaasti. Sen sijaan väkivallalla uhkailu on pysynyt ennallaan.

– Vaikka kuritusväkivallan väheneminen on historiallisesti tapahtunut nopeasti ja olemme aivan toisenlaisessa kasvatuskulttuurissa kuin 30 vuotta sitten, muutos tuntuu tuskastuttavan hitaalta. Kun on nuorena innolla tarttunut ongelmaan, tässä vaiheessa jo kysyy, miksi omasta mielestään aivan selvän asian vatomiseen menee kymmeniä vuosia, Sariola huokaa.

– Mutta ei työ ole mennyt hukkaan, kun vertaa lähtöpiisteeseen. 1980-luvulla ajatus siitä, että lasta ei saisi tukistaa tai läimäytellä oli lehdissä pilakuvien aihe. Silloin kuritukseen puuttumista pidettiin vähän naurettavana, kun nykyään se ei ole ollenkaan ihmeellinen asia.

Sariola arvioi, että kuritusväkivallan vähenemiseen on vaikuttanut tutkimus, siitä käyty keskustelu, kampanjat, neuvoloiden pitkäjänteiden valistustyö ja ennen kaikkea vuoden 1984 lakimuutos, joka kielsi fyysisen kurituk-

Ihmisoikeusajattelun kehittyminen ja yhteiskunnan muutos on nostanut esiin uudenlaisia haasteita lastensuojelun kannalta, erityisasiantuntija Heikki Sariola kertoo.

→ sen. Lisäksi suomalaisten koulutus- ja sivistystaso ovat nousseet, samaten elintaso. Stressin väheneminen vähentää tutkitusti väkivaltaista käyttäytymistä.

MONENLAISTA TUTKIMUSTA TARVITAAN

Tutkimusta tarvitaan poliittiseen argumentaatioon, Heikki Sariola tähdentää. On välttämätöntä, että päätöksentekijöillä on saatavissa realistinen kuva tilanteesta ja vankkaa tietoa lapsiin kohdistuvasta väkivallasta, koska lehdistössä huomio kiinnittyy aina epäkohtiin. Arviointitutkimuksia tarvitaan väkivallan ehkäisytöimenpiteiden kehittämiseen ja viranomaisten toiminnan mitoittamiseen. Asennekyselyillä ja lapsiuhritutkimuksilla pystytään seuraamaan, onko kehitys eteenässä suotuisaan suuntaan ja onko toimenpiteistä ollut hyötyä. Harvoin tutkimuksissa kuitenkaan pystytään osoittamaan yksityiskohtaisesti, mistä joku asia johtuu. Sariolan kokemuksen mukaan tutkimustiedolla todella pystyy vaikuttamaan asenteisiin ja viemään myönteisiä asioita eteenpäin.

– Ei kuitenkaan pidä olla sinisilmäinen, sen olen vuosien varrella oppinut lasten pahoinpitelyjen ja seksuaalisen hyväksikäytön tutkimuksesta. Tutkimustietoa voidaan käyttää monenlaisten asioiden ajamiseen ja keskustelussa voi olla monenlaisia motiiveja ja intressejä, kuten in-
sestsistyösten lisääntyminen

huoltoriidoissa osoittaa. Kampanjoinneissa syntyy herkästi myös virheellisiä käsityksiä: esimerkiksi kun puhutaan käsitteellä naiseen ja lapsiin kohdistuva väkivalta, syntyy sellainen mielikuva, että väkivallan tekijä on aina mies. Lapsiin kohdistuvassa väkivallassa kuitenkin tekijöinä ovat yhtä lailla miehet ja naiset. Aina on hyvä olla skeptistä suhtautumista ja itsekritiikkiä mukana, Sariola näkee.

LAPSEN VÄKIVALLALTA SUOJELEMISEN UUDET HAASTEET

Ihmisoikeusajattelun kehittyminen ja yhteiskunnan muutos on nostanut lastensuojelun kannalta esiin uudenlaisia uhkia ja myös vanhoja asioita katsotaan uudesta näkökulmasta, erityisasiantuntija Heikki Sariola kertoo. Olennainen ongelma lasten oikeuksien kannalta on, että alakulttuureissa on sellaisia traditioita, jotka ovat selvästi lapsille haitallisia. Niihin puuttuminen on aina ollut vaikeaa.

– Kirjoitin 1980-luvulla Lapset ja yhteiskunta -lehden artikkelin inestistä lestadiolaisten parissa. Pian vanhalestadiolaisten pääkonttorista tuli neljän hengen lähetystö vaatimaan liiton johdolta julkista anteeksipyyntöä; torjunta oli silloin täydellinen. Väitteet lasten hyväksikäytöstä tässä alakulttuurissa ovat siis olleet jo kauan olemassa, mutta edelleen käydään samaa keskustelua, hän harmittelee.

– Väärinkäyttöä voi esiintyä pienissä suljetuissa

uskonnollisissa tai ideologisissa yhteisöissä, mutta myös suuremmissa kuten katolisen kirkon pedofiiliskandaalit maailmalla osoittavat. Ja on väärinkäyttöksiä tapahtunut lastensuojelulaitoksissakin.

Yksi vaikeista keskustelunaiheista tänä päivänä on Sariolan mukaan kuritusväkivallan käyttö eri kulttuuritaustaisissa perheissä. Suomeen on muuttanut ihmisiä maista, joissa fyysinen kuritus on täysin hyväksyttyä.

– Valitettavasti viranomaiset eivät aina kykene toimimaan näissä tilanteissa Suomen lainsäädännön mukaisesti. Tiedän tapauksia, joissa on ajateltu, että erilainen kulttuuritausta jotenkin oikeuttaisi toimimaan vastoin lakia. Muistan esimerkiksi yhden pahoinpitelytapauksen, jossa isä oli hakannut remmillä 13-vuotiasta tyttöä ja käräjäoikeuden päätöksessä viitattiin heidän traditioon.

Sariola nostaa räikeimmäksi esimerkiksi viranomaisten vääränlaisesta kulttuurisensitiivisyydestä Englannin Rotherhamin tapauksen. Elokuussa julkaistun selvityksen mukaan eräät maahanmuuttajajengit käyttivät seksuaalisesti hyväkseen, raiskasivat ja kierrättivät 1400 tyttöä viidentoista vuoden aikana, eivätkä viranomaiset puuttuneet tietoonsa tulleisiin tapauksiin, koska pelkäsivät leimautuvansa rasisteiksi.

– Kun vielä kymmenisen vuotta sitten lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön suhtauduttiin ylipäätänsä kuviteltavissa

sa olevana pahana, miten joutunut tapauksia voidaan katsoa läpi sormien rasismisyytösten pelon takia? Tabukysymyksissä tapahtuu melkoisia muutoksia ääri-
laidasta toiseen.

Sariola uskoo, että Suomessa on menty kulttuurikonfliktien käsittelyssä viime vuosina parempaan suuntaan, mutta työntekijät joutuvat aina itse miettimään, miten uskaltavat puuttua tilanteisiin. Hän muistuttaa, että selvään väärinkäyttöön on aina pakko puuttua, koska valtion on taattava kaikille lapsille sama suoja.

Lasten oikeuksien vahvistaminen on nostanut pinnalle myös kysymyksen poikien ympärileikkauksesta; tyttöjen ympärileikkaukseen on aina suhtauduttu täysin kielteisesti. Vuoden 2004 muistiossa ehdotettiin Suomeen lakia, jossa poikien ympärileikkaus laillistettaisiin. Lastensuojelun Keskusliitto otti ehdotukseen vastustavan kannan, samoin Sexpo-Säätiö ja Lääkäriliitto. Viime vuosina myös useat muut järjestöt ja tahot ovat kiristäneet kantaansa, mm. pohjoismaiset lapsiasiavaltuutetut ovat ottaneet kielteisen kannan poikien ympärileikkaukseen, Sariola kertoo. Toinen keskustelussa ollut ja edelleen ratkaisematta oleva asia on syntymättömän lapsen oikeudet välttämään lapsen oikeudet välttämään alkoholivaurioilta. Tässäkin LSKL on ottanut kantaa, että äidin tahdonvastainen raittius olisi hyväksyttävää lapsen suojelemiseksi. ■

■ MONICA FAGERLUND & MARJA PELTOLA

Lasten ja nuorten väkivalta- kokemuksissa laskeva trendi

Suomessa asuvien lasten ja nuorten väkivaltakokemuksista on saatavilla kattavasti tietoa nyt jo kolmelta kyselykerralta vuosilta 1988, 2008 ja 2013. Viimeisin lapsiuhritutkimus toteutettiin 2013–2014 Poliisiammattikorkeakoulun ja Nuorisotutkimusseuran yhteistyönä. Tutkimuksen perusteella väkivallan yleisyydessä on tapahtunut myönteistä kehitystä.

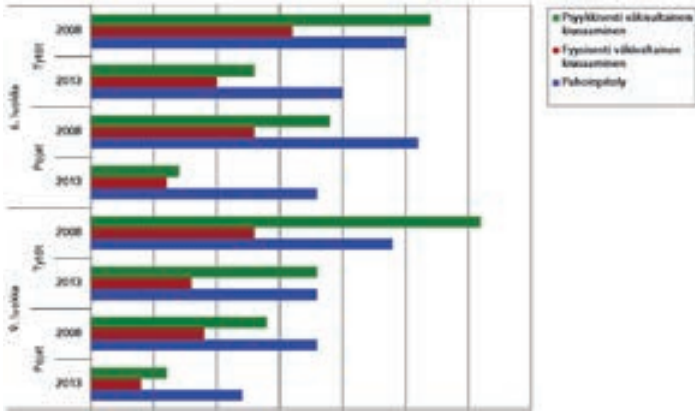
Lasten ja nuorten kohtaama väkivalta nousee laika ajoin otsikoihin ja herättää laajaa yhteiskunnallista huolta. Lasten ja nuorten väkivaltakokemusten määrällisestä kehityksestä on kuitenkin aiemmin ollut olemassa vertailukelpoista tietoa vain

niukasti. Tänä vuonna ilmestynyt raportti *Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013* tarjoaa laajemman kontekstin keskustelulle lasten ja nuorten kohtaamasta väkivallasta: se kokoaa yhteen vuonna 2013 kerätyn lapsiuhritutkimuksen keskeiset tulokset verraten

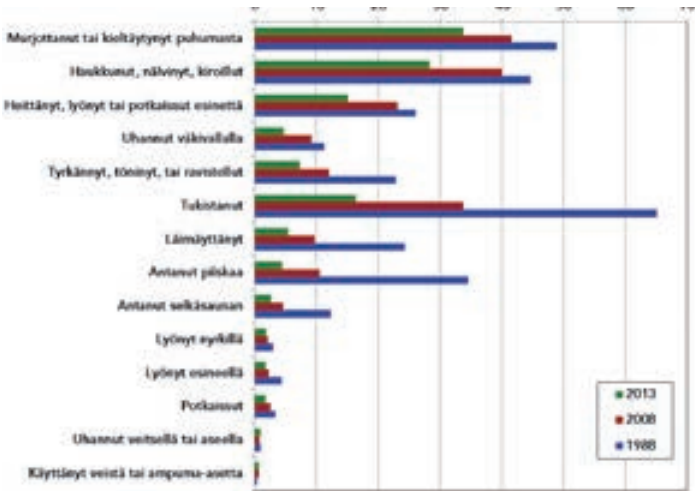
niitä vastaavaan aineistoon vuodelta 2008 ja soveltuvin osin vuonna 1988 kerättyyn aineistoon nuorten perheessä kohtaamasta väkivallasta sekä seksuaalisesta kanssakäymisestä aikuisten kanssa.

Tuoreimman lapsiuhritutkimuksen kyselyyn vastasi

11 364 kuudes- ja yhdeksäsluokkalaista Manner-Suomesta sekä Ahvenanmaalta. Väkivallan kokemuksia on lapsiuhritutkimuksessa kartoitettu laajasti eri toimintaympäristöt ja tekijät huomioiden. Väkivaltaa on tarkasteltu asiakokonaisuuksina, jotka käsittävät →

Kuvio 1. Viimeisten 12 kuukauden aikana ikätovereiden tekemää väkivaltaa ja kiusaamista kokeneiden osuudet (%) luokka-asteen ja sukupuolen mukaan vuosina 2008 ja 2013.

Kuvio 2. Yhdeksäsluokkalaisten kokemukset äidin ja/tai isän käyttämästä väkivallasta ennen 14 vuoden ikää vuosina 1988, 2008 ja 2013, %.

→ väkivallan yleisesti rikollisina tekoina, ikätovereiden välillä, perheessä koettuna ja nähtynä väkivaltana, seksuaalisena hyväksikäyttönä sekä harrastuksissa ja sähköisten viestimien kautta tapahtuvana väkivaltana. Lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin erikseen väkivallasta kertomista.

VÄKIVALTAKOKEMUKSET VÄHENTYNEET MONELLA OSA-ALUEELLA

Väkivalta koskettaa lähes kaikkia lasten ja nuorten elämäntilanteita, ja he myös näyttävät joutuvan väkivallan uhreiksi

aikuisia useammin. Vaikka lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta on siis yhä valitettavan yleinen ilmiö Suomessa, selkein yksittäinen kehitystrendi väkivaltakokemuksissa on myönteinen: väkivaltakokemusten määrä on suhteellisen johdonmukaisesti laskenut vuosien 1988, 2008 ja 2013 välisenä aikana. Tältä osin tulos vastaa myös kansainvälisessä kriminologisessa tutkimuksessa esitettyjä arvioita lasten ja nuorten kohtaaman väkivallan määrän kehityksestä.

Muutos on näkyvässä lä-

hes kaikilla osa-alueilla, joista vertailukelpoista tietoa on saatavilla: lapset ja nuoret ovat joutuneet aiempaan verrattuna harvemmin rikoksen uhreiksi, he raportoivat kohtaavansa vähemmän väkivaltaa ikätovereiden välillä ja vanhempiensa taholta sekä näkevänsä harvemmin väkivaltaa kotonaan. Yleisestä kehityssuunnasta poiketen kokemukset ryöstöistä pysyivät määrältään suunnilleen ennallaan ja varkaudet jopa lisääntyivät. Seksuaaliväkivaltakokemukset aikuisten kanssa ovat vähentyneet, ja huolimatta internetin yhä tiiviimmästä kytkeytymisestä lasten ja nuorten arkeen, myös internetissä tapahtuva ehdottelu, häirintä ja kiusaaminen ovat niin ikään viime vuosina pikemminkin vähentyneet kuin lisääntyneet. Vaikka esimerkiksi ikätoverien välinen väkivalta on edelleen melko yleistä, väkivaltakokemusten lasku näkyy kaikkien väkivallan muotojen kohdalla ja erityisen suuri pudotus on tapahtunut henkisen väkivallan kokemisessa.

Samaan aikaan monet lasten ja nuorten väkivaltakokemuksia muokkaavat rakenteelliset taustatekijät ovat säilyttäneet merkityksensä. Väkivaltakokemukset ovat yläasteikäisillä vastaajilla yleisempiä kuin alakouluikäisten joukossa. Pojat kohtaavat enemmän tuntemattoman tekemää väkivaltaa julkisilla paikoilla, tytöt puolestaan raportoivat yleisemmin väkivaltaa vanhempiensa taholta. Ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten riski kohdata väkivaltaa näyttää olevan hieman korkeampi kantaväestön lapsiin ja nuoriin verrattuna useimmilla tarkastelluilla osa-alueilla, erityisen selvästi harrastustoiminnassa. Näiltä osin tuoreimmassa lapsiuhritutkimuksessa toistuvat jo aiemmin esitetyt havainnot.

KOTONA TAPAHTUVA VÄKIVALTA

Jo vuoden 2008 lapsiuhritutkimuksessa todettiin vanhempien lapsiinsa kohdistaman väkivallan vähentyneen huomattavasti vuoteen 1988 verrattuna. Myönteinen kehitys on jatkunut 2010-luvulle tultaessa. Vaikka kotona tapahtuneiden väkivaltakokemusten määrä on vähentynyt kaikissa väkivallan tyypeissä, erityisen selkeä pudotus on tapahtunut lievässä fyysisessä väkivallassa, ns. kuritusväkivallassa: esimerkiksi tukistamista oli vuoden 2013 aineistossa kokenut elämänsä aikana 16 % yhdeksäsluokkalaista ja 9 % kuudesluokkalaista, kun vuonna 2008 vastaavat osuudet olivat 34 % ja 24 %. Myös läimäytämiset ja piiskaaminen vähenevät molemmilla ikäryhmillä noin puoleen kuuden vuoden takaisesta. Vakava väkivalta, kuten nyrkillä tai esineellä lyöminen, potkiminen, aseella uhkaaminen tai aseiden käyttäminen, oli harvinaista kaikilla kolmella kyselykerralla.

Vanhempien lapsiinsa kohdistaman väkivallan vähentämiseksi on tehty runsaasti vaikuttamistyötä, joka näyttää siis kantavan hedelmää myös lasten ja nuorten kokemusten tasolla. Johdonmukaisesti väkivallan väheneminen kotona näkyy myös niiden lasten ja nuorten määrässä, jotka ovat raportoineet nähneensä perheenjäsenen kohdistunutta väkivaltaa kotonaan. Vaikka myös vanhempien keskinäistä parisuhdeväkivaltaa nähneiden lasten ja nuorten osuudet ovat laskeneet, erityisen selkeästi väheni sisarukseen kohdistuvia väkivallantekoja nähneiden osuus, mikä yhä vahvistaa tulkintaa kuritusväkivaltaa kohtaan tiukentuneiden asenteiden siirtymisestä käytäntöihin.

Myönteisestä kehityksestä huolimatta väkivalta koskettaa edelleen lähes kaikkia osa-alueita lasten ja nuorten arjessa.

SEKSUAALIKOKEMUKSET AIKUISTEN KANSSA JA SEKSUAALINEN VÄKIVALTA

Lapsiuhritutkimuksessa on tarkasteltu myös lasten ja nuorten seksuaalikokemuksia sekä ikätoverien että aikuisten kanssa. Näistä tarkastelun pääpaino on ollut lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kannalta riskialttiimmissa eli aikuisten kanssa koetuissa seksuaalikokemuksissa. Aiempien tutkimusten tapaan tytöt raportoivat poikia selvästi yleisemmin seksuaalisen väkivallan ja häirinnän kokemuksia niin aikuisten kuin ikätovereidensä taholta, ja lisäksi erilaiset tuntemattomien henkilöiden internetissä tekemät seksuaaliset ehdotukset ja pyynnöt olivat edelleen tytöille yleisimpiä tutkimuksen molemmissa ikäryhmissä.

Poliisin tilastoissa viime vuosina ilmennyt kasvu lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten ilmoitusmäärissä ei näy vastaavien kokemusten yleistymisenä lapsiuhritutkimuksessa. Onkin mahdollista, että tämänkaltaiset rikokset tulevat aiempaa yleisemmin poliisin tietoon, vaikka niiden määrä

ei olisi lisääntynyt. Esimerkiksi lakimuutoksilla viranomaisen ilmoitusvelvollisuudesta alaikäisiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa sekä rikoslain lisäyksellä lapsen houkuttelemisesta seksuaalisiin tarkoituksiin on saattanut olla rikosilmoituksia lisäävä vaikutus. Aiheen oltua aika-ajoin näytävästikin esillä tiedotusvälineissä voitaneen olettaa, että jossain määrin myös yleisellä tietoisuuden lisääntymisellä ja sen myötä kasvaneella kiinnostamisriskillä on ollut myönteinen, piilorikollisuutta vähentävä vaikutus.

OHJATTU HARRASTUSTOIMINTA VÄKIVALTATUTKIMUKSEN KATVEALUEENA?

Kaikki lasten ja nuorten väkivaltakokemukset eivät tapahdu selkeästi yksityisissä tai julkisissa tiloissa, joihin suurin osa niitä koskevaa tutkimusta on keskittynyt. Vuoden 2013 lapsiuhritutkimuksessa nostettiin esiin uutena kokonaisuutena ohjatun harrastustoiminnan piirissä tapahtuva väkivalta, jota voidaan pitää yhtenä lasten ja nuorten väkivaltakokemusten tutkimuksen katvealu-

eista. Vaikka vertailevaa tietoa väkivaltakokemusten määrästä harrastuksissa ei siis ole saatavissa, on tärkeää tuoda esiin, ettei edes usein lapsille ja nuorille monenlaisia valmiuksia antavaksi ajateltu harrastustoiminta ole väkivallasta vapaa alue. Lapsiuhritutkimuksessa kysytyistä väkivaltakokemuksista harrastustoiminnassa tekee erityisen vakavia se, että kysymys kattoi vain harrastuksen ohjaajan – siis vastuullisen aikuisen – taholta kohdatun väkivallan, ei harrastusten piirissä vertaisten kesken sattuneita väkivaltakokemuksia.

Erityisesti henkisen väkivallan, kuten kiroilun, huutamisen, pilkkaamisen ja uhkailun, kokemuksia oli verraten monilla haastateltavilla, kuudesluokkalaisista 16 prosentilla ja yhdeksäsluokkalaisista 29 prosentilla. Väkivaltakokemukset harrastuksen ohjaajan taholta olivat selkeästi sukupuolittuneita: väkivallasta erilaisissa muodoissaan raportoivat pojat tyttöjä useammin. Esimerkiksi yhdeksäsluokkalaisista pojista 6 prosenttia raportoi harrastuksen ohjaajan lyöneen joskus tai usein, kun vastaava

osuus tytöistä oli hieman yli prosentin. Myös ulkomaalais-taustaiset lapset ja nuoret raportoivat kantäväestöä edustaviin vastaajiin verrattuna useammin eri väkivallan muotoja harrastustoiminnan piirissä.

Merkillepantavaa on, että vaikka seksuaalisen väkivallan ja häirinnän kokemuksia muissa yhteyksissä kysyttäessä niistä raportoivat tytöt useammin kuin pojat – kuten useissa tutkimuksissa on todettu – pojat kuitenkin raportoivat harrastuksen ohjaajan taholta muun väkivallan ohella myös seksuaaliseksi häirinnäksi ja väkivallaksi luokiteltavia tekoja huomattavasti tyttöjä yleisemmin. Viime vuosina tutkimuksissa ilmenneet arviot poikien ja miesten erityisen korkeasta ilmoituskynnyksestä koskien seksuaalirikosten uhriksi joutumista tulisikin ottaa vakavasti, ja huomioida mahdollisuus kontekstisidonnaisten kysymysten merkityksestä tapausten ilmitulolle. Harrastusohjaajan taholta koetun väkivallan kasautuminen pojille tukee jo aiemmissa tutkimuksissa havaittua tulosta, jonka mukaan tyttöjen ja poikien riskit kokea väkivaltaa eri ympäristöissä eroavat toisistaan.

TAULUKKO 1.

Aikuisen kanssa koettujen seksuaalikokemusten esiintyvyyys 6.- ja 9.-luokkalaisilla, %.

	6. LUOKKALAISET		9. LUOKKALAISET		
	2008	2013	1988	2008	2013
Tytöt	2	1	17	11	7
Pojat	2	<1	6	2	2
Yhteensä	2 (N=7273)	2 (N=5849)	12 (N=6793)	7 (N=5524)	4 (N=4822)

VÄKIVALTA YHTEISKUNNALLISEN ERIARVOISUUDEN INDIKAATTORINA

Myönteisestä kehityksestä huolimatta väkivalta koskettaa edelleen lähes kaikkia osa-alueita lasten ja nuorten arjessa. Kuten aiemmissakin uhritutkimuksissa on todettu, →

→ väkivallan uhriksi joutuminen on myös tuoreen lapsiuhritutkimuksen valossa luonteeltaan kasautuvaa ja siksi (kin) sen merkitys kumuloituvan huono-osaisuuden mekanismina on merkittävä. Lasten ja nuorten kohtaama väkivalta ei myöskään ole muista yhteiskunnallisista hierarkioista irrallinen; ikä, sukupuoli ja etninen tausta edelleen muokkaavat sitä, kuinka todennäköistä on joutua väkivallan uhriksi ja missä väkivaltaa kohdataan. Toisaalta perinteisten sosioekonomista asemaa kuvaavien tekijöiden, kuten vanhempien koulutustaustan ja työttömyyden, yhteys esimerkiksi kuritusväkivallan yleisyyteen on lapsiuhritutkimuksissa osoittautunut heikoksi.

Väkivallan vähentämistyössä tarvitaan laaja-alaista otetta: väkivaltailmiöt on nähtävä yhteiskunnallisessa kontekstissaan, jolloin eriarvoistumisen taittaminen ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien turvaaminen kaikille lapsille ja nuorille nousevat ydinkysymyksiksi. Lisäksi myös jatkossa tarvitaan ilmiön laaja-alaisesti haltuun ottavaa tutkimusta, joka ei keskity vain jonkin tietyn väkivallan osa-alueen ympärille, jolloin ilmiön kontekstointi on mahdollista. ■

Artikkeli perustuu raporttiin: Fagerlund, Monica; Peltola, Marja; Kääriäinen, Juha; Ellonen, Noora & Sariola, Heikki (2014) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110.

Fagerlund työskentelee tutkijana Poliisiammattikorkeakoulussa ja Peltola Nuorisotutkimusverkostossa.

■ JUHA KÄÄRIÄINEN

Lapsiin kohdistuvan väkivallan kehitystrendejä

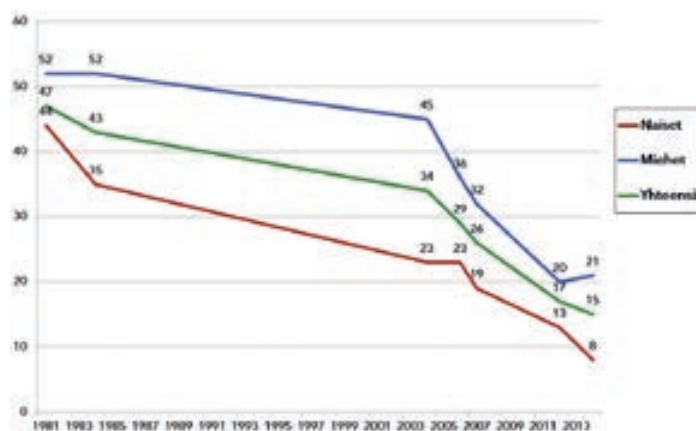
Poliisiammattikorkeakoulussa vuosina 2008 ja 2013 kerätyt lapsiuhritutkimukset antavat melko myönteisen kuvan lapsiin kohdistuvan väkivallan kehityksestä Suomessa viime vuosilta. Näyttää siltä, että sekä lasten kotona kokeama ja näkemä väkivalta että muu lapsiin kohdistuva väkivalta on vähentynyt.

Havainto näyttää koskevan myös seksuaalista väkivaltaa. Kuritusväkivallan ja seksuaalisen väkivallan osalta lapsiuhritutkimusten tiedot ovat vertailukelpoisia Sariolan vuonna 1988 toteuttaman tutkimuksen kanssa ja tässä suhteessa kehitys on ollut erityisen myönteistä.

Lastensuojelun Keskusliitossa on koottu tietoja vä-

estön kasvatusasenteista. 1980-luvun alusta lähtien kerättyjen tietojen mukaan väestön asenteet ruumiillista kuritusta kohtaan ovat muuttuneet selvästi toivottuun suuntaan. Kun vielä 1980-luvun alussa noin puolet väestöstä hyväksyi ruumiillisen kurituksen kasvatuskeinona, nykyisen näin ajattelevia on enää noin joka kymmenes tutkimuksiin vastaajista. Voimme siis sanoa, että asennetutkimukset selvästi tukevat ainakin havaintoja kuritusväkivallan vähenemisestä. (Kuvio 1)

Myös eräät muut aineistot tukevat havaintoja lapsiin kohdistuvan väkivallan vähenemisestä. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on tehnyt Nuorisoriikollisuuskyseilyä vuodesta 1998 ja näissä kyselyissä on ollut myös muutamia uhrikokemuksia kartoittavia kysymyksiä. Kysymykset on osoitettu yhdeksäsluokkalaisille nuorille. Taulukossa 1 on tutkija **Venla Salmen** kokoamia Nuorisoriikollisuustutkimuksen tietoja. Näiden havaintojen mukaan nuorten kokemukset

Kuvio 1. Kuritusta koskevien asenteiden muutos 30 vuodesa. Vastaukset kysymykseen: "Lasten ruumiillinen kurittaminen on ainakin poikkeustapauksessa hyväksyttävä kasvatuskeino", % vastaajista. Ehdottomasti tai jossain määrin samaa mieltä olleet v. 1981, 1985, 2004, 2006, 2007, 2012 ja 2014.

* Kyselyt vuosina 1981 ja 1985 Peltoniemi, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos ja vuosina 2004–2014 Lastensuojelun keskusliitto ja Taloustutkimus.

kiusaamisesta, väkivallalla uhkaamisesta ja väkivallasta näyttävät vähentyneen aivan viime vuosina. Pidempää trendiä tarkastellen näyttää tosin siltä, että kehitys on ollut melko vakaata. Samaan tulokseen voidaan tulla, jos tarkastellaan eräitä Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen Kouluterveyskyselyn tuottamia indikaattoreita, jotka liittyvät yhdeksäsluokkalaisten kokemaan väkivaltaan ja kiusaamiseen.

Nuorisoriolosuhteiden tutkimuksen mukaan Kouluterveyskyselyn osalta on tosin todettava, että niiden käyttämät väkivalta-indikaattorit ovat melko karkeita eikä niissä eritellä lasten kokemia väkivaltatilanteita kovin tarkasti. Juuri tästä syystä on koettu tarpeelliseksi kerätä tietoja erillisen lapsiuhritutkimuksen avulla.

Uhritutkimusten lisäksi on hyvä tarkastella myös poliisin tietoon tulleita rikospäilyjä. On selvää, että vain

TAULUKKO 1.

Kuluneen vuoden aikana uhrikokemuksen kokeneita nuoria 1998–2012, %.

	1998	2001	2004	2008	2012
varkaus	18	17	16	20	22
uhkaamalla varastaminen	6	7	5	6	6
kiusaaminen	11	11	11	17	13
väkivallalla uhkaaminen	20	23	22	24	19
väkivalta	17	18	16	20	16
N	4503	4347	5142	5826	4855

Lähde: Salmi, Venla: Katsaus nuorten rikoskäyttäytymiseen ja uhrikokemuksiin 2012. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, verkkokatsauksia 27/2012.

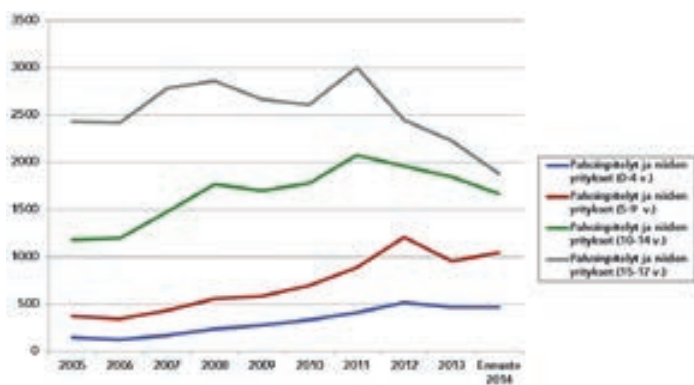
pieni osa lasten ja nuorten väkivaltakokemuksista tulee poliisin tietoon mutta viime vuosina on eri tavoin koetettu ilmoituskyynnystä madalttaa esimerkiksi parantamalla viranomaisten välistä tiedonkulkua ja korostamalla ilmoitusvelvollisuutta. Kuvioissa 2 ja 3 on tarkasteltu pahoinpitely- ja seksuaalirikospäilyjen kehitystä noin kymme-

nen viime vuoden ajalta.

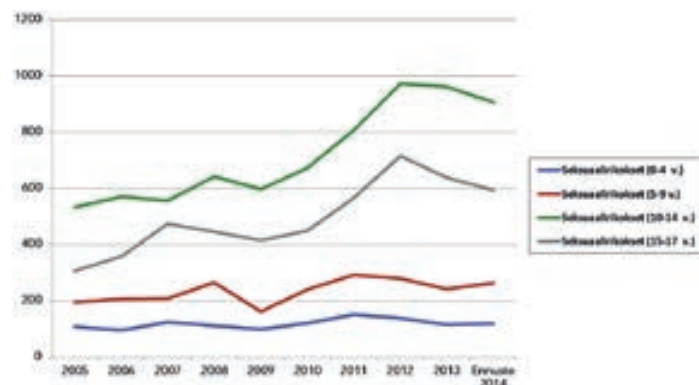
Näyttääkin siltä, että erityisesti pienimpiin lapsiin kohdistuvat pahoinpitelypäälyt, jotka perustuvat tyypillisesti perheiden sisäisiin tapahtumiin, ovat lisääntyneet viime vuosina. Sen sijaan teini-ikäisiin kohdistuneet pahoinpitelyt, jotka tapahtuvat tyypillisesti julkisissa tiloissa, ovat vähenty-

neet, mikä saattaa kuvastaa pahoinpitelyjen todellista vähenemää.

Seksuaalirikospäilyjen kohdalla kasvua on sen sijaan kaikissa ikäryhmissä aina vuoteen 2012 asti, jonka jälkeen kasvu on taittunut etenkin varhaisteini-ikäisten ja teini-ikäisten kohdalla. ■

Kuvio 2. Poliisin tietoon tulleet pahoinpitelypäälyt, joissa asianomistajaksi on merkitty alaikäinen, asianomistajan iän mukaan. Lähde: PoliStat.

Kuvio 3. Poliisin tietoon tulleet seksuaalirikospäälyt, joissa asianomistajaksi on merkitty alaikäinen, asianomistajan iän mukaan. Lähde: PoliStat.

Väkivalta äitien ja lasten välisten ristiriitojen ratkaisussa

Äidinrakkauteen ajatellaan luonnostaan kuuluvan halu suojella omia lapsia kaikelta pahalta. Näin varmasti onkin, mutta arkinen todellisuus on useissa lapsiperheissä toinen: Osa suomalaisista äideistä turvautuu fyysiseen väkivaltaan kasvattaessaan lapsiaan. Tässä artikkelissa tarkastellaan äitien lapsiinsa kohdistamaa fyysistä väkivaltaa tutkimustiedon perusteella. Tulokset perustuvat pienten lasten vanhemmille tehtyyn kyselytutkimukseen.

Kyselytutkimus toteutettiin vuonna 2011. Otoksena käytettiin 0–12-vuotiaita lapsia ja kysely lähetettiin näiden lasten vanhemmille. Jos lapsella oli kaksi vanhempaa, saivat he itse päättää, kumpi osallistuu tutkimukseen. Kyselyssä kysyttiin vanhempien asenteita lapsen kasvatuksesta, vanhempien käyttäytymistä lapsen kanssa tulleissa ristiriitatilanteissa kuluneen vuoden aikana sekä lapsen kodin ulkopuolisia väkivaltakokemuksia. Kyselyyn vastasi yhteensä 3146 vanhempaa, joista 88 prosenttia oli äitejä. Seuraavassa tarkastellaan 2752 vastanneen äidin väkivaltaista käyttäytymistä lapsen kanssa tulleissa ristiriitatilanteissa.

FYYSINEN VÄKIVALTA RISTIRIIDAN RATKAISUSSA

Tutkimuksessa kysyttiin, onko äiti turvautunut erilaisiin aggressiivisiin tai väkivaltaisiin tekoihin kuluneen vuoden aikana lapsen kanssa tulleiden ristiriidan yhteydessä (taulukko 1).

Tulokset osoittavat, että äidit turvautuvat hyvin monenlaisiin tekoihin. Tyypillisin teko on lapsen tarttuminen tai lapsen toniminen, johon kertoo turvautuneensa

kolmannes äideistä. Noin joka viides äiti on tukistanut lastaan ja noin joka kymmenes antanut lapselleen luunapin. Neljä prosenttia äideistä on läimäissyt tai lyönyt lastaan ristiriidan yhteydessä.

Eniten näitä tekoja käytetään 3–6-vuotiaiden lasten kanssa. Jopa joka neljäs 3–6 vuotiaan lapsen äiti on esimerkiksi tukistanut lastaan kuluneen vuoden aikana. Ikäryhmittäisessä tarkastelussa erityisen huolestuttavaksi tulokseksi voidaan nostaa se, että kaksi prosenttia alle 2-vuotiaiden lasten äideistä kertoo ravistelleensa lasta. Varsinkin alle 1-vuotiaille lapsille ravistelu voi olla hengenvaarallista.

KURITUSVÄKIVALLAN KÄYTTÖ

Osa edellä esitetyistä teoista yhdistetään tyypillisesti ruumiilliseen kuritukseen eli kuritusväkivaltaa. Näitä tekoja ovat tukistaminen, luunappi, tarttuminen, ravistelu tai läimäyttäminen. Lastensuojelun Keskusliitto mittaa säännöllisesti vanhempien asenteita kuritusväkivaltaa kohtaan, ja mittauksen mukaan yhä harvempi vanhempi hyväksyy lapsen kohdistuvan kuritusväkivallan. Siitä huolimatta äidit käyttävät sitä kasvatuksessaan.

Usein lapsiin kohdistuvan väkivallan tutkimuksissa nämä kuritusväkivallaksi luokitellut teot yhdistetään niin, että voidaan tarkastella kuritusväkivaltaa käyttävien vanhempien määrää. Valitettavasti läimäisy ja lyöminen oli tässä tutkimuksessa yhdistetty samaan kysymykseen. Läimäisy on tyypillinen kuritusväkivallan muoto, mutta lyömistä ei voida enää ajatella niin lieväksi väkivallaksi, mitä kuritusväkivallalla yleensä tarkoitetaan. Ravistelun osalta kuritusväkivallaksi luokiteltiin vain yli 2-vuotiaisiin kohdistuneet ravistelut, koska alle 2-vuotiaiden kohdalla kyse on erittäin vakavasta väkivallasta.

Näillä määrittelyillä lähes joka toinen äiti on käyttänyt lapseensa kuritusväkivaltaa (44 %). Pääasiassa äidit kertovat käyttäneensä kuritusväkivaltaa vain kerran tutkimusta edeltäneen vuoden aikana. Äideistä 42 prosenttia kertoo turvautuneensa siihen vain 1–2 kertaa. Kaksi prosenttia äideistä raportoi käyttäneensä kuritusväkivaltaa 3–10 kertaa kuluneen vuoden aikana. Tulos viittaa siihen, että kuritusväkivaltaa on tosiaan käytetty yksittäisten riitojen ratkaisuna ennemminkin kuin jatkuvana käyttäytymismallina.

TAULUKKO 1.

Äitien väkivaltaisten tekojen esiintyvyys lapsen iän mukaan tarkasteltuna, %.

	0-2	3-6	7-12	Yhteensä
Heitellyt tai lyönyt esineitä rikki lapsen nähden	9	14	9	11
Uhannut lyödä lasta tai heittää häntä esineellä	1	5	6	5
Heittänyt lasta esineellä	1	2	1	1
Töninyt lasta tai tarttunut lapseen	32	42	26	32
Tukistanut lasta	18	25	15	19
Antanut lapselle luunapin	18	18	7	13
Ravistellut lasta	2	3	3	3
Purrut lasta	1	<1	0	0,2
Läimäyttänyt tai lyönyt lasta	3	6	4	4
Potkaissut lasta tai lyönyt lasta nyrkillä	0	<1	<1	<1
Yrittänyt lyödä lasta esineellä	0	1	1	<1
Lyönyt lasta esineellä	<1	1	1	<1
N (vastausten määrä)	649	866	1214	2729

VAKAVAN VÄKIVALLAN KÄYTTÖ

Lievemmäksi mielletyn kuritusväkivallan rinnalla väkivaltaisesta käyttäytymisestä erotetaan usein vakava fyysinen väkivalta. Tässä tutkimuksessa vakavaksi väkivallaksi luokitellaan lapsen potkiminen ja nyrkillä lyöminen, lyöminen esineellä tai sen yrittäminen, pureminen ja alle 2-vuotiaiden ravistelu. Kuten edellä kuvattiin, läimäytys ja lyöminen oli yhdistetty samaan kysymykseen ja sitä tarkasteltiin kuritusväkivallan yhteydessä, vaikka lyömisestä osalta kysymys sopsi vakavan väkivallan luokkaan.

Hieman yli prosentti äideistä kertoo käyttäneensä jotain vakavaa fyysistä väkivaltaa lapseensa tutkimusta edeltäneen vuoden aikana. Mikäli lapsen läimäytys ja lyöminen otettaisiin tarkasteluun mukaan, nousee määrä kuuteen prosenttiin. Myös vakavan väkivallan kohdalla käyttö rajoittui pääasiassa yhteen kertaan tutkimusta edeltäneen vuoden aikana.

MILLAISET ÄIDIT PAHOIN- PITELEVÄT LASTAAN?

Monesti ajatellaan, että väkivaltaa lapsiaan kohtaan käyttävät vain ne äidit, jotka kärsivät työttömyydestä, taloudellisista huolista tai ovat muutoin matalamman sosioekonomisen aseman perheitä. Tähän tutkimukseen osallistuneiden äitien mukaan tämä ei pidä paikkansa: kuritusväkivaltaa käytetään kaikenlaisissa perheissä. Taloudellisten ja perherakenteellisten tekijöiden

sijaan äidin kuritusväkivallan käyttöä ennustavat mm. stressi joko lapsesta, työstä tai elämästä yleensä sekä omat lapsuudenajan väkivaltakokemukset.

Stressi ja omat lapsuudenajan väkivaltakokemukset lisäävät myös vakavan väkivallan käytön riskiä. Kaikkein selvimmän vakavan väkivallan käyttöä ennustaa kuitenkin kuritusväkivallan käyttö. Se, että äiti käyttää lapseensa kuritusväkivaltaa, lisää vakavan väkivallan käytön riskiä yli kymmenkertaisesti. Fyysisen koskemattomuuden rajan rikkominen on siten varsin merkittävää, vaikka se tehtäisiin lieväksi mielletyn väkivallan keinoin. Tämä tulisi-kin huomioida siinä arkikeskustelussa, jossa usein vähätellään esimerkiksi tukistamista ja sen merkitystä.

Stressin, väkivaltakokemusten ja kuritusväkivallan käytön lisäksi äitien vakavaan väkivallan käytön riskiä nostavat epätydyttävät palvelukokemukset liittyen vanhemmuuden tukemiseen. Ne äidit, jotka ovat havainneet ongelmia omassa vanhemmuudessaan ja hakeneet niihin apua, mutta eivät ole apua saaneet tai ovat kokeneet saamansa avun riittämättömäksi, käyttävät lapseensa vakavaa väkivaltaa lähes kolme kertaa suuremmalla todennäköisyydellä kuin vanhemmat, jotka eivät ole kokeneet tarvitsevansa apua. Tämä palvelukokemusten merkitys on nähtävillä, kun muiden tekijöiden vaikutus on huomioitu, eli palvelukokemusten vaikutus vakavan

väkivallan käyttöön on itsenäinen ja siten varsin merkittävä tekijä.

VÄKIVALTA EHKÄISEVIÄ PALVELUITA TARVITAAN

Tutkimuksen tulokset tuovat hyvin esiin äitiyteen liittyvän ristiriitaisuuden: huolehtivaankin äitiyteen voi joskus liittyä aggressiivista käyttäytymistä, kuten fyysisistä väkivaltaa. Se ei kuitenkaan välttämättä tarkoita suojelevan äidinrakkauden puutetta. Se kuvastaa ennemminkin tilanteeseen sidottua vaihtoehdoisen toimintamallin puutetta. Tämä asettaa merkittäviä haasteita palvelujärjestelmällemme.

Lapsen oikeuksiin vedoten yhteiskunnassamme pyritään voimakkaasti maldaltamaan lapsiin kohdistuvan väkivallan puuttumisen kynnyksiä normittamalla viranomaisen toimintaan ja tiukentamalla lakeja. Kehityssuunta on hyvä ja sen peruste mita parhain, mutta sen rinnalla olisi syytä arvioida, tarjoaako nykyinen palvelujärjestelmämme välineitä tasapainon löytämiseen ristiriitaisen äitiyden ja lasten oikeuksien välillä nimenomaan väkivallan ennaltaehkäisyssä. Tämä tutkimus antaa viitteitä siitä, että palvelujärjestelmä ei selvästikään anna äideille mahdollisuutta käsitellä omia lapsuudenajan väkivaltakokemuksia niin, etteivät ne olisi enää läsnä omassa äitiydessä. Niin ikään vanhemmuuden tukeen liittyvät palvelut eivät ole riittäviä tai eivät ainakaan äitiyden aggressioiden käsittelyn näkökulmasta vastaa tarpeeseen. Tehostuvan viranomaiskontrollin rinnalla äideille tulisikin tarjota entistä enemmän kanavia tunnistaa ja käsitellä omaa aggressiivisuuttaan ja äitiyden aiheuttamia negatiivisia tunteita ilman seuraamusten pelkoa tai sitä, että saa otsaansa automaattisesti huonon äidin leiman.■

Kyselytutkimuksesta ja sen tuloksista voi lukea lisää raportista: Ellonen, Noora (2012) Kurin alaiset. Lasten ja vanhempien välisten ristiriitojen ratkaiseminen perheissä. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 103. Luettavissa verkossa osoitteessa www.polamk.fi.

Tulokset vakavan väkivallan riskitekijöistä perustuvat artikkeliin: Peltonen, Kirsi & Ellonen, Noora & Pösö, Tarja (2014): Mothers' self-reported violence toward their children: A multifaceted risk analysis. *Child Abuse & Neglect*, online earlyview.

■ NOORA ELLONEN & ANNA HEINONEN

Ilmoitusvelvollisuuden muutoksilla ollut merkitystä

Lasten kanssa työskentelevät ovat velvollisia ilmoittamaan lastensuojelun viranomaisille, jos heille on työssään herännyt epäily lapsen kohdistuneesta väkivallasta. Lastensuojelulain muutoksen jälkeen lastensuojeluilmoitusten määrä on lisääntynyt merkittävästi, kuten myös ilmoitukset poliisille lapsen kohdistuvan väkivallan epäilystä.

Viranomaisten ilmoitusvelvollisuudet ja -oikeudet on säädetty laissa. Laajimmin niitä käsitellään lastensuojelulaissa. Nykyinen lastensuojelulaki tuli voimaan vuona 2008. Laissa madallettiin lastensuojeluilmoituksen teon kynnystä

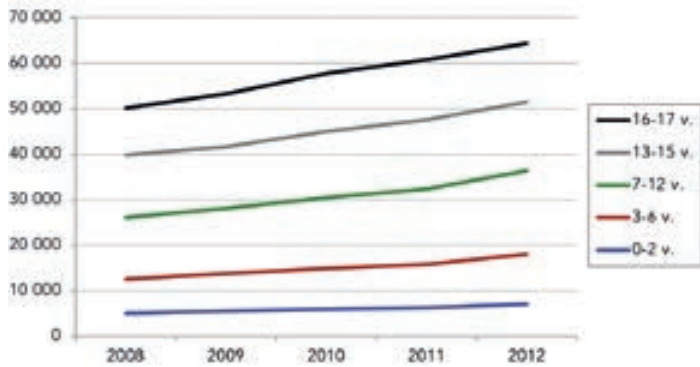
aikaisempaan verrattuna. Nykyään viranomaiset ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuololle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuh-

teet tai oma käyttäytyminen edellyttävät lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Epäily lapsen kohdistuvasta väkivallasta on yksi syy lastensuojelun tarpeen selvittämiseen.

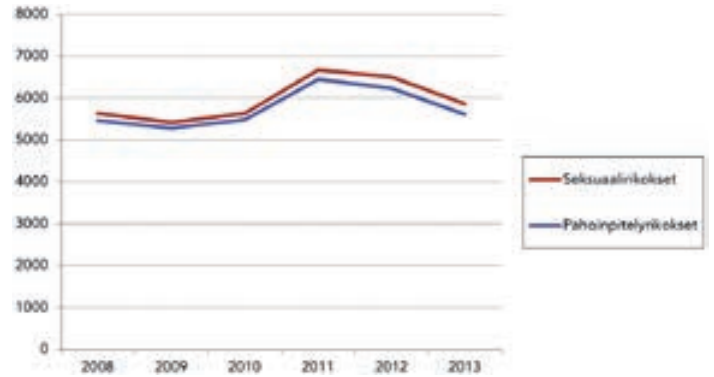
Kun vuonna 2008 tehtiin lastensuojeluilmoituksia yhteensä 76 007, ylitti ilmoitus-

ten määrä 100 000 rajapyykin vuonna 2012 (103 715). Kuviossa 1 on tarkasteltu lastensuojeluilmoitusten määrän kehitystä ikäryhmittäin vuosina 2008–2012. Sen mukaan ilmoitusten määrä on kasvanut kaikissa ikäryhmissä.

Sitä, missä määrin ilmoi-

Kuvio 1. Lastensuojeluilmoitusten määrän kehitys ikäryhmittäin vuosina 2008–2012. (Lähde: THL)

Kuvio 2. Alaikäisen lapsen kohdistuneiden pahoinpitely- ja seksuaalirikosepäilyiden rikosilmoitusten määrällinen kehitys vuosina 2008–2013. Lähde (PolStat)

tuusmäärän suuri kasvu on johonkin juuri lastensuojelulain muutoksesta, on mahdoton aukottomasti sanoa. Esimerkiksi viranomaisille suunnatut koulutukset ovat lisääntyneet samaan aikaan voimakkaasti, ja myös se voi selittää ilmoitusherkkyyden muutosta. Kuitenkin koska lastensuojeluilmoitusten määrä on kasvanut varsin huomattavasti vuoden 2008 jälkeen, voidaan arvioida myös lainsäädännön muutoksella olevan siinä merkitystä.

ILMOITUSHERKKYYS POLIISIN NÄKÖKULMASTA

Poliisin tietoon tulee lapsiin kohdistuvia väkivaltaepäilyjä erityisesti lastensuojelun kautta. Nykyisen lainsäädännön mukaan lastensuojelun viranomaiset ovat velvollisia ilmoittamaan poliisille, jos heillä on perusteltua syytä epäillä lapsen kohdistuneen sellaista fyysistä väkivaltaa, josta enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Käytännössä tämä tarkoittaa lieviä pahoinpitelyjä lukuun ottamatta kaikkia pahoinpitelyjä. Myös lievissä pahoinpitelyissä lastensuojelun viranomaisilla on oikeus ilmoituksen tekoon poliisille lapsen edun nimissä. Seksuaalirikosepäilyistä lastensuojelun viranomaisilla

on velvollisuus aina ilmoittaa poliisille.

Myös rikosilmoitusten määrä lapsiin kohdistuneen väkivallan epäilyistä kasvoi vuoden 2008 jälkeen. Kuviossa 2 on kuvattu niiden poliisille tehtyjen ilmoitusten määrä, jotka koskevat alaikäiseen lapseen kohdistunutta väkivaltaepäilyä tai seksuaalisen hyväksikäytön epäilyä. Jälleen on todettava, että syytä ilmoitusten lisääntymiseen ei voida varmasti sanoa, mutta lastensuojelulain muutoksella voi olla osuutensa vuosina 2009–2011 tapahtuneessa kasvussa. Se voidaan kuitenkin tutkimusten perusteella sanoa, että ilmoitusten määrän kasvu liittyy joka tapauksessa ilmoituskynnyksen madaltumiseen eikä niinkään väkivallan lisääntymiseen. Poliisiammattikorkeakoulun tekemien uhritutkimusten mukaan lapsiin kohdistuva väkivalta ja seksuaalinen hyväksikäyttö ovat vähentyneet selvästi viimeisten viiden vuoden aikana (Elloinen ym., 2008; Fagerlund ym. 2014).

Vuoden 2011 jälkeen poliisille tehtyjen ilmoitusten määrä on kuitenkin ollut jälleen laskussa. Tulos kertonee osittain siitä, että lapsiin kohdistuva väkivalta on selvästi vä-

hentyynyt, mutta se voi kertoa myös ilmoituskäytätymiseen liittyvistä haasteista, joita käsitellään seuraavassa.

EPÄRÖINTIÄ ILMOITUSTEN TEOSSA

Poliisiammattikorkeakoulun tutkimusten mukaan viranomaiset ovat hyvin perillä omaa ammattiryhmäänsä koskevista ilmoitusvelvollisuuksista. Haasteet niiden toimeenpanemisessa liittyvät ennemminkin toimintatapoihin ja normien tulkintaan. Esimerkiksi päiväkodeissa ja kouluissa epäroidään lastensuojeluilmoituksen tekoa, mikäli väkivallasta ei olla täysin varmoja. Viranomaiset pelkäävät ns. turhia ilmoituksia. Turhan ilmoituksen pelätään romuttavan välit lapsen vanhempiin. Viranomaisilla on myös huoli siitä, tuleeko turhasta ilmoituksesta jotain seuraamuksia hänelle itselleen viranomaisena. Epäröinnin takia ilmoituksen tekoa pohditaan ja materiaalia ilmoituksen tueksi kerätään joskus varsin pitkiä aikoja.

Myös lastensuojelussa on tutkimusten mukaan epäröintiä ilmoituksen teossa poliisille. Nykyisen lastensuojelulain mukaan sosiaalityöntekijällä tulee olla perusteltu syy väkivaltaepäilylle ilmoittaessaan

siitä poliisille. Tämä ”perusteltu syy” tulkitaan usein niin, että pitää kerätä konkreettista näyttöä ennen ilmoitusta. Tämä viivyttää ilmoituksen tekoa. Tässä on kuitenkin suuria alueellisia eroja. Suomessa on paikkakuntia, jossa yhteistyö poliisin ja lastensuojelun välillä toimii niin hyvin, että ilmoitustarvetta voidaan miettiä avoimesti yhdessä. Valitettavasti on myös kuntia, joissa tämä ei toimi ja ilmoitusten teossa on suurta epäröintiä. Näin ollen vuoden 2008 lastensuojelulain muutoksista huolimatta iso osa väkivaltaepäilyistä jää lastensuojeluun eikä etene poliisille asti.

Epäröinnin lisäksi viranomaiset kertovat ongelmaksi lainsäädännön tulkinnan. Eri ammattiryhmien ilmoitusvelvollisuuksia ja -oikeuksia määritellään osittain samoissa laeissa mutta osittain myös eri laeissa. Jälkimmäiset on kirjoitettu aina kunkin ammattiryhmän ”kielellä”, jolloin lakiteksti on paikoin hyvinkin erilaista keskenään. Tämä aiheuttaa sekaannusta ja tulkinnallisia eroja. Erityisesti tulkinnallista sekavuutta on aiheuttanut tiedon antaminen omaaloitteisesti poliisille. Lasten kanssa työskentelevillä voi olla sellaista tietoa perheistä, joil-

Uusilla lainsäädännön muutoksilla pyritään entisestään madaltamaan ilmoituskynnystä.

→ la voitaisiin ehkäistä ennalta vakaviakin väkivallan tekoja. Niiden antaminen poliisille oma-aloitteisesti on kuitenkin rajoitettua. Poliisilaki toki antaa poliisille oikeuden saada tietoa muilta viranomaisilta virkatehtäviensä hoitamiseksi. Toisin sanoen poliisi saa tietoa vasta kun tutkitaan jo rikosta.

NÄKÖPIIRISSÄ UUSIA LAKIMUUTOKSIA

Vastauksena siihen, että osa väkivaltaepäilyistä jää edelleen tulematta poliisille asti, lainsäätäjät on suunnittelemassa uutta muutosta lastensuojelulakiin juuri ilmoitusvelvollisuuksien osalta. Muutos on osa laajempaa sosiaalihuoltolain uudistushanketta. Hallituksen esityksen (164/2014) mukaan lastensuojelulakia muutettaisiin niin, että jatkossa lasten kanssa toimivilla viranomaisilla on lastensuojeluilmoituksen teon lisäksi velvollisuus ilmoittaa väkivaltaepäilyistään myös suoraan poliisille. Lastensuojeluviranomaisten edellytyksiä ilmoituksen tekoon poliisille puolestaan täsmennettäisiin. Kun nykyinen laki edellyttää perusteltua syytä epäillä väkivallan tapahtuneen mutta seksuaalisen hyväksikäytön tapauksessa riittää syy epäillä, riittäisi hallituksen esityksen mukaan jatkossa myös väkivallasta ilmoituksen tekoon syy epäillä -peruste. Rangaisusvaade sen sijaan säilyy, eli edelleen ilmoitusvelvollisuus koskee vain niitä väkivallanteo-koja, joista enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Näillä muutoksilla pyritään entisestään madaltamaan ilmoituskynnystä. On kuitenkin syytä huomata, että ilmoituskynnyksen madaltaminen lainsäädännöllä ei automaattisesti poista sitä turhien ilmoitusten pelosta nousevaa epärenttiä, joka viranomaisilla on. Pelkoa on pyritty poistamaan sillä, että toimijat voivat konsultoida lastensuojelun ammattilaisia yksittäisistä tilanteista ennen varsinaisen ilmoituksen tekoa kertomatta vielä edes lapsen tai perheen nimeä. Vastaavasti lastensuojelun sosiaalityöntekijät voivat konsultoida poliisia. Sosiaalityöntekijöiden piirissä tämän on koettu edistävän ilmoitusherkkyttä, mutta yhtä positiivista kehitystä ei ole havaittavissa kaikkialla. Nyt uuden lastensuojelulain valmistelutöissä kannustetaan toimijoita konsultoimaan poliisia ennen ilmoituksen tekoa ja myös tämän voi tehdä kertomatta lapsen tai perheen nimeä. Nähtäväksi jää, miten tämä käytännössä toteutuu.

Myös lainsäädännön tulkinallisiin haasteisiin on reagoitu ehdottamalla lakimuutosta. Sisäministeriö asetti keväällä 2014 suunnitteluryhmän pohtimaan viranomaisten oma-aloitteista ilmoittamisoi-keutta. Kyseinen työryhmä on ehdottanut esityksessään, että lakeja muutettaisiin niin, että viranomaisilla ja muilla toimijoilla olisi oikeus ilmoittaa oma-aloitteisesti poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhan estämiseen liittyvät välttämättömät tiedot salassapitovelvollisuuden estämättä.

LAPSEN OIKEUDET

Kaikkien näiden lakipykälien, toimintaohjeiden ja muutosten rinnalla on syytä muistaa, että lasten kanssa työskenteleviä viranomaisia sitoo Suomen ratifioima YK:n lasten oikeuksien sopimus. Sen mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Tämä koskee myös toimintaa lapsiin kohdistuvissa väkivaltaepäilyissä.

Tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että tämä ei ole kovin yksiselitteistä: Eri viranomaiset eivät ajattele lapsen edun olevan aina sama asia. Esimerkiksi lastensuojelussa tehdään tietoisesti päätöksiä olla ilmoittamatta väkivaltaepäilyistä poliisille, koska rikosprosessia ei nähdä lapsen edun mukaisena. Vastaavaa harkintaa käydään varmasti lasten kanssa päivittäin toimivien joukossa lastensuojeluilmoituksen suhteen. Mikä siis milloinkin on lapsen etu ja ennen kaikkea, kuka sen määrittelee? Missä roolissa lapsi on tässä määrittelyssä?

Nämä ovat vaikeita kysymyksiä ja liittyvät kaikkeen lasten kanssa tapahtuvaan viranomaistoimintaan. Toiminnan normituksen osalta yhä enemmän ollaan menossa siihen, että yksittäisen toimijan sijaan näitä asioita tulisi miettiä yhteistyössä eri viranomaisten kesken. Se, että tämä saadaan toimimaan niin lainsäädännön, toimintatapojen ja am-

mattikulttuurien eroavaisuuksista huolimatta vaatii edelleen jatkuvaa kehitystyötä. ■

Kun tekstissä puhutaan Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksista ilman lähdeviitteitä, tarkoitetaan tekeillä olevaa väitöskirjaa: Heinonen, Anna. 'Educating or Punishing?' – Disciplinary violence against children and youth in authority records and in crime process sekä:

Humppi, Sanna-Mari & Ellonen, Noora (2010) Lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö – Tapausten tunnistaminen, rikosprosessi ja viranomaisten yhteistyö. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 40.

Ellonen, Noora & Pösö, Tarja: Hesitation as a system response to children exposed to violence. *International Journal of Children's Rights*, tulossa.

Muut lähteet:

Ellonen N., Kääriäinen J., Salmi V. & Sariola H. (2008): Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 71 ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 87.

Fagerlund M., Peltola M., Kääriäinen J., Ellonen N. & Sariola H. (2014): Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110.

Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (164/2014).

Kuoppala T. & Säkkinen S. (2013): Lastensuojelu 2012. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

PolStat: Poliisin tulostietojärjestelmä.

Sisäministeriön asettaman viranomaisten oma-aloitteisen ilmoittamisoi-keuden toteuttamista valmistele- van suunnitteluryhmän ehdotus, 6.6.2014.

Lastenasiointalomallia kokeillaan Turussa

Turun yliopistollisessa keskussairaалassa on aloitettu tämän vuoden alussa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoima LASTA-hanke, jonka tarkoituksena on pilotoida suomalaista lastenasiointalomallia. Toiminnan kohderymänä ovat alle 18-vuotiaat lapset ja nuoret, joiden epäillään joutuneen väkivalta- ja/ tai seksuaalirikoksen uhriksi.

Kehitettävän LASTA toimintamallin keskiössä on eri viranomaisprosessien lapsilähtöinen ja yhteistoiminnallinen koordinaatio: esitutkinta, tarvittavat lääketieteelliset tutkimukset ja hoito, lastensuojelun toimenpiteet sekä oikeusprosessi.

Hankkeessa luotavan toimintamallin avulla vahvistetaan lapsen ja hänestä arjestaan vastaavan aikuisen osallisuutta eri prosesseihin ja autetaan selviytymään näihin liittyvistä kriiseistä. Samalla pyritään estämään se, ettei lapsi putoa eri viranomaisprosessien väliin.

LASTA-hankkeeseen on palkattu neljä työntekijää: asiantuntijalääkäri ja kolme ns. LASTA-työntekijää, jotka vastaavat lapsikeskeisestä viranomaiskoordinaatiosta ja vahvistavat lapsen ja hänen

arjestaan vastaavien aikuisten osallisuutta viranomaisprosesseissa.

LASTA-työntekijä ei käy keskustelua epäiltyyn tapahtumaan liittyvistä seikoista eikä muodosta lapseen selaista uutta viranomaisuhdetta, jota voidaan luonnehtia hoito-, lastensuojelu-, edunvalvonta- tai tutkintasuhteeksi. Sen sijaan LASTA-työntekijä pyrkii toiminnallaan vahvistamaan näitä jo olemassa olevia suhteita ja varmistamaan niiden lapsiyhtävällisyyden ja keskinäisen vuorovaikutuksen.

LASTA-toimintamalliin tulevat alkuvaiheessa tapaukset, joiden kotikunta ja tapahtumapaikka on Turku, Kaarina tai Raisio. LASTA-toimintamallin kehittämisprosessi jatkuu tapausten käsittelyn rinnalla vuoden 2016 loppuun asteittain laajentuen koko Turun yliopistollisen keskussairaalan erityisvastuualueelle. Hankkeessa haetaan valtakunnallista toimintamallia sekä fyysisen että seksuaalisen väkivallan tutkintaan. Hankkeen perusteella päätettävä malli voisi olla valtakunnallisessa käytössä aikaisintaan vuoden 2017 alusta.

Valtakunnallistamisen

kautta pyritään poistamaan eriarvoisuutta tutkimuksiin pääsyssä, tutkimusten laadussa ja erityisesti lasten yhtenäisen oikeusturvan toteutumisessa asuinpaikasta riippumatta.

LASTA-hanketta ohjaavat ja tukevat valtakunnallisesti sosiaali- ja terveysministeriö, oikeusministeriö, sisäasiainministeriö, poliisihallitus ja valtakunnansyyttäjänvirasto. Paikallisessa kehittämisprosessissa ovat mukana Turun lasten ja nuorten klinikka, lasten ja nuorten oikeuspsykiatrinen tutkimusyksikkö, Länsi-Suomen syyttäjänvirasto, Lounais-Suomen poliisi, Turun kaupungin hyvinvointitoimiala ja Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

PERUSTA KANSAINVÄLISISSÄ SOPIMUKSISSA

Suomessa lastenasiointalon kehittämistoiminnan perusta on Suomen perustuslain perusoikeussäännöksissä sekä Suomea velvoittavissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattujen lapsen perus- ja ihmisoikeuksien aikaisempaa parempi toteuttaminen (esim. YK:n Lasten oikeuksien yleissopimus, LOS, SopS 60/1991) ja muissa kansainvälisissä asiakirjoissa

(esim. Lanzaroten sopimus, ETS 201, SopS 87/2011 ja Euroopan neuvoston lapsiyhtävällisen oikeuden suuntaviivat ja direktiivi rikoksen uhrin oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista, 2012/29/EU). Eriytisesti tavoitteena on seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn uhriksi joutuneiden lasten auttamisessa ja tukemisessa sekä tutkinnan ja rikosprosessin toteuttamisessa lapsen parhaaksi eduksi ja lapsen oikeuksia kunnioittaen.

LASTA-toiminnan kannalta tärkeimmät periaatteet ovat lapsen oikeus kasvaa vapaana väkivallasta ja kaltoinkohTELUSTA sekä lapsen oikeus saada vaikuttaa siihen, miten häntä kohdellaan viranomais-toimintoja toteutettaessa. On lapsen etu, että ne viranomaisprosessit (lastensuojelu, rikostutkinta, oikeusprosessi, terveydenhoito), jotka käynnistyvät epäiltäessä lapsiin kohdistunutta väkivalta- ja tai seksuaalirikosta, koordinoidaan keskitetysti jo ennen prosessien käynnistymistä ja näiden prosessien aikana. ■

Kirjoittaja on hankkeen projektipäällikkö ja työskentelee Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella.

Lastensuojelun onnistumiset ja epäonnistumiset

Julkisuudessa käydään keskustelua siitä, miten lastensuojelun epäonnistumisia tulisi ehkäistä. Keskustelu on tärkeää, koska se tuo näkyviin sitä normatiivista kenttää, johon lastensuojelu sijoittuu. Lasten suojelemista hyväksikäytöltä ja väkivallalta halutaan tukea mutta samanaikaisesti toivotaan, että lastensuojelu käyttää toimivaltaansa vain ”oikeissa” ongelmatilanteissa. Väärin kohdennettu tuki saa usein perheen valvomisen leiman ja lastensuojelu epäammattimaisen toiminnan kuvan. Toisaalta puuttumattomuudella voi olla kohtalokkaita seurauksia lapsille.

Kysymys onnistumisesta ja epäonnistumisesta on tärkeä kaikessa ihmisten parissa tehtävässä työssä. Epäonnistumista voi lähestyä virheenä, jonka syntyä, luonnetta ja dynamiikkaa tulee voida tarkastella. Analyttinen näkökulma johtaa keskustelussa rakentamisiin seurauksiin kuin yksilöitä syylistävä tai virheiden todennäköisyyden kieltävä näkökulma. Analyttisyyden tulisi ulottua myös lastensuojelusta käytävään keskusteluun.

VIRHEANALYYSIN TARPEELLISUUDESTA

Analyttisiä esimerkkejä löytyy ulkomaisesta, lastensuojelun virheitä käsittelevistä tutkimuksista. Virheitä on todettu olevan kahdenlaisia: niitä, joita voidaan välttää ja niitä, jotka eivät ole vältettävissä. Tähän jaotteluun päätyi **Eileen Munro** (1996) tutkiessaan lasten väkivaltaiseen kuolemaan johtaneita tilanteita Isossa-Britanniassa. Aineisto käsitti lasten väkivaltaisia kuolemantapauksia koskevien selvitystöiden materiaalit. Kaikissa tutkituissa tapa-

uksissa lapsen huono tilanne oli ollut lastensuojelun ja/tai muiden viranomaisten tiedossa. Analysoidessaan kuolemaan johtaneita tapahtumakulkuja Munro toteaa, että vaikka lastensuojelu oli epäonnistunut tehtävässään suojella lasta väkivallalta ja oli siinä mielessä tehnyt ”virheen”, ei virhe kuitenkaan olisi ollut aina vältettävissä. Näissä tilanteissa saatavilla ollut tieto oli senkaltaista, että sen pohjalta ei olisi voinut ennakoida lapsen joutuvan väkivallan kohteeksi. Ei ollut myöskään nähtävissä väkivaltaisen käyttäytymisen ennakkomerkkejä vaan väkivalta oli tullut yllätyksenä. Tämä kuvaa Munron mukaan lastensuojelulle tyypillistä tilannetta: ihmisten toimintaa ei voida koskaan täysin ennakoida. Tämä koskee myös vanhempiensa lapsiin kohdistamaa väkivaltaa ja kaltoinkohtelua. Toisaalta lastensuojelulle on tyypillistä, että tieto on pirstaleista eikä se anna riittävää kuvaa kaikista mahdollisista uhka- tai riskitekijöistä jo siksi, että tietoa pyritään salaamaan tai niistä kerrotaan vain osakuvauksia. Se, että lastensuojelu oli tehnyt ”virheen”, ei siis perustunut

virheelliseen toimintaan vaan on osa lastensuojelun ristiriitaista ja epävarmaa tietomaailmaa.

Aineistossa oli kuitenkin myös tapauksia, jotka perustuivat virheeseen, joka olisi ollut vältettävissä. Nämä olivat tilanteita, joissa työntekijät eivät olleet käyttäneet kaikkea saatavilla ollutta tietoa ja joissa saatavilla ollut tieto ei ollut muuttanut työntekijöiden aiemmin muodostunutta käsitystä lapsen tilanteesta. Esimerkiksi lastensuojeluilmoitukset eivät olleet muuttaneet työntekijöiden muussa yhteydessä muodostamaa käsitystä lapsen tilanteesta eivätkä saaneet heitä arvioimaan lapsen tilannetta uudelleen. Tässä Munro viittaa sosiaalityölle ominaiseen optimismiin: ammattietoksen mukaisesti pyrkimys on uskoa positiiviseen ihmisissä ja muutoksen mahdollisuuteen ja sen mukaan toimitaan. Joskus tämä optimismi sokeuttaa. Munron tutkimissa tilanteissa näin oli käynyt. Lisäksi virheitä oli sattunut tilanteissa, joissa työntekijät eivät olleet perehtyneet kunnolla lapsen tilannetta kuvaaviin asiakirjoihin ja muihin tie-

Suomalaisen lastensuojelun kipupisteet eivät synny tyhjiössä.

tolähteisiin. Saatavilla ollut tieto oli jäänyt hyödyntämättä.

Jälkimmäisiä virheitä olisi ollut mahdollista välttää toisenlaisella ammatillisen työn ohjauksella, ammatillisten tulkintojen kriittisellä testauksella ja tarkemmalla asiakastilanteeseen paneutumisella. Nämä ovat tekijöitä, joihin voidaan lastensuojelun palvelujärjestelmässä vaikuttaa. Siksi ne on tärkeää ottaa huomioon lastensuojelupolitiikassa, vaikka ne olisivat virheiden joukossa vähemmistönä kuten Munron aineistossa.

SUOMALAISEN LASTENSUOJELUN AJANKOHTAISET KIPUPISTEET

Ajankohtaisanalyysien mukaan suomalaisen lastensuojelun kipupisteiden keskiössä on kohtuuttoman suuret asiakasmäärät työntekijää kohden, epäpätevien työntekijöiden suuri määrä, kiireestä ja rakenteista johtuvien ammatillisten keskustelujen ja ohjauksen sattumanvaraisuus (ks. esim. Bardy ja Heino 2013). Nämä luovat edellytyksiä virheille – ja nimenomaan virheille, jotka olisivat vältettävissä.

Lastensuojelun kipupisteet eivät synny tyhjiössä. Kun suomalaista lastensuojelua ohjaavaa lainsäädäntöä ja muuta periaatteista asetetaan kansainväliseen vertailuun, löytyy sille selkeä paikka. Länsimaiden lastensuojelujärjestelmiä on nimittäin alettu jakaa kahteen pääorientaatioon: joko lasten suojelua (child protection) tai lasten ja perheiden tukemista painottavaan (family-service, child welfare) lastensuojeluun (esim. Gilbert, Parton ja Skivenes 2011). Suomalainen lastensuojelu on selkeästi lapsia ja perheitä palvelevia painottavaa orientaatiota. Toiminta ei sulje pois lasten suojelemista vanhempien väkivallalta tai heitteillejätöltä, mutta ei rajaudu siihen kuten suojelupainotteiset järjestelmät tekevät. Lastensuojelun ytimessä on vapaaehtoisuuteen perustuvat toimet – Suomessa avohuoltona tunnetut tukitoimenpiteet ja miksei myös valtaosaa huostaanotoista voisi lukea tähän ryh-

mään, koska ne perustuvat asianosaisten suostumukseen. Laaja kirjo tukitoimia, toiminnan kohteena olevien ilmiöiden laaja-alaisuus ja hyvinvoinnin tukeminen ongelmien poistamisen rinnalla asettavat erilaisia vaatimuksia ns. onnistumiselle ja epäonnistumiselle kuin sellainen lastensuojelu, joka rajautuu välittömään lapsen suojeluun kaltoinkohtelutilanteissa. Onnistuakseen suomalainen lastensuojelu vaatii paljon asiantuntemusta, paljon palveluita ja paljon aikaa lasten ja perheiden kohtaamiseen. Huomionarvoista on myös se, että kipupisteitä tunnistetaan kaikissa lastensuojelujärjestelmissä, vaikka tehtävät ja orientaatiot vaihtelevat merkittävästi. Täydellistä lastensuojelujärjestelmää ei ole vielä kehitetty.

Siksikin suomalaisen lastensuojelun kipupisteiden ja virheiden – tai vastavasti onnistumisten ja epäonnistumisen – analyysi edellyttää tarkastelua, joka ottaa huomioon paitsi yksittäisten työntekijöiden tilannekohtaiset ratkaisut niin myös toimintaa mahdollistavat, tukevat ja estävät rakenteet niin välittömässä paikallisessa kuin kansallisessakin toimintaympäristössä. Tärkeää on tunnistaa myös ne vahvuudet, jotka suomalaisessa lastensuojelussa on (ja niitä on paljon) ongelmakohtiin keskittyvän tarkastelun rinnalla.

HUOMIO MONINAISUUTEEN

Lastensuojelua, sen toimijoita ja toimintatapoja yhteen niputtava tarkastelu ei edesauta kipupisteiden tunnistamista eikä osuvien kehittämistoimenpiteiden kohdentamista. Tarvitaan aiempaa erityyppä lastensuojelun tarkastelua. On eri asia puhua lastensuojeluilmoituksen vastaanottamisesta kuin sijoitetun lapsen koulukäynnin tukemisesta. Tai kiireellisen sijoituksen jatkamista koskevasta päätöksestä ja huostassapidon purkamisesta. Tai perhetyöntekijän, lastensuojelun työntekijän tai hallinto-oikeuden tuomarin tavasta tehdä lastensuojelupäätöksiä omassa työssään. Lapsen kokemus lastensuojelusta voi

olla eri kuin vanhempien. Vanhemmatkin voivat olla keskenään erimielisiä siitä, tarvitaanko tukea vai ei; sukukin voi olla eriääninen kannanotoissaan.

Moninaisuuden tunnistamiseen tulisi sisällyttää tietokriittisyys: lastensuojelun kokonaiskuva ei ole se, joka välittyy sanomalehtien, sosiaalisen median tai yksittäisten kannanottojen, selvitysten tai tutkimusten pohjalta. Tällä hetkellä tiedoksi lastensuojelusta käy melkein mikä tahansa, mikä sopii käyttäjän tarkoitukseen. Lastensuojelu on kuitenkin liian moninaista palautuakseen vaikkapa yhteen dokumentaariseen kuvaukseen X-kaupungin lastensuojelusta tai yhteen dramaattiseen virheeseen.

Sekä onnistumisista että epäonnistumisista jää paljon yksittäisten lasten, perheiden ja työntekijöiden tietoon. Osa ei tule koskaan ulkopuolisten tietoon kokemusten henkilökohtaisuuden ja vaikean sanoitettavuuden vuoksi. Aika on myös sellainen, joka ei tue lastensuojelussa koettujen onnistumisten esiintuomista. Merkittävä haaste onkin se, että lastensuojelun moninaisuutta koskevan tiedon luonne tunnistetaan. Se edellyttää herkistymistä hiljaisille viesteille äänekkäiden huutojen rinnalla. ■

Kirjallisuus:

Bardy, M. & Heino, T. (2013) Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöön. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: THL, 13–42.

Gilbert, N., Parton, N. & Skivenes, M. (eds) (2011) *Child Protection Systems: International Trends and Orientations*. New York: Oxford University Press.
Munro, E. (1996) *Avoidable and unavoidable mistakes in child protection work*. *British Journal of Social Work*, 26, 793–808.

Kirjoittaja on sosiaalityön professori Tampereen yliopistossa.

Etsivä työ – outo rinnalla kulkija

Etsivän työn menetelmä kehitettiin alun perin tavaksi ottaa kontaktia ja työskennellä marginalisoitujen ihmisryhmien parissa. Tarkoitus on yhdistää haittojen vähentämistä aikaiseen väliintuloon ja pyrkiä saamaan kontakti riskiryhmiin ennen heidän tilanteidensa ja ongelmensa syvempää eskaloitumista.

Nuorille suunnatun etsivän katutyön pääasiallinen tehtävä on etsiä, löytää ja auttaa nuoria, jotka ovat avun tarpeessa mutta eivät syystä tai toisesta käytä auttamis- ja palvelujärjestelmiä tai ole tulleet niissä autetuiksi. Tehtävänä on myös täydentää olemassa olevia nuorten palveluja, tiedottaa palveluista nuorille, edistää palvelutarjonnan kehittymistä ja tiedottaa palvelujärjestelmän toimijoille nuorten tarpeista. Työ viedään sellaisille julkisille paikoille, joissa nuoret oleskelevat ja viettävät aikaansa. Sen peruseriaatteita ovat vapaaehtoisuus nuorille, luottamuksellisuus ja kunnioitus.

Etsivässä työssä tulee kiinnittää erityistä huomiota ihmisen itsemääräämisoikeuteen. Marginalisoidut ryhmät eivät ole marginaaleissa sattumalta tai ilman syytä, vaan he

usein ilmaisevat olemisellaan ja käytöksellään sellaista, mitä yhteiskunnan valtavirta ei hyväksy. Sosiaalityöhön kohdistuu myös merkittävä paine toimia kontrollimekanismina, jonka tehtävä on muuttaa tai sopeuttaa asiakkaita riippumatta heidän tilanteistaan ja näkemyksistään. Hyvinvointipalvelut on usein suunniteltu sisältämään kynnyksiä, joita yksilön pitää ylittää, tai ehtoja, joita heidän pitää täyttää saadakseen etsimänsä palvelut.

Etsivä työ pyrkii irtautumaan näistä kontrollimekanismeista. Se perustaa työnsä holistiselle kuvalle ihmisestä sekä ihmisen itsemääräämisoikeuden ja arvokkuuden kunnioittamiselle ilman tällaisia rajoitteita ja ehtoja. Nämä keskeiset periaatteet ja päämäärät voidaan vakavasti otettuina nähdä etsivän työn radikaaliksi ja viranomaistoininnan valtavirrasta poikkea-

vaksi tehtäväksi.

Suomessa etsivän työn koulutusta ja standardeja on kehittänyt Ammatillisen etsivän työn verkosto AMET ry. Euroopan laajuisia ohjeistuksia työmuotoon ovat laatineet kansainvälinen katutyöntekijöiden verkosto Dynamo sekä Euroopan laajuinen osallisuuden ja inklusion kysymyksiin keskittynyt kattojärjestö Correlation network.

LUOTTAMUS ENSIN

Itse olen ollut sekä tutkijana että katutyöntekijänä useamman vuoden Tampereen kaupungin nuorille suunnatun etsivän työn matkassa kaupunkikeskustan alueella. Etsivän katutyön kohderyhmä on Tampereella 13–25-vuotiaat, mutta keskustassa kontaktit ja asiakkaat ovat iältään keskimäärin hieman vanhempia eli lähempänä täysi-ikäisyyttä

kuin muilla alueilla. Tähän on useita syitä.

Ensinnäkään keskustassa ei liiku kovin paljon varhais-teeniä. Toisekseen alueella aikaansa viettäviä nuoria on aktiivisina kausina melko paljon. Tähän joukkoon mahtuu myös muita alueita enemmän riskiryhmäisiä nuoria. Monesti luottamuksellinen kontakti näihin nuoriin syntyy ja kehittyy pitkän ajan kuluessa, mutta ongelmiaan nuoret tuovat avoimesti esiin seurausten pelossa vasta täysi-ikäisyyden kynnyksellä tai ongelmien johdettua muiden viranomaisten väliintuloon. Kolmanneksen palveluita on huomattavasti enemmän tarjottavana täysi-ikäisille.

Omassa kokemuksessani käytännön etsivä kenttätö on aktiivista pyrkimystä luoda kontakteja kaupunkikeskustassa aikaansa viettäviin nuoriin. Kontaktien saamisen

Juuri vaikeammista lähtökohdista ponnistavien nuorten kanssa nopeat ratkaisut tuottavat hyvin harvoin hedelmää.

jälkeen niitä pyritään ylläpitämään ja syventämään, samalla kartoittaen yksittäisten nuorten tilanteita ja tarpeita. Tässä vaiheessa tehtävä on tarjota neuvoja, tukea ja ohjausta nuorten käytännöllisiin ongelmiin. Mikäli nuori on halukas yhteistyöhön, hänen kanssaan ryhdytään asiakastyöhön. Se on pääasiallisesti rinnalla kulkemista sekä usein myös opastamista hyvinvointijärjestelmän viidakoissa. Keskeisiä nuorten käytännöllisten pulmien alueita ovat asumiseen, toimeentulon turvaamiseen ja terveydenhoitoon liittyvät kysymykset.

Etsivän työn kohderyhmänä olevien nuorten elämän ongelmallisuus on usein tavanomaista syvempää. Juuri vaikeammista lähtökohdista ponnistavien nuorten kanssa nopeat ratkaisut tuottavat hyvin harvoin hedelmää. Etsivän työn toimintamallin perinteiset vahvuudet ovat kärsivällinen ammatillinen tukityö, riittävä aika luottamuksellisen asiakassuhteen syntymiselle ja kontrollista vapaa työnteon normi.

PUDOKASTYÖTÄ NIUKKUUDESSA

Suomessa etsivän työn kaltainen etsivä nuorisotyö eli niin sanottu pudokastyö on laajentunut valtavasti vuonna 2010 voimaan astuneiden nuorisolain muutosten jälkeen (693/2010). Laissa määrätään muun muassa, että viranomaisten on salassapidosta säädetyn estämättä

luovutettava alle 25-vuotiaan nuoren yksilöinti- ja yhteystiedot oman kuntansa etsivälle nuorisotyölle, jos he arvioivat sen tarpeelliseksi. Pudokastyön tekijät ottavat nuoreen yhteyttä näin saamiensa tietojen perusteella. Laissa on myös julkilausuttu koulutus- ja työmarkkinapainotteinen normi (7 b §).

Koko maan kattava pudokastyö poikkeaa käytännöllistään, tausta-ajatuksiltaan sekä osittain kohderyhmältään perinteisestä etsivästä, asiakaskunnan reviiirillä tehtävästä työstä. Kaikkein kovimpia kokeneet nuoret eivät kovin helposti luota viranomaisiin. Parhaiten eteenpäin ohjataan ja helpoiten kontaktia saadaan nuoriin, jotka ovat suhteellisen luottavaisia ja osallisia normaaliyhteiskuntaan ja joilla ei ole taustanaan erityisen karuja kokemuksia eikä myöskään kovin suuria erityistarpeita.

Katutyössäkin valtaosa tavatuista nuorista on tässä suhteessa ilman muuta aivan tavallisia nuoria iloineen ja murheineen. Samalla työskentelytavan erityisyys avaa kuitenkin yhden harvoista väylistä todella riskiryhmäisten nuorten tavoittamiseen ja heidän kanssaan työskentelyyn täysi-ikäisyyden jälkeen.

Mikäli laajaa yhteiskunnallista nuorten syrjäytymisen kehityskulkua pyritään taltuttamaan pudokastyön kaltaisilla yksilöitä eteenpäin ohjaavilla keinoilla, tämä voi onnistua pääosin vain, jos lähes kaikille

näin ohjattaville nuorille on olemassa osallisuuden mahdollistavia paikkoja yhteiskunnassa. Tämä tarkoittaisi resurssien tuottamista ja allokointia tavalla, jolla todella luotaisiin esimerkiksi työpaiikat kaikille halukkaille nuorille. Arvoiltaan liberaalissa yhteiskunnassa niiden tulisi myös vastata kohtuullisen tason toiveisiin ja tarpeisiin. Tällä hetkellä näin ei ole eikä tähän mitä arvokkaimpaan mutta suunnattomaan tehtävään voida valitettavasti pudokastyön keinoilla vastata.

LAPSIKÖYHYDESTÄ VAURIOITA

Jatkossa työskentelytapojen kirjoa tulisi laajentaa juuri yhteiskunnan heikko-osaisimmassa päädyssä. Elämme maassa, jossa viimeksi kuluneiden parinkymmenen vuoden aikana suhteellinen köyhyys on kaksinkertaistunut ja suhteellinen lapsiköyhyys kolminkertaistunut. Samaan aikaan kunnallista kotipalvelua saavien lapsiperheiden määrä on pudonnut viidennekseen ja lastensuojelun avohuollon piirissä olevien ala-ikäisten määrä on nelinkertaistunut. Polarisaatio nuorten elämässä ei rajoitu pienentyvään joukkoon, jonka ongelmat ovat yhä kärjekkäämpiä, vaan huonovointisuus koskee kasvanutta vähemmistöä.

Suhteellisen lapsiköyhyyden nopea lisääntyminen on sen elinikäisiä negatiivisia vaikutuksia koskevan sosio-psykiatrisen tiedon valossa

erityisen huolestuttavaa. Lastensuojelu on puolestaan erittäin kallis ja raskas tapa vastata yhteiskunnallisiin ongelmiin. En toivoisi palveluja tarkasteltavan ainakaan vain lyhyen ajan hintatehokkuuden kannalta, sillä pidän suurta osaa niistä sosiaalisina investointeina, joista tinkiminen tällä tasolla voi tulla myöhemmin todella kalliiksi. Ajateltaessa polarisaatiokehitystä yhteiskunnallisen koheesion näkökulmasta palveluiden kohdentamisen logiikkaa tulisi kuitenkin miettiä sekä inhimillisenä että taloudellisenä kysymyksenä.

Todellisia laajempia läpimurtoja näillä ongelmakentillä on nähdäkseni turha odottaa, mikäli samalla ei katsota suoraan silmiin yhteiskunnallisten hyvinvointierojen ja eriarvoisuuden kasvun seurauksia sekä kyetä kääntämään tätä kehitystä. ■

Lisätietoa: www.ametry.fi, www.correlation-net.org, travailderue.org.

Kirjoittaja on tutkija Tampereen yliopiston yhteiskunta- ja kulttuuri-tutkimuksen yksikössä.

Voimaperheet – uusi interventio lasten käytösongelmiin

Rikollisen kehityksen ennaltaehkäisemiseksi ja katkaisemiseksi tarvitaan näyttöön perustuvia ja kustannustehokkaita interventioita. Yksi tehokkaimmista varhaisen puuttumisen malleista on tutkimusten mukaan vanhempainohjaus (parent training). Voimaperheet on Suomen ensimmäinen etämenetelmin toteutettava vanhempainohjausohjelma, joka otettiin käyttöön 2011. Lasten käytöshäiriöiden hoitoon ja ennaltaehkäisyyn tarkoitettu interventio on kehitetty Turun yliopistossa. Menetelmä perustuu kansainväliseen tutkimusyhteistyöhön, ja alustavat tulokset ohjelman vaikuttavuudesta myös Suomessa ovat lupaavia.

Lasten kehitystä koskevat epidemiologiset tutkimukset osoittavat, että lapsuuden häiriökäyttäytyminen ennustaa monia myöhemmin ilmeneviä ongelmia, kuten mielenterveyden häiriöitä, päihteiden käyttöä ja rikollisuutta. Pitkittyessään lapsuuden käytöshäiriöt voivatkin johtaa vaikeasti hoidettaviin ja yhteiskunnalle kalliiksi tuleviin ongelmiin.

Tutkimukset ovat myös osoittaneet, että käytöshäiriöt voidaan tunnistaa jo kouluikässä ja että niihin on tehokkainta puuttua varhain. Yksi toimivimmista menetelmistä käytöshäiriöiden hoitamiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi on tutkimusten mukaan perhekeskeinen vanhempainohjaus. Tällaisen ohjauksen tavoitteena

on kehittää vanhempien kasvatustaitoja, jotta he osaisivat paremmin hallita lastensa käyttäytymistä ja jotta lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus paranisi.

Suomessa vanhempainohjausmenetelmien käyttö on kuitenkin ollut hyvin vähäistä. Tämän tarpeen täyttämiseksi on Turun yliopiston Lastenpsykiatrian tutkimuskeskuksessa kehitetty Voimaperheet-ohjelma. Kehitystyössä on ollut apuna yhteistyö kanadalaisen tutkimusryhmän kanssa ja heidän *Strongest Families* -ohjelmastaan saadut kokemukset. Näissä ohjelmissa internet ja henkilökohtainen ohjaus yhdistetään uudella tavalla.

Apua tarvitsevat perheet seulotaan mukaan Voimaperheisiin nelivuotisneuvolakyses-

lyn avulla. Kohderyhmänä ovat ensisijaisesti alle 6-vuotiaat lapset, joilla on vanhemman arvioimia käyttäytymiseen, uhmakkuuteen tai keskittymiseen ja tarkkavaisuuteen liittyviä vaikeuksia. Ohjelma soveltuu myös alakouluikäisille lapsille.

VANHEMPAINOHJAUS ETÄMENETELMILLÄ

Tutkimusten mukaan terapeutin yhteistyösuhde on mahdollista saavuttaa myös etämenetelmien, puhelimen ja internetin, avulla. Etähoito tarjoaa ratkaisuja moniin ongelmiin, jotka liittyvät perinteisiin hoitovaihtoehtoihin. Varsinkaan suurten kaupunkien ulkopuolella mielenterveyspalveluja ei ole riittävästi tarjolla, ja käynti poliklinikalla

voi tulla kalliiksi pitkien etäisyysien takia. Hoidon alkua saattaa myös joutua odottamaan useita kuukausia, kun taas Voimaperheet-ohjelmaa voidaan aloittaa parhaimmillaan jo parin viikon sisällä neuvolakäynnistä.

Usein ulkopuolisen avun hakemiseen on korkea kynnys, eikä suuri osa hoidon tarpeesta olevista perheistä haakaan apua. Mielenterveyspalvelujen hakeminen koetaan usein epäonnistuneena, kun taas internetin ja puhelimen välityksellä tarjottava hoito on anonyymimpää ja siihen hakeutumisen kynnys on matalampi.

Lisäksi vastaanottokäynnit tapahtuvat useimmiten virka-aikana, mikä voi olla perheille hankalaa töiden, päiväkodin tai koulun takia. Myös ryhmäta-

Ohjauksen avulla vanhemmat oppivat rakentavasti käsittelemään lastensa käytösongelmia: kriittisten ja vihamielisten reaktioiden sijaan he oppivat suosimaan myönteisiä tapoja.

paamiset voivat vaatia kiireisen arjen keskellä erityisjärjestelyjä. Onkin monia syitä siihen, miksi monet vanhemmat, jotka hyötyisivät ohjauksesta, eivät pääse siihen osallistumaan tai joutuvat jättämään sen kesken.

Etämenetelmillä sen sijaan tukea pystytään tarjoamaan vanhemmille parhaiten sopivina aikoina ilman matkustelua. Ohjelman materiaali ja harjoitukset ovat internetissä tarjolla vanhemmille aina, kun heillä on aikaa siihen tutustua. Puhelimitse perheisiin yhteydessä olevat perhevalmentajat voivat sovittaa työaikansa perheiden tarpeiden mukaan. Erityisesti Suomessa tietokoneiden yleisyys ja kansalaisten tietotekniset valmiudet mahdollistavat tällaisten menetelmien hyödyntämisen. Etähoito on myös erittäin kustannustehokasta.

OHJELMAN SISÄLTÖ

Vanhempainohjaus perustuu sosiaalisen oppimisen teoriaan. Tarkoituksena on opettaa vanhemmuudessa tarvittavia taitoja, parantaa vanhemman kykyä hallita arjen tilanteita ja vahvistaa lapsen myönteistä käyttäytymistä, sosiaalisia taitoja ja kykyä hallita tunteitaan. Ohjauksen avulla vanhemmat oppivat rakentavasti käsittelemään lastensa käytösongelmia: kriittisten ja vihamielisten reaktioiden sijaan he oppivat suosimaan myönteisiä tapoja, kuten kehumista ja myönteisten tunteiden ilmaisemista lapsen kanssa toimiessaan.

Voimaperheet-ohjelma sisältää puhelinkeskusteluita, kirjallista materiaalia sekä käy-

tännön harjoituksia. Ohjelman verkkosivustolla on lisäksi video- ja äänileikkeitä, joiden avulla havainnollistetaan haastavia perhetilanteita ja niissä toimimista rakentavasti. Vanhempia innostetaan harjoittelemaan uusia taitoja perheen arjessa, ja heidän edistymistään seurataan erilaisten koti tehtävien avulla. Itseopiskelun tukena toimii kerran viikossa strukturoitu puhelinkeskustelu hoito-ohjelmaan koulutetun perhevalmentajan kanssa. Keskusteluissa käydään läpi viikoittaisia teemoja ja arjen tilanteita. Palvelua kehitetään jatkuvasti ja suunnitteilla on myös pelisovelluksia.

Ohjelma koostuu 3–4 kuu-kauden perusjaksosta, jonka jälkeen intervention vaikutusta ylläpidetään noin kahden vuoden ajan kertauspuhelujen avulla. Tiiviin ohjausjakson aikana perheen toimintakyky usein merkittävästi paranee, mutta haasteena on taitojen ylläpitäminen sen jälkeen. Kertauspuheluissa kerrataan ohjelman sisältöä ja tuetaan vanhempia mahdollisten uusien ongelmatilanteiden ratkaisemisessa.

Vanhempainohjaus on yhteistyötä perhevalmentajan ja perheen välillä. Kun vanhemmat aloittavat ohjelman, heidät huomioidaan yksilöllisesti. Tavoitteena on terapeutin yhteistyösuhde, joka perustuu vanhempien ja perhevalmentajan väliseen vahvaan ja myönteiseen suhteeseen ja yhteiseen ymmärrykseen siitä, miten ohjelma etenee ja mitkä sen tavoitteet ovat. Hyvä yh-

RIIKKA KOSTAINEN

Etämenetelmillä tukea pystytään tarjoamaan vanhemmille parhaiten sopivina aikoina.

teistyösuhde on edellytys sille, että vanhemmat suhtautuvat myönteisesti interventioon ja sitoutuvat siihen.

Perhevalmentajat ovat terveydenhuollon ammattihenkilöitä, joilla on kokemusta perheiden ja lasten kanssa työskentelystä. He saavat säännöllistä työnohjausta ja heillä on mahdollisuus konsultoida lastenpsykiatrian erikoislääkäreitä. Tarpeen vaatiessa perhe ohjataan muiden terveydenhuollon palvelujen piiriin. Koska palvelu annetaan etämenetelmillä, se voidaan tuottaa keskitetysti Lastenpsykiatrian tutkimuskeskuksesta, mikä varmistaa palvelun tasalaatuisuuden.

VOIMAPERHEET PERUSTUU TUTKIMUSTIETOON

Media-avusteinen etähoito on todettu varteenotettavaksi interventioiksi lasten lieviin ja keskivaikeisiin käyttäytymisongelmiin. Käyttäytymison-

gelmistä kärsiville lapsille ja heidän perheilleen suunnattua etähoitoa on tutkittu ja hyviä tuloksia saatu mm. Kanadassa ja Australiassa, joissa maantieteelliset etäisyydet palveluihin ovat Suomen tavoin usein pitkiä.

Strongest Families -etähoito-ohjelma on jo ollut kliinisessä käytössä eripuolilla Kanadassa monen vuoden ajan. Ohjelmaa on muokattu tieteellisten tutkimusten perusteella, ja sen vaikuttavuus on tutkimuksin todennettu. Tutkimustieto osoittaa, että vanhempien ohjaus on tehokasta niin käytöshäiriöiden, uhmakkuushäiriön kuin ADHD:nkin hoidossa, eikä siihen liity haittavaikutuksia. Tutkimukset puhuvat myös sen puolesta, että etähoidon tarjoama yksityisyys ja turvallinen keskusteluympäristö auttavat asiakasta avoimmin puhumaan ongelmistaan, eikä tämän tarvitse pelätä leimautumista.

→ Myös Turun yliopistossa olennaisena osana Voimaperheet-hanketta on tutkimus, jossa arvioidaan ohjelman vaikuttavuutta väestötasolla. Tutkimuksessa on mukana 464 perhettä, joissa on 4-vuotias käyttäytymiseltään haasteelliseksi arvioitu lapsi. Perheet on satunnaistettu hoito- ja vertaailuryhmiin, jolloin voidaan tutkia sitä, syntyykö näiden ryhmien välille eroja esimerkiksi lapsen käytösoireissa. Alustavia tuloksia on juuri saatu, ja ne osoittavat, että Voimaperheet on selvästi vähentänyt mm. lasten aggressiivista, uhmakasta ja levotonta käytöstä. Lisäksi lähes kaikki mukana olevat perheet ovat kokeneet ohjelman hyödylliseksi.

VOIMAPERHEIDEN VISIOT

Voimaperheet-ohjelman avulla voidaan ennaltaehkäistä ja hoitaa lasten käyttäytymisongelmia. Hankkeella on monia vahvuuksia: hoito kytkeytyy väestöseulontaan, perheiden kynnys osallistua on alhainen, he saavat tukea nopeasti ja menetelmä tulee yhteiskunnalle edulliseksi. Perusterveydenhuollossa tarvitaan tällaisia, vahvasti näyttöön perustuvia ja käytännöllisiä työkaluja. Pelkkä ongelmien tunnistaminen ei riitä, eikä erikoissairaanhoidon pysty puuttumaan kuin vakaviin mielenterveyden häiriöihin. Vaikka Voimaperheet-ohjelmaa ei ole lähtökohtaisesti suunniteltu erityisesti rikok-

sentorjunnan näkökulmasta, tarkoittaa tutkimuksissa todettu lasten käytösongelmien ja rikollisuuden välinen voimakas yhteys sitä, että hankkeelta voidaan odottaa myös rikoksia ehkäisevää vaikutusta.

Hyvät alustavat tulokset ohjelman vaikuttavuudesta motivoivat jatkamaan ja laajentamaan hanketta. Tähän asti on mukana ollut lähinnä varsinaissuomalaisia perheitä, mutta tavoitteena on laajentaa palvelu myös muualle Suomeen. Voimaperheet-ohjelma sopii koko ikäluokasta seulotun riskiryhmän tuki- ja hoitomuodoksi. Suomessa on erinomaiset mahdollisuudet tällaisen intervention systemaattiseen hyödyntämiseen, koska tarvittava

osaaminen ja infrastruktuuri ovat jo olemassa ja koko väestö kuuluu julkisen terveydenhuollon piiriin. Koko väestön kattavan varhaisen puuttumisen ohjelman avulla voisimme toimia erilaisten terveyteen ja käyttäytymiseen liittyvien ongelmien ennaltaehkäisyä edelläkävijänä Euroopassa. ■

Lisätietoa www.utu.fi/fi/yksikot/med/yksikot/voimaperheet/.

Kirjoittajat ovat Turun yliopiston Lastenpsykiatrian tutkimuskeskuksesta. Henrik Elonheimo on kriminologian dosentti, projektipäällikkö Terja Ristkari ja projektikoordinaattori Jukka Huttunen vastaavat Voimaperheet-ohjelman toteuttamisesta ja professori Andre Sourander ohjelman tieteellisestä osuudesta.

■ REGINA JÄRG-TÄRNO

Lapset marginaalissa – paperittomien lasten oikeudet

Yhteiset Lapsemme ry:n järjestämän Lapsen oikeuksien päivän (20.11.) seminaarin avasi yhdistyksen puheenjohtaja, vähemmistövaltuutettu **Eva Biaudet**. Hän totesi, että lasten oikeudet ovat universaaleja ja ne on turvattava riippumatta vanhempien maassalolon statuksesta. Paperittomuus tarkoittaa arjessa, että ihminen ei pääse käyttämään ihmisoikeussopimusten mukaisia oikeuksiaan. Lisäksi paperittomat ja liikkuvan väestön lapset kokevat turvattomuutta monella tavalla.

Suomessa on valmistella laki, jonka avulla erityisesti lasten pääsy terveydenhoitoon parane ja kunnille tulee velvollisuus järjestää kiireellinen hoito ja arviointi. Biaudetin mukaan ongelmanna on kuitenkin, että sen ulkopuolelle voivat joutua paperittomat EU-kansalaiset, esimerkiksi romaniväestö. Hän korosti, ettei heikossa asemassa olevia ihmisiä saa asettaa keskenään eriarvoiseen asemaan. Lisäksi Biaudet

nosti esille ulkomaalaislain 51 pykälään suunnitellut muutokset.

– Viranomaispäätöksellä voidaan aiheuttaa ihmiselle tilanne, että häntä ei voi palauttaa, mutta hän ei myöskään saa oleskelulupaa. Tämä luo ihmisryhmän, jotka ovat alttiita rikollisuudelle, velkaantumiselle, hyväksikäytölle ja jopa ihmiskaupan uhriksi joutumiselle.

Vaikuttamis- ja ohjelmatoiminnanjohtaja **Inka Hetemäki** Suomen Unicef ry:stä puhui lapsen oikeuksista, niitä ohjaavista sopimuksista ja käytännön haasteista Suomessa. Hän ilmaisi huoltaan erityisesti paperittomien lasten tilanteesta. Ihmisoikeuksien pitää toteutua arjessa, ei vasta oikeussalissa.

– Maailmassa on 2,2 miljardia lasta ja heistä 88 prosenttia asuu kehitysmaissa. Kuilu kasvaa ja eriarvoisuus syvenee. Köyhyyden synnyttämässä marginalisoidumisessa piilee myös turvallisuusriski. Ihmiset lähtevät liikkeelle köyhyyttä tai turvattomuutta pako. EU:ssa tämä ko-

roostuu romaniväestön kohdalla. Mutta hyvinvoivissakin yhteiskunnissa lapsiperheet köyhtyvät jopa talouden nousukauden aikana, näkymätön köyhyys syvenee ja lasten polarisoituminen jää piiloon keskiarvotilastoissa.

Helsingin Diakonissalaitoksen päiväkeskus Hirundon projektipäällikkö, tutkija **Anca Enache** kertoi Itä-Euroopan romanilasten tilanteesta kotimaassaan sekä vanhempiensa kanssa muuttavien lasten koulunkäynnin haasteista. Ongelmana ovat kuntien erilaiset käytännöt ja työntekijöiden tietämättömyys. Projektipäällikkö **Anna G. Mikkonen** Ensi- ja turvakotiliitosta kertoi yksintulleiden turvapaikkahakijalasten riskeistä, joita ovat mm. täysi-ikäiseksi rekisteröiminen Etelä-Euroopassa, kiertolaisuus Euroopan maissa, katoaminen kesken turvapaikkaprosessin tai ennen kääntymistä ja Dublin-palautukset. Lisäksi useassa puheenvuorossa pohdittiin paperittomien terveyspalvelujen saatavuutta. ■

Trappan-malli auttaa puhumaan lapsen kanssa perheväkivallasta

Sosiaali- ja terveysalan järjestö Folkhälsanin Suomeen tuoma Trappan-keskustelumalli (suomeksi portaat) tarjoaa uudenlaista ja tärkeää keskustelutukea perheväkivaltaa kokeneille lapsille.

– Suomessa ei ollut räätälöityjä menetelmiä kriisikeskusteluihin perheväkivaltaa kokeneiden lasten kanssa. Trappan-mallin avulla pyrimme myös rikkomaan väkivaltaan edelleen liittyviä tabuja, osastopäällikkö **Gun Andersson** Folkhälsanista sanoo.

Väkivallasta puhuminen on Anderssonin mukaan toisinaan hankalaa sosiaali- ja terveysalan ammattilaisillekin ja aihe saatetaan kokea jopa jollain lailla pelottavaksi. Hän arvelee, että aihe saattaa tulla usein liian lähelle.

– Perheväkivaltaa kokeneet lapset jäävät liian usein yksin ajatustensa kanssa. Ikävistä kokemuksista puhuminen on tärkeää lapsen kehitykselle ja ajatellen myös terveempää tulevaisuutta aikuisena.

VÄKIVALLASTA ILMAN HÄPEÄÄ

Ruotsissa tehtyjen tutkimusten mukaan joka kymmenes lapsi kokee perheväkivaltaa ja heistä joka viides usein, joten jokaisella koululuokalla tällaisia lapsia on 2–3. Perheväkivalta saattaa jatkua myös sukupolvelta toiselle, joten ”pahan kierre” pitäisi saada loppumaan. Sen vuoksi Trappan-menetelmää on kokeiltu myös nuoriin vanhempiin.

– Monet vanhemmat ovat kertoneet, että olisivat tarvinneet tällaista apua lapsena itsekkin. Väkiältä on meissä kaikissa, kyse onkin sen hallitsemisesta, Gun Andersson sanoo.

Hän toivoo, että perhe- tai parisuhdeväkivallasta voitaisiin tiedustella asiakkaalta automaattisesti esimerkiksi terveyskeskuskäynnillä. Äitiys ja lasten-

neuvoloita on tähän jo kehoitettu.

– Alkoholi ei ole enää samanlainen kielletty aihe kuin joskus menneinä vuosina. Toivotaan, että väkivallastakin voidaan vielä joskus puhua ilman häpeää.

LAPSI KERTOO OMALLA TAVALLAAN

Seitsenpäiväiseen Trappan-koulutukseen kuuluu teoriaa, käytäntöä ja työhöjoausta. Keskustelujen tavoitteena on, että lapsi pystyy vähitellen puhumaan väkivallasta ja pukemaan kokemuksensa sanoiksi yhdessä Trappan-työntekijän kanssa, Andersson selvittää.

Menetelmä sisältää useita kahdenkeskeisiä keskusteluja lapsen kanssa kolmessa vaiheessa. Vaiheet ovat yhteyden luominen, rekonstruktio ja tiedon antaminen. Lapsen vanhempien kanssa keskustellaan ohjelman alussa ja lopussa. Malli on suunniteltu 4–18-vuotiaille.

– Lapselle suodaan mahdollisuus kertoa itse kokemuksistaan omilla tavoillaan. Keskustelut lapsen kanssa ovat luottamuksellisia, paitsi jos niissä tulee esiin lastensuojelullisia asioita.

Kriisikeskustelussa lapsi saa tavata aikuisen, joka ottaa hänet tosissaan ja jolla on aikaa kuunnella. Käytössä on mm. piirtämisen ja puhumisen yhdistelmä. Luovuutta ja mielikuvitusta käyttämällä päästään yhdessä asian ja ongelmien ytimeen.

– Lapsilla on usein sirpaleisia kokemuksia ja palapelistä yritetään koota erilaisilla tavoilla selkeä kuva, Andersson kertoo.

SUOMENKIELINEN KOULUTUS ALKOI

Folkhälsan toi Ruotsin Pelastakaa lapsen -järjestön jo 1990-luvulla kehittämän työmenetelmän Suomeen vuonna 2010. Ruotsissa malli on jo vakiintunut osaksi sosiaalipalveluiden ja -organisaatioiden

työtä. Sen on todettu parantavan erityisesti poikien hyvinvointia.

Ruotsissa Trappan-työntekijöitä on jo tuhatkunta, Suomessa on ehditty kouluttaa noin 60 ammattilaista. Sosiaalityöntekijöitä, sairaanhoitajia, psykologeja, perhetyöntekijöitä ja kolmannen sektorin toimijoita on koulutettu menetelmään Suomessa tähän syksyyn asti vain ruotsiksi.

Koulutukset järjestetään Ruotsissa kehitetyn rakenteen mukaisesti. Menetelmää kehitetään yhteistyössä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa. Suomenkielinen koulutus on aloitettu Joensuussa kansallisen Kaste-kehittämishojelman rahoituksella.

– Alueelle saadaan 20 keskustelumalliin koulutettua henkilöä ja tavoitteena on saada keväällä vielä 20 lisää Etelä-Savon ja Pohjois-Karjalan alueelle, jolloin saamme koulutetun työntekijän alueen kaikkiin kuntiin. Tässä on erityisen hyvää alueellisen osaamisen kehittyminen, Andersson sanoo.

Alueellinen osaaminen on koulutusten ansiosta vahvaa jo nyt mm. Espoossa, Porvoossa ja Paraisilla, jossa väkivaltaa kokeneiden lasten kohtaamiseen on saatu uusia työkaluja. ■

Arvostus ja ymmärrys avaimina nuoren kohtaamiseen

Tutkija **Elsa Saarikkomäki** Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta ja löytävän nuorisotyön projektipäällikkö **Heikki Turkka** Aseman lapset ry:stä korostavat nuoren kanssa toimivien viranomaisten riittävää vuorovaikutusosaamista ja kykyä mukautua eri olosuhteissa.

Saarikkomäki työstää parhaillaan Alkoholitutkimussäätiön rahoittamaa väitöskirjaa nuoriin kohdistuvasta poliisi- ja varti-jakontrollista, jossa tarkastellaan mm. nuorten näkökulmia luottamuksen rakentamiseen kontrollitoimijoiden kanssa puuttumistilanteessa. Turkal-la puolestaan on kokemusta monipuolisista tehtävistä erityisnuorten parissa mm. opettajan toimessa ja nykyisin hän työskentelee RAY:n rahoittamassa löytävän nuorisotyön hankkeessa.

Nuorten kohtaamisen asiantuntijat Turkka ja Saarikkomäki kertovat viranomaisten vuorovaikutusosaamisen olevan pääpiirteissään hyvää, vaikka kehitettävääkin on. Eri toimenkuvat myös asettavat erilaisia haasteita, sillä vaikkapa lastensuojelussa lapsen tai nuoren elämään puututaan ennalta suunnitellusti ja ulkoapäin, kun taas katusovittelun pariin nuori hakeutuu omatoimisesti. Viranomaisen ja lapsen kohtaamista hankaloittavat epätasavertainen

asema. Kun aikuiset eivät ole valmiita kuuntelemaan nuorta ja tämä joutuu jatkuvasti mukautumaan ennalta päätettyihin tilanteisiin, nuoren oma motivaatio ja sitoutuminen kärsivät. Saarikkomäki kertoo tutkimuksestaan, että nuorten mielestä onnistunut vuorovaikutus ilmenee ystävällisyytenä sekä rakentavana kommunikointina. Viranomaisen tai kontrollitoimijan on selitettävä toiminnan syyt, muutoin se näyttäytyy arvaamattomana ja perusteettomana. Turkka painottaa, että työssään lapsia ja nuoria kohtaavien on tärkeää muistaa, että vaikka heidän asiakkaansa ovat nuoria iältään, ei heidän ihmisarvonsa ole aikuista vähäisempi.

KOKEMUKSEN AVULLA JA KUNNIOITUSTA UNOHTAMATTA

Kokemus kasvattaa luottamusta omiin taitoihin ja Turka kertookin tukeutuneensa etukäteissuunnitteluun huomattavasti enemmän työuran alussa. Nykyisin tilanteiden lukutaito on parempi, mikä on

opettanut sen, ettei ole olemassa yhtä kaikkeen käypää toimintakaavaa.

– Tässäkin lajissa itselut-tamus kasvaa onnistumisen ja kokemusten myötä. En usko, että minulla olisi ollut pokkaa 15 vuotta sitten sanoa jollekin äidille että ”nyt tämä palaveri menee poikki ja jatkuu ilman sinua”. Kunnioitus perheitä kohtaan ei silti ole yhtään vähäisempää, vaikka joskus joutuisikin komentamaan.

Nuoren kunnioittaminen on asiantuntijoiden mielestä tärkeää ja arvostusta voi osoittaa olemalla läsnä sekä kuuntelemalla nuorta. Asioihin on tällöin myös helpompi reagoida rakentavasti. Jännittäminen hälvenee vuosien mittaan ja samalla kasvaa myös rohkeus toimia haastavissakin tilanteissa. Tästä huolimatta on tärkeää miettiä etukäteen, mitä toiminnalla halutaan saavuttaa, kenellä on päätösvastuu, ketkä pystyvät vaikuttamaan ja tarvitaanko lisäapuja. Työssä on tärkeää omata tietynlaista tilanneherkkyyttä, mutta taito

puhua ihmisille eri tilanteissa kehittyä kokemuksen myötä.

– Arvostus on kaiken A ja O. Kun nuorten kanssa tekee töitä, arvostaa ja kunnioittaa heitä, saadaan ihmeitä aikaan, Turkka toteaa.

PUUTTUMISEN ON OLTAVA PERUSTELTUA

Turkka kertoo ”hallituista raivareista”, eli esimerkiksi koulumaailmassa kurinpidon ja rauhallisuuden yhdistämisestä. Tämä tarkoittaa, että tilanteisiin on osattava puuttua niiden vaatimalla vakavuudella, jonka jälkeen on kyettävä pysähtymään ja rauhallisesti käsittelemään asia nuorten kanssa. Hän kokee, ettei suomalaisessa koulumaailmassa ole tarpeeksi ymmärretty jälkikäsitteilyn roolia puuttumistilanteissa. Usein kurinpitotoimenä annetaan jälki-istuntoa tai jokin muu rangaistus, mutta nuoren kanssa ei istuta alas keskustelemaan tapahtuneesta. Tällöin on varsin mahdollista, ettei nuori ymmärrä syytärangaistuksen takana ja opettaja leimautuu nuoren silmissä

Nuoret arvostavat leppoisaa vuorovaikutusta ja turvallinen aikuista, joka suhtautuu nuoreen rennosti olematta uhkaava tai provosoiva, Elsa Saarikkomäki kertoo.

Arvostus on kaiken A ja O. Kun nuorten kanssa tekee töitä, arvostaa ja kunnioittaa heitä niin saadaan ihmeitä aikaan, toteaa Heikki Turkka.

hyvin ikäväksi tyyppiä. Tämä puolestaan voi vaikeuttaa yhteistyötä jatkossa. Usein nuorelle tärkeintä on vertaisten mielipide, siksi tilanteeseen puuttuva aikuinen voidaan kokea tungetelevana.

– Nuori miettii ensimmäisenä sitä, mitä muut hänestä ajattelevat ja miten hänet otetaan vastaan. Nuori saattaa käyttäytyä hyvinkin aggressiivisesti tilanteeseen puuttuvaa aikuista kohtaan. Tällä tavalla nuori pelaa itselleen paikkaa omassa ympäristössään, Turcka kertoo.

Asiantuntijat ovat yhtä mieltä siitä, että puuttumistilanteet hoituvat parhaiten vetämällä nuori sivuun keskustelemaan asiasta rauhallisesti. Kurinpalautusta ei tulisi antaa koskaan muiden nuorten edessä, sillä tällöin nuori menettää kasvonsa oman

kaveriporukkinsa edessä, ja hänestä voi tulla aikuista kohtaan todella haastava. Turkka varoittaa tällaista tapahtuvan kouluissa liian usein, kun väsyneet opettajat turvautuvat nolaamiseen helppona oljenkortena. Järkevä keskustelu on vaikeaa silloin kun vastapuoli on tuhtunut, siksi on olennaista osata rauhoittaa tilanne.

TURHAA PELKOA

Turcka ja Saarikkomäki kertovat, kuinka nuoret ymmärtämättään aiheuttavat rauhottomuutta ja jopa pelkoa aikuisissa kovaäänisellä käytäytymisellään. Moni puuttumistilanne saa alkunsa nuorten äänekkäästä toiminnasta, joka on osoitus oman paikan etsimisestä. Nuorten kanssa tehdyt turvallisuuskävelyt osoittavat, että aikuisten

mielestä nuorisoluo turvatomuutta esimerkiksi kauppakeskuksissa, mitä nuoret eivät ymmärrä. Nuoret puolestaan kokevat aikuisten läsnäolon kauppakeskuksissa turvallisenä.

Saarikkomäki kertoo nuorten olevan halukkaita rakentamaan luottamusta kontrollitoimijoiden kanssa, joita he julkisilla alueilla käyskennellessään kohtaavat vääjäämättä. Esimerkiksi vartijakoulutuksessa voitaisiin huomioida nuorten kanssa toimimista enemmän. Alaikäinen voi kokea kohtaamisen poliisin tai vartijan kanssa pelottavana, mikä lisää puuttumistilanteen haasteellisuutta. Nuoret toivovat, että heidän ikänsä huomioitaisiin ja heitä puhuteltaisiin ystävällisellä ja selkeällä tavalla, selittäen puuttumisen syyt ja seuraukset.

LUOTTAMUKSEN MERKITYS

Vuorovaikutuksen perusoletamus on molemminpuolisen viestinnän toteutuminen kahden tai useamman osapuolen välillä. Siksi kontrollitoimijan menettely vaikuttaa suoraan siihen, miten nuoret käyttäytyvät. Kun kohtelu on kunnioittavaa, myös kontrollia ymmärretään. Puuttuminen itsessään ei useimmiten haasta kunnioitusta tai luottamusta, mutta se täytyy hoitaa asianmukaisesti ja reilusti ja antaa toiminnalle selitys. Luottamusta vie puuttumisen aggressiivisuus, liian kovot otteet ja turha provosoituminen. Tilanteet voivat olla fyysisiä, jolloin sanaton viestintä ja teot vaikuttavat vuorovaikutukseen – ystävällisyys ja rauhallisuus voivat ilmetä sanattomastikin esimerkiksi ke-

→ honkielen ja ilmeiden kautta.
– Nuoret arvostavat lep-
poisaa vuorovaikutusta. Tur-
vallinen aikuinen, joka kui-
tenkin suhtautuu nuoreen
rennosti olematta uhkaava
tai provosoiva. Luottamusta
voi olla vaikeaa rakentaa sel-
laisen viranomaisen kanssa,
joka koetaan pelottavana,
Saarikkomäki toteaa.

Luottamuksellisen suhteen
luomista haittaa se, että apua
tarvitseva nuori kulkeutuu
jatkuvasti eri ammattilaisten
piiriin, jolloin heitä kohdel-
laan helposti tapauksina.
Ratkaisuksi on kokeiltu ns.
saattajia, eli henkilöitä jotka
kulkevat nuoren mukana hoi-
topaikkaan ja välittävät tietoa
nuoresta itsestään. Käytäntö
on tuonut hyviä tuloksia mm.
siksi, että ammattikielestä on
luovuttava monitieteisessä
ryhmässä. Läheisten on ym-
märrettävä, miten heidän tuel-
lee toimia nuorta tukeakseen,
tällöin alakohdittaiset ammat-
tislangit ovat rasite. Turkan
mukaan ”ylhäältäpäin tietä-
minen” lakkaa, kun nuoren ja
asiantuntijan lisäksi paikalla
on muitakin aikuisia.

Myös Saarikkomäki kertoo,
että pelkkä aikuisen auktori-
teetti ei takaa tuloksia. Kiin-
nijäämistilanteessa vartija tai
poliisi määrää tilanteen kulun,
mutta se ei etene halutulla ta-
valla, jos toimitaan vailla kun-
nioitusta. Alustavat havainnot
kertovat kontrollitoimijan käy-
töksen vaikuttavan suoraan
nuoren käyttäytymiseen.

– Tilanne on jo valmiiksi
pelottava, joten kaikenlainen
epäystävällisyys ja uhkaavuus
tulisi karsia pois ja muistaa
ammattimainen vuorovaiku-
tus. Pelottelu on turhaa, sillä
nuori on jo valmiiksi heikom-
massa asemassa. Pahimmas-
sa tapauksessa kovat otteet
voivat lisätä pelkoa, uhmak-
kuutta ja pahaa oloa.

Polisi voi käyttäytymisel-
lään opastaa esimerkiksi ta-
poja puuttua asioihin: väki-
valtaisesti vai puhumalla. Siksi
on tärkeää kiinnittää huomi-
ota siihen, kuinka tilanteita
nuorten kanssa hoidetaan.
Ennalta arvattava käytös luo
luottamusta, toisin kuin arvaa-
maton ja sattumanvarainen
toiminta. Harvinaislaatusesta
tilanteesta voi jäädä ainaiset
muistot lapselle tai nuorelle.

– Tilanne voi olla ainutlaa-
tuinen ihmiselle, joka kohtaa
poliisin, vaikka poliisille se on
rutiinia, Saarikkomäki muis-
tuttaa.

LISÄÄ HYVINVOINTIA VERKOSTOISTA

Nuoren parissa toimivien
ammattilaisten ja muiden
aikuisten tulisi olla tietoisia
niistä asioista, joihin nuori on
sitoutunut muissa tapaamis-
sa. Verkostotyö on nuorten
tukemisessa avainasemassa.
Viranomaisilta toivotaan lisää
ymmärrystä siihen, miten pal-
jon nuorten elämään voidaan
vaikuttaa ottamalla mukaan
tämän omat verkostot: suku-
laiset, valmentajat, opettajat
tai muut tärkeät ihmiset.

Vuorovaikutusosaamista
tulisi kehittää jo olemas-
sa olevien verkostojen po-
tentiaalini ymmärtämisessä
ja niiden resurssien hyödyn-
tämisessä. Syrjäytymisuhan
alla oleva ihminen tarvitsee
paljon enemmän tukea ja
verkostoa ympärillensä, jotta
hän pystyy pitämään omista
päätöksistään ja toiveistaan
kiinni. Esimerkiksi päihteet-
tömyydestä on vaikeaa pitää
kiinni, jos kaikki kaverit käyt-
tävät päihteitä. Verkostoista
amentaminen ja nuoren
motivointi tällä tavoin on tär-
keää, sillä vaikka tukea voi-
daan antaa erilaisin keinoin,
nuoren oma motivaatio on
ratkaisevinta. ■

Johdattelu on riski lasta haastattelussa

**Julia Korkman HUSin Lasten ja nuorten oikeus-
psykiatrisesta osaamiskeskuksesta kohtaa
työssään lapsia, jotka on tärkeää saada ker-
tomaan avoimesti kokemuksistaan. Kuitenkin
juuri lapsen haastattelussa johdattelun vaara
on suuri. Korkman kertoo, mitä lasta haasta-
telussa tulee ottaa huomioon ja kuinka vuo-
rovaikutus toteutuu oikeusprosessissa.**

Haastattelutilanteissa
käyty vuorovaikutus
on aina tilannekohtaista ja siihen voivat vai-
kuttaa myös haastattelijasta
riippumattomat asiat, kuten
ympäristö. Ympäristön tulisi
olla rauhallinen ja tilanteen
riittävän rento, jotta lapset
kykenevät kertomaan koke-
muksistaan avoimesti. Virik-
keitä ei saa olla liikaa, sillä
ne voivat viedä huomion toi-
saalle tai jopa vaikuttaa ker-
tomukseen. Pienillä lapsilla
väsymys, nälkä ja uupumus
vaikuttavat suuresti kykyyn
keskittyä.

– Ohjeistusten mukaan
poliisiasemalle saapuville
lapsille tulee selittää, että
osa poliisin työtä on jutella
lapsille näiden kuulumisista.
Lapset saattavat pelätä virka-
valtaa ja putkaan joutumista,
joten poliisi on siviilipukeissa,
rento ja ystävällinen.

Ero aikuisen ja lapsen kuu-
lemisessa on se, että aikuinen
yrittää päätellä, mikä on poliis-
in kannalta tärkeää tietoa, ja
saattaa näin jättää kertomatta
asioita. Aavistukset poliisin-

työn kannalta olennaisista
asioista eivät kuitenkaan aina
osu oikeaan. Parempaa ja luo-
tettavampaa tietoa saataisiin,
jos haastateltavalle annettaisiin
mahdollisuus kertoa kaik-
ki, mitä asiasta tulee mieleen.

JOHDATTELUA VOI OLLA VAIKEAA HAVAITA

Lapsen johdattelu voi olla
joko sanallista tai ei-sanallista,
jolloin esimerkiksi nyök-
käys voi ohjata keskustelua.
Se on tapa keskustella lasten
kanssa esimerkiksi päivän ta-
pahtumista. Korkman selittää
aikuisten antavan ehdotuksia
siitä, mitä voisi tapahtua vaika-
kapa kysymällä ”Leikittekö
pallolla?”. Lapset ovat tottu-
neita siihen, että aikuiset tie-
tävät oikeat vastaukset esit-
tämiinsä kysymyksiin. Siksi
haastattelutilanne on lapselle
varsin erikoinen. Usein lapsia
haastattelussa aloitetaan jos-
takin muusta aiheesta ja har-
joitellaan näin tapaa kertoa
tapahtuneesta.

Lapsen ja aikuisen haas-
tattelutilanteen peruspilarit
ovat samat: pääasia on saa-

Korkman on psykologian tohtori ja työskentelee Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisessa osaamiskeskuksessa. Hän on usean vuoden ajan ollut mukana vetämässä haastattelukoulutusta, josta ovat hyötäneet poliisit sekä terveys- ja oikeusalan ammattilaiset.

da haastateltava puhumaan mahdollisimman vapaasti, sillä kaikki haastattelijan sano- ma voi vaikuttaa kaventaen tai jopa väärinä henkilön lausuntoa. Lasten johdatte- lusta on puhuttu paljon ym- märtämättä sitä, kuinka her- kästi johdateltavissa aikuiset voivat olla. Erityisesti auktori- teetin sana hyväksytään her- kästi todeksi.

– Keskustelu ohjataan hel- posti raiteelle, josta etsitään vastauksia tukemaan omia käsityksiä. Tämä asia tulisi ot- taa huomioon niin aikuisten kuin lastenkin kanssa. Jos haastattelun alussa esittää hyvin johdattelevan kysy- myksen, se voi vaikuttaa koko haastattelun kulkuun. Muisti voi vääristyä herkästi.

LASTEN KANSSA EI TULE LÄSSYTTÄÄ

Lasten arvostaminen sekä selkeä ja asiallinen vuorovai- kutus on tärkeää. Korkmanin

mukaan haastattelussa ei saa ”lässyttää”, sillä tilanne on älyllisesti haastava ja keskit- tymiskykyä vaativa. Vaikeiden rikosasioiden hoitamisessa tarvitaan lisäksi kykyä irrottaa liika tunteellisuus. On väärin ajatella, että lapsen tunteiden tulkitseminen ja empaattisuus olisi haastattelutilanteessa vaatimus. Viranomaisen tulisi ennemmin toimia rauhallisesti ja välttää reagoimasta lapsen kertomaan kovin vahvasti, jottei reaktio vaikuta lapsen kertomaan tai aiheuta tälle hankalaa oloa. Kun asiantun- tijat kohtaavat lapsen, täytyy heidän oppia osoittamaan empatiaa tavalla, joka ei vai- kuta lapsen kertomukseen.

VUOROVAIKUTUS OIKEUSPROSESSISSA

Korkman kuvailee oikeus- istuntoa vuorovaikutuksen kannalta erittäin haastavaksi tilanteeksi. Se on jännittävä ja monella tapaa epäluonnol-

linen, jolloin kysymykset on vaikeaa sisäistää ja muistami- nenkin haasteellista. Oikeus- prosessissa on puhuttu varsin vähän siitä, kuinka ihmistä tu- lee kuulla ja mitä tilanteessa tulee ottaa huomioon. Nyt oikeuslaitoksen puolella on herätty näihin kysymyksiin ja siihen, ettei vuorovaikutuk- sesta vielä tiedetä riittävästi.

– Oikeusprosessin aikana tapahtuvan vuorovaikutuksen kehittämiseksi tulisi tuoma- reiden ja muiden oikeusalan toimijoiden koulutuksissa keskittyä enemmän siihen, kuinka ihmisiä – niin todis- tajiä, epäiltyjä kuin asian- omistajiaakin – tulisi kohdata ja kuulla oikeudessa. Lisäksi kertomuksen luotettavuus-

den arvioinnin kannalta olisi tärkeää, että todistajankuu- lustelut nauhoitettaisiin esi- tutkinnassa, jotta oikeudessa voidaan tarkistaa esimerkiksi, miten henkilö heti tapahtu- man jälkeen on muistanut tilanteen. Nauhoitetta voi- taisiin hyödyntää myös tapa- uksissa, joissa tapahtuma on ollut niin järkyttävä, että siitä kertominen alusta loppuun oikeudessa useita vuosia ko- kemuksen jälkeen nähdään psyykkisesti liian kuormitta- vana, Korkman pohtii. ■

Kirjoittaja on puheviestinnän maisterivaiheen opiskelija Jyväskylän yliopistosta, joka työskentelee kesällä oikeusministeriön kriminaalipoliittisella osastolla viestinnän harjoittelijana.

Lapsi rikoksen uhrina

Lapsi rikoksen uhrina -opas on tarkoitettu vanhemmille ja huoltajille, joiden lapsen epäillään joutuneen väkivalta- tai seksuaalirikoksen uhriksi. Se tarjoaa tietoa rikosprosessin eri vaiheista ja siitä, kuinka vanhempi tai huoltaja voi parhaiten olla lapsensa tukena sekä mistä voi saada tukea ja neuvoja. Opas on toteutettu oikeusministeriön, sisäministeriön ja so- siaali- ja terveysministeriön yhteistyössä. Julia Korkman oli mukana oppaan valmistelleessa työryhmässä.

– Saimme työryhmään koottua hyvän porukan ihmisiä, jotka kaikki ovat monella tapaa edistäneet aiheeseen liitty- viä asioita työssään. Poliisit kiittävät esitettä, koska lapsen kohdistuneessa seksuaalirikos epäilyssä on heidän tehtävän- sä selittää vanhemmille, mitä seuraavaksi tapahtuu. Ihmisten on tuossa tilanteessa vaikeaa sisäistää heille kerrotut asiat ja mitä seuraavaksi tulee tehdä. Opas tarjoaa avuksi jotakin kättä pidempää.

Korkmanin mukaan vanhempien on tärkeää ymmärtää, että tällaisia rikosepäilyjä selvittäessään poliisin on kerättävä tietoa myös mahdollisista muista selityksistä. Tämä ei kuiten- kaan tarkoita, etteikö vanhempia tai lasta uskottaisi. Aikuisen tulee ymmärtää, että oikeusjärjestelmässä tarvitaan riittävät näytöt, jotta tuomio tapahtuisi. Jos näyttöä ei ole riittävästi, ei tuomiota voida langettaa, ja siksi tuomio ei saisi olla kaikki kaikessa. Lapsen ei tulisi joutua miettimään oikeuspro- sessia. Tärkeintä on tukea lasta vaikeana aikana ja auttaa hän- tä kehittymään sen yli.

Lapsi rikoksen uhrina – Tietoa väkivalta- tai seksuaalirikoksen uhriksi joutuneen lapsen vanhemmalle -opas ja -taskuesite oikeusministeriön sivuilla www.om.fi – esitteet.

Nuoret rikoksenteelijät esitutkinna

Nuorten, alle 18-vuotiaiden osuus rikoksenteelijöistä Suomessa on suhteellisen pieni. Heihin kohdistuvassa esitutkinna on tiettyjä ominaispiirteitä, joiden huomioiminen voi olla ratkaisevaa uusien rikosten estämiseksi tai jo muodostuneen rikoskierteen katkaisemiseksi. Seuraavassa on huomioita nuoriin kohdistuvasta esitutkinna sekä esimerkkejä uudenlaisista haasteista poliisin työstä nuorten kanssa.

Rikosoikeudellinen vastuu alkaa Suomessa 15. ikävuodesta. Alle 15-vuotiaankin tekemät teot tutkitaan asian selvittämiseksi, mutta rikosoikeudellista vastuuta ei tekijään kohdisteta. Vahingonkorvausten osalta vastuu on kuitenkin olemassa. Poliisin kannalta oman erityisryhmän esitutkinna muodostavat 15–18-vuotiaat nuoret rikoksenteelijät. Rikosnimikkeissä ei ole eroa täysikäisiin verrattuna, mutta esitutkinna painottuu erityisesti käytettyjen esitutkintatoimenpiteiden kohtuullisuusharkinta. Rangaistusten täytäntöönpanossa huomioidaan nuoret aina 21 ikävuoteen omana ryhmänään, mutta esitutkinna 18–21-vuotiaita käsitellään kuin keitä tahansa täysi-ikäisiä.

Esitutkinna kohtuullisuusharkinta kulminoituu erityisesti pakkokeinojen käyttöön. Pakkokeinot ovat nuoren koh-

dalta sinänsä samat, mutta suhteellisuusperiaatetta noudattaen esimerkiksi henkilöön kohdistuvien pakkokeinojen kuten pidättämisen ja vangitsemisvaatimusten suhteen olla huomattavasti tarkemman pohdinnan edessä kuin aikuisen epäillyn kohdalla.

Myös nuoren rikoksesta epäillyn kuulustelu poikkeaa aikuisen tilanteesta. Kuulusteluun saavat osallistua nuoren molemmat vanhemmat. Lisäksi paikalla on hyvin usein sosiaalityöntekijä sekä pääsääntöisesti myös avustaja. Tupa voikin olla täynnä väkeä, mikä tietysti varmistaa kaikkien osapuolien oikeudet, mutta joissain tilanteissa saattaa luoda nuorelle epäillylle epämiellyttävän ilmapiirin selvittää asioita.

VIRANOMAISET YHTEISTYÖSSÄ

Poliisi tekee käytännössä aina sosiaaliviranomaisille lastensuojeluilmoituksen kirja-

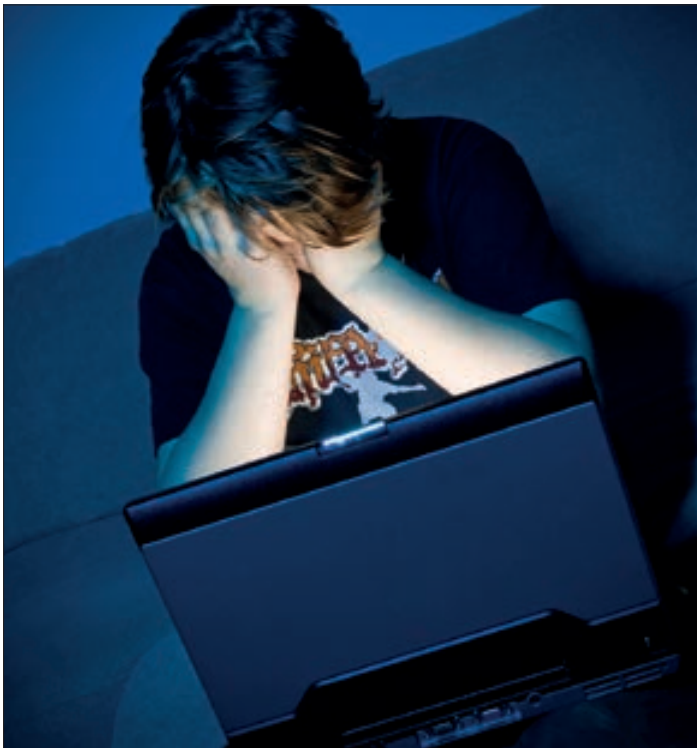
tessaan alaikäisen rikoksesta epäillyksi. Yhteistyö poliisin ja sosiaaliviranomaisten välillä vaihtelee Suomessa alueellisesti, mutta parhaimmillaan se on hyvin tiivistä. Optimitilanteissa viranomaiset toimivat samassa rakennuksessa, jolloin päivittäinen kanssakäyminen ja palaverit mahdollistavat kiireessä saumattoman yhteistyön.

Keskeisiä huolenaiheita nuoren rikoksenteelijän kohdalla on rikollisen toiminnan katkaiseminen, ja tässä kohtaa on tärkeää, että kaikki asiaan liittyvät tahot ovat samalla puolella. Poliisi ja sosiaaliviranomaiset ovatkin yhteisessä rintamassa ehkäistäessä nuoren ajautumista rikoskierteeseen, mutta kokemusten mukaan vanhempien asennoitumisella tilanteeseen voi olla ratkaiseva vaikutus. Yhdessä vanhempien ja viranomaisten on helpompi saada nuori ymmärtämään teot ja niiden

moitittavuus, mutta jos vanhemmat asettuvat puolustamaan lastaan ja asettumaan viranomaisia vastaan, voi nuori saada väärän signaalin, jolloin viranomaisten toimenpiteillä ei ole toivottua vaikutusta.

Perinteisessä maailmassa myös matkustuskiellon kaltaisilla rajoituksilla on voitu puuttua rikoskierteen jatkumiseen, varsinkin jos sitä on voitu valvoa näkyvästi. Uudenlaiseen netissä tapahtuvaan rikollisuuteen se ei luonnollisestikaan tehoa – teot nimenomaan tehdään usein kotoa käsin. Kärjistäen voisi sanoa, että netissä rikoksen polulle eksyneen nuoren kannalta eduksi olisikin joissain tapauksissa ”ulkonaliikkumispakko”.

Sovittelun merkitystä ei nuorten kohdalla voi liioitella. Sovittelun kautta nuori joutuu kohtaamaan rikoksen uhrin ja sovinnon edellytyksenä on vähintään anteeksipyyntö uhrilta. Ajallisesti lähellä tekoa to-

teutetusta sovittelusta on runsaasti hyviä kokemuksia ja sen käyttöä on syytä suosia entistä enemmän. Valitettavan usein sovittelua ei mielletä etenkin uhrin puolelta seuraamukseksi. Koska sovittelu edellyttää osapuolten suostumusta, uhrien kielteinen suhtautuminen sovitteluun on luonnollisesti rajoittanut menettelyn käyttöä.

TYYPILLISET NUORTEN TEKEMÄT RIKOKSET

Nuorten yleisimmät rikosnimikkeet esitutkinnassa ovat omaisuusrikokset, erityisesti näpistykset sekä vahingonteot. Näihin poliisi törmää päivittäin esitutkinnassa. Hiukan harvinaisempia, mutta seurausiltaan vakavampia ovat väkivallanteot ja erilaiset päihteisiin liittyvät rikokset, esimerkiksi huumausainerikokset.

Oman lukunsa muodostavat kunnianloukkaukset sekä yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämiset. Näitä rikoksia ollut aiemminkin, mutta nettimaailma on tuonut näille rikoksille

täysin uudet ulottuvuudet. Siinä missä perinteinen koulukiusaaminen on tapahtunut pääosin kasvotusten, tai kiinnittämällä paperin koulun seinälle, on nykyinen trendi julkaista loukkaavaa aineistoa sosiaalisessa mediassa ja nuorten keskustelupalstoilla. Julkaisun näkee koko maailma, eikä materiaalin pois ottaminen internetistä välttämättä onnistu koskaan.

Kyse ei siis periaatteessa ole uudesta ilmiöstä, mutta internetin myötä seuraukset ovat täysin eri mittaluokkaa. Myös poliisille ilmoitettujen rikosten määrät ovat kasvussa. Tähän vaikuttaa varmasti todellisten rikosten kasvu, mutta myös ilmoituskynnyksen aleneminen. Osin synnä voi olla myös se, että konkreettiset haitat on reaali maailmassa tapahtuneen kiusaamisen kohdalla ollut ehkä helpompi sietää, koska seuraukset ovat rajoittuneet suhteellisen suppealle elämän alueelle, toisin kuin internetissä tapahtuneissa teoissa.

UJDET RIKOSILMIÖT NETTIMAAILMASSA

Vakavampien netin avulla toteutettavien rikosten tekijäjoukko on pieni, mutta tekojen seuraukset voivat olla mittavat. Seuraukset eivät rajoitu kotimaahan vaan toiminta voi ulottua kirjaimellisesti minne vain. Esimerkiksi erilaisia haittaohjelmia hyväksi käyttämällä voidaan ottaa toisen henkilön kone haltuun, anastaa tietoja, seurata uhria web-kameran välityksellä ja niin edelleen. Joissain tapauksissa tällaisia ohjelmistoja on käytetty myös suoraan taloudellisen hyödyn tavoittelemiseen. Kenties tunnetuin esimerkki tällaisista ohjelmista on BlackShades-haittaohjelma, jonka käyttäjiin kohdistettiin maailmanlaajuisen poliisioperaatio viime keväänä. Operaatio toteutettiin myös Suomessa.

Yksi esimerkki huolestuttavista ulkomailla yleistyneistä ilmiöistä on niin kutsuttu swattaus. Sillä tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilö tekee aiheettoman ilmoituksen vaaratilanteesta hätäkeskukseen tarkoituksenaan saada uhri poliisioperaation kohteeksi. Teon valmistelussa käytetään usein hyväksi erilaisia internetin julkisia lähteitä sekä murretuista tiedostoista saatuja tietoja, joilla paitsi selvitetään uhrin osoitetiedot ilmoitusta varten, lisätään aiheettoman ilmoituksen uskottavuutta. Teoissa hyödynnetään usein ilmoituksen tekijän tunnistamista vaikeuttavia ohjelmistoja tai muita menetelmiä.

Swattaukseen liittyy todellinen riski vakavista henkilövahingoista, viranomaisen reagoiessa tilanteeseen perättömän ilmoituksen tehneen henkilön antamien, usein hyvin vaarallisen, tilanteen alkutietojen mukaisesti. Toimenpiteiden kohteelle tilanne on yllä-

tyksellinen ja hän voi reagoida sen mukaisesti, jolloin seuraukset voivat pahimmillaan olla jopa kohtalokkaita.

Kotimaassa tekoja ei vielä ole tullut poliisin tietoon. On kuitenkin merkkejä siitä että ilmiö saattaa rantautua Suomeen lähivuosina. Suomessa tällaiseen tekoon sovellettava rikosnimike on varsin vaatimaton, perätön vaarailmoitus, jonka rangaistusmaksimi on yksi vuosi vankeutta. Tosielämässä tapaukset ovat saaneet todella massiivisia mittasuhteita, ja aiheuttaneet konkreettista hengenvaaraa esimerkiksi poliisin erikoisjoukkojen iskiessä harhautettuna kohteeseen, jolle tilanne on luonnollisesti tullut täytenä yllätyksenä.

Tämänkaltaisten ilmiöiden kohdalla rikollisen toiminnan jatkamisen estäminen on vaikeaa, jos tekijä ei itse havahdu ja lopeta toimintaansa. Tekijä ei kuitenkaan usein miellä tekonsa vakavuutta tai suhtautuu siihen jopa välinpitämättömästi, jolloin käytännössä vasta vangitseminen pysäyttää rikollisen toiminnan. Kynnys alaikäisen epäillyn vangitsemiselle on kuitenkin korkealla. Etenkin kun edellä kuvatut teot ovat niiden haitallisuuteen ja potentiaaliseen vaarallisuutensa nähden varsin lieviä, kun katsotaan rikosten rangaistusasteikkoja. Jonkinasteinen toimintavapauden rajoittamisen mahdollistava lainsäädäntökään ei välttämättä ehkäisisi ennalta kaikkia tekoja, mutta lisäisi osaltaan poliisin ja tuomioistuimen keinovalikoimaa uudentyyppiseen rikollisuuteen liittyvän rikoskierteen katkaisemiseksi. ■

Muurman on rikoskomisario ja Kaartin tietopalvelupäällikkö Keskusrikospoliisissa.

Lasten ja nuorten rikosten-tekijöiden seuraamukset

Rikosten sääntelyssä on epäillyn ikään perustuvia eroja

Seuuraamusjärjestelmässä voidaan rikoksesta epäillyn iän perusteella erottaa neljä eri ryhmää: 1) alle 15 -vuotiaat lapset, 2) 15–17-vuotiaat nuoret henkilöt, 3) 18–20-vuotiaat nuoret rikosentekijät (nuoret aikuiset) ja 4) vähintään 21-vuotiaat aikuiset. Ikä määrittellään rikoksen tekohetken mukaan ja seuraavassa käytetään käsitteitä ”lapset”, ”nuoret henkilöt”, ”nuoret aikuiset” ja ”aikuiset” erottelemaan eri ryhmiä toisistaan. Kun puhutaan kaikista 15–20-vuotiaista, käytetään yhteistä termiä ”nuoret rikosentekijät”.

Lapsia ja 15–20-vuotiaita nuoria kohdellaan rikosoikeudellisesti lievemmin kuin aikuisia. Tämä johtuu osaltaan lasten ja nuorten kypsyttömyydestä, ajattelemttomuudesta, harkintakyvyn kehittymättömyydestä ja nuoruuteen liittyvän häiriökäyttäytymisen todennäköisestä ohimenevyydestä sekä siitä, että aikuisille säädettyjen rangaistusten ei katsota niiden haitallisten vaikutusten vuoksi sellaiseenaan soveltuvan lapsille ja nuorille. Lasten ja nuorten rikoksiin puututaan suuressa määrin myös rinnakkaisin tai vaihtoehtoisin keinoin (lastensuojelun keinot ja rikosten sovittelu). Myös rikosoikeudellisia sanktioita on nuorten rikoksissa enemmän kuin aikuisilla, ne ovat tekojen vakavuuden mukaan porrastettuja ja niitä sovelletaan lievemmin kuin aikuisilla. Tässä keskitytään rikosoikeudellisiin seuraamuksiin ja sovitteluun, mutta ei lastensuojelun keinoihin (ks. lastensuojelun

keinoista Väisänen 2013).

Alle 15-vuotiaat lapset eivät joudu lainkaan rikosoikeudelliseen vastuuseen teoistaan. Esitutkinta voidaan kuitenkin suorittaa myös lasten tekemistä rikoksista. Lapset voivat joutua myös vahingonkorvausvelvollisiksi. Lasten tekemiä rikoksia käsitellään tarpeen vaatiessa lastensuojelulain mahdollistamien toimien avulla. Lisäksi rikosten sovittelu on myös lasten osalta mahdollista.

Suurin osa rikosoikeudellisista lievennyksistä koskee nuoria, 15–17-vuotiaita,

henkilöitä. Ehkä merkittävin lievennys on se, ettei nuorta henkilöä voida tuomita ehdottomaan vankeuteen, elleivät painavat syyt sitä vaadi (RL 6:9). Tämän vuoksi nuoria tuomitaankin ehdottomaan vankeuteen yleensä vain silloin, kun rikoksesta määrätty rangaistus on pitempi kuin kaksi vuotta vankeutta. Nuoret henkilöt on tuomittava lievennetyn rangaistusasteikon mukaan eikä elinkautista vankeutta ole mahdollista tuomita (RL 6:8). Nuorisorangaistukseen voidaan tuomita pääsääntöisesti vain nuori henkilö (RL

TAULUKKO 1.

Eri ikäryhmille tuomitut rangaistuslajit ja muut seuraamukset vuonna 2012.

	15–17 v.		18–20 v.		21 v. täyttäneet	
	N	%	N	%	N	%
Tuomitsematta jättäminen	127	4,1	45	0,6	489	1,0
Sakko	2 439	77,9	4 854	66,7	29 169	58,9
Ehdollinen	510	16,3	1 859	25,6	12 213	24,6
Nuorisorangaistus	9	0,3	1	0,0	0	0,0
Yhdyskuntapalvelu	7	0,2	151	2,1	2 229	4,5
Valvontarangaistus	0	0,0	9	0,1	157	0,3
Vankila	37	1,2	356	4,9	5 305	10,7
Tuomioistuimissa tuomitut yht.	3 129	100	7 275	100	49 562	100
Rangaistusmääräykset	10 495		19 769		161 219	
Rikesakot	7 316		12 929		249 416	
Syyttämättä jättäminen	1 025		655		4 517	
Rikosten sovittelu	2 053		1 536		7 200	

Lähde: Marttunen 2014

6:10a). Syyttämättä ja tuomitsematta jättämisen edellytyksiä on laajennettu, kun ne koskevat nuoria henkilöitä (ROL 1:7 ja RL 6:12).

Osa poikkeussäännöistä koskee sekä nuoria henkilöitä että nuoria aikuisia eli kaikkia 15–20-vuotiaita. Nuoret rikosentekijät voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteena 15 kuukauden ajaksi valvontaan (RL 6:10). Yhdyskuntaseuraamusten uudistusta valmistellut toimikunta on lisäksi ehdottanut, että myös yhdyskuntapalvelua tehostettaisiin nuorten osalta valvonnalla (Oikeusministeriö 2012). Nuorina rikosentekijöinä tuomitut pääsevät myös ehdonalaiseen vapauteen muita vankeja aikaisemmin eli kärsittyään rangaistuksesta puolet tai ensikertalaiset yhden kolmasosan (RL2c:5.2). Aikuisenkin rangaistuksia voidaan lieventää tuomitun korkean iän perusteella (RL 6:7).

NUORTEN SEURAAMUKSET OVAT LIEVEMPIÄ KUIN AIKUISTEN

Nuoret eivät syyllisty yleisesti niin vakaviin rikoksiin kuin aikuiset. Tämä selittää suureksi osaksi sen, miksi nuorille määrätty rangaistukset ovat lievempiä kuin aikuisilla. Nuoret aikuiset sijoittuvat seuraamusten ankaruudessa nuorten henkilöiden ja vanhempien aikuisten välimaastoon. Nuorten muita lievemmät seuraamukset johtuvat myös edellä käsitellystä lainsäädännöstä ja siitä, että nuoret eivät ole ehtineet uusia rikoksiaan samassa määrin kuin vanhemmat ikäluokat. Seuraavassa käytetään yhdenmukaisuuden vuoksi vuoden 2012 tilastolukuja (taulukko 1).

Nuorten henkilöiden seuraamuksista

86 % ja nuorten aikuisten seuraamuksista 82 % määrätään tuomioistuimen ulkopuolella. Aikuisilla osuus (89 %) on vieläkin korkeampi, mikä johtuu siitä, että valtaosa seuraamuksista on liikennesakkoja. Nuorten ja nuorten aikuisten tyyppillisiin rangaistuksiin on rangaistumääräyksellä annettu sakko, jonka rahamäärä jää keskimäärin selvästi alle 100 euron. Nuorilla rikesakkojen määrä on kasvanut vuodesta 2010, josta lähtien liikenne rikkomusten ohella myös alkoholirikkomuksista on voitu määrätä rikessakko rangaistumääräyksen sijaan. Erilaiset sakkorangaistukset ovat selvästi yleisin (92 %) seuraamus sekä nuorilla että nuorilla aikuisilla.

Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen (ROL 1:7–8) on noin 3–4 kertaa yleisempää 15–17-vuotiailla kuin vanhemmissa ikäryhmissä. Nuoruuden ohella syyttämättä jättämisen perusteina on käytetty rikoksen vähäisyys- ja kohtuusperustetta. Kohtuusperustetta on voitu käyttää esimerkiksi silloin, kun rikosta on soviteltu tekijän ja uhrin kesken.

Vajaa viidennes (18 %) nuorille henkilöille ja kolmannes (33 %) nuorille aikuisille tuomioistuimessa tuomituista rangaistuksista on vankeusrangaistuksia. Aikuisilla niiden osuus on suurempi (40 %). Nuorille henkilöille tuomituista vankeusrangaistuksista 91 % oli ehdollisia. Nuorilla aikuisilla vastaava osuus oli 78 % ja aikuisilla 61 %. Nuorilla henkilöillä ehdollisen vankeuden tehosteena käytettiin yleisimmin valvontaa (50 % ehdollisista) ja nuorilla aikuisilla oheissakkoa (40 %) ja valvontaa (34 %) sekä yhdyskuntapalvelua (28 % laskettuna yli vuoden pituisista ehdollisista tuomioista).

Nuoria henkilöitä tuomitaan ehdot-

toiman vankeuden sijasta yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen hyvin harvoin. Tämä johtuu siitä, että alle 18-vuotiaita voidaan ylipäätään tuomita enintään kahden vuoden ehdottomiin vankeusrangaistuksiin vain painavista syistä. Nuorilla aikuisilla sitä vastoin yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käyttö on lähes yhtä yleistä kuin heitä vanhemmilla, mutta vankilarangaistusten osuus on myös heillä selvästi vähäisempää kuin aikuisilla. Nykyään nuorisovankien määrä on matala (päivittäin noin 40 nuorisovankia, joista suurin osa vähintään 18 vuotta täyttäneitä). Avoseuraamuksena suoritettavan nuorisorangaistuksen käyttö on ollut jatkuvasti hyvin harvinaista.

Viranomaistasolla nuorten tekemiä rikoksia käsittelevät ennen muuta poliisi, lastensuojelu- ja muut sosiaaliviranomaiset ja rikosten sovittelutoimi. Tuomioistuimiin saakka valikoituu selvä vähemmistö nuorten tekemistä rikoksista ja vapausrangaistusten täytäntöönpanoon sitäkin vähemmän.

EHDOLLISEN VANKEUDEN VALVONTA ON NUORTEN ERITYISSEURAAMUS

Voimassa olevan lain mukaan nuorille rikosentekijöille ehdollisen vankeuden tehosteena käytettävästä valvonnasta on aina tehtävä erillinen päätös tuomioistuimessa silloin, kun valvontaa on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiseksi (RL 6:10.2). Aiemmin nuori rikosentekijä asetettiin automaattisesti valvontaan, ellei oikeus määrännyt erikseen, ettei valvontaa tarvita. Valvontaan asettaminen koskee seuraamuksena sekä nuoria henkilöitä että nuoria aikuisia.

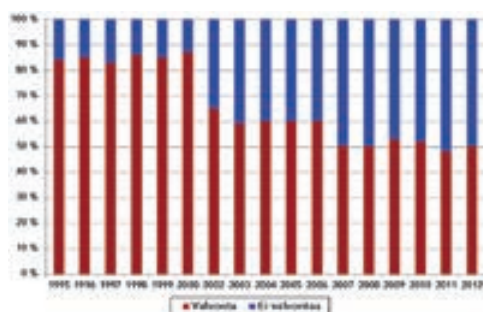
Lain muutos on vähentänyt runsaasti valvonnan käyttöä. Nuorilla sitä käytetään nykyisin noin joka toisessa tapauksessa ja nuorilla aikuisilla noin joka neljännessä tapauksessa, kun ennen uuden lain voimaantuloa valvonta liitettiin ehdollisen vankeuden valvontaan kummassakin ryhmässä noin 85 %:ssa tapauksia (kuvio 1).

NUORISORANGAISTUKSEN KÄYTTÖ ON JÄÄNYT VÄHÄISEKSI

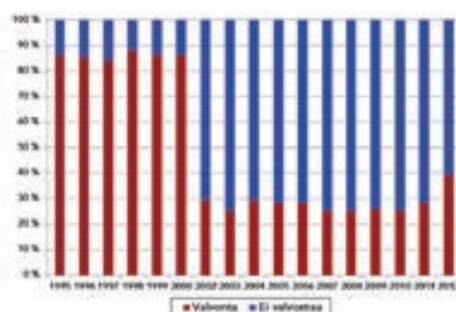
Nuorisorangaistus tuli kokeiluvaiheen jälkeen valtakunnallisesti voimaan vuonna 2005. Nuorisorangaistus on käytännössä ehdollista vankeutta ankarampi seuraa-

Kuvio 1. Valvonta ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksena 1995–2012

15–17-VUOTIAAT: EHDOLLINEN VANKEUS JA VALVONTA

18–20-VUOTIAAT: EHDOLLINEN VANKEUS JA VALVONTA

Lähde: Marttunen 2014

Nuorisorangaistus näyttää jääneen toissijaiseksi seuraamusvaihtoehdoksi nuorten keskivakavassa rikollisuudessa.

→ mus, joka sisältää valvontatapaamisten lisäksi sosiaalista toimintakykyä edistäviä ohjelmia ja niihin liittyvää tukea ja ohjausta sekä mahdollisesti työelämään perehdyttämistä. Valvonta on kaiken kaikkiaan ajallisesti selvästi intensiivisempää ja sisällöllisesti laajempaa kuin ehdolliseen vankeuteen liitetty valvonta.

Kokeiluvaiheen aikana 1997–2004 nuorisorangaistuksia tuomittiin keskimäärin 40 vuodessa ja enimmillään 100 vuonna 2000. Sen jälkeen eli vuosina 2005–2012 tuomioita on määrätty keskimäärin 20 vuodessa ja vuonna 2012 ainoastaan 9 nuorta tuomittiin nuorisorangaistukseen. Seuraamuksen käyttö onkin huomattavasti vähäisempää kuin mitä lakia säädettyä tavoiteltiin.

Vähäisen käytön yhtenä syynä on pidetty sitä, että Rikosseuraamuslaitos ei suosita nuorisorangaistuksen käyttöä kuin noin puolessa antamistaan toimeenpanosuunnitelmalauseunnoista. Lisäksi tuomioistuimet ovat tuominneet toisinaan nuorisorangaistuksen sijasta nuoren oheissakolla tai valvonnalla tehostettuun ehdolliseen vankeuteen (Marttunen 2008).

Nuorisorangaistus näyttää jääneen toissijaiseksi seuraamusvaihtoehdoksi nuorten keskivakavassa rikollisuudessa. Nuoria tuomitaan selvästi useammin valvonnalla tehostettuun ehdolliseen vankeuteen kuin nuorisovankeuteen. Saattaa olla, että nuorisorangaistukseen ajatellaan liittyvän suurehko epäonnistumisriski. Seuraamuksen keskeytykset ovatkin käytön vähentyessä laskeneet viime vuosina kokeiluajankaudesta 38 %:sta 17 %:iin vuosina 2005–2012). Nuorisorangaistuksen edellytyksiä on esitetty muutettavaksi niin, että se olisi selvemmin rangaistusten porrastuksessa valvonnalla tehostettua ehdollista vankeutta ankarampi seuraamus ja siihen tuomittaisiin tapauksissa, joissa ehdollisen vankeuden valvontaa ei ole pidettävä riittävänä laissa ja sen esitöissä asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi (Marttunen 2013).

SOVITTELU TÄRKEÄ KEINO KÄSITELLÄ LASTEN JA NUORTEN TEKEMIÄ RIKOKSIA

Noin joka kuudes (16 %) rikosoikeudellisesti alaikäisen lapsen tekemäksi epäilty ja poliisin selvittämä muu kuin liikenne-rikos ohjautui sovitteluun vuonna 2012. Nuorten tekemistä rikoksista enemmän kuin joka kymmenes (12 %) ja nuorten aikuisten tekemistä 6 % tuli sovitteltavaksi. Vastaavasti verrattaessa sovittelutapauksia nuorille tuomioistuimessa määrättyihin rangaistuksiin sovittelujen osuus oli nuorilla peräti 65 % ja nuorilla aikuisilla 21 %.

Sovitteltavista rikoksista puolestaan 12 % oli lasten tekemiä, 17 % nuorten tekemiä ja 12 % nuorten aikuisten tekemiä. Yhteensä alle 21-vuotiaiden tekemiä oli 41 % sovitteluun ohjatuista rikoksista, mikä osaltaan kuvaa sovittelun keskeisyyttä lasten ja nuorten kohdalla.

Sovitteltaviksi tulleista rikoksista suuri osa on pahoinpitelyrikoksia ja usein siten virallisen syytteen alaisia tekoja. Nämä jutut päätyvät sovittelun jälkeen vielä syyttäjän ja mahdollisesti myös tuomioistuimen käsiteltäviksi. Tavanomaista on, että syyttäjä tekee silloin syyttämättä jättämispäätöksen, ellei rikos ole niin vakava, että se edellyttää syytteen nostamista. Asianomistajarikoksissa poliisi voi tehdä tutkinnan lopettamispäätöksen, jos asianomistaja peruuttaa sovittelun jälkeen rangaistusvaatimuksensa.

Sovittelu mahdollistaa sen, että rikosta voidaan käsitellä osapuolten kohtaamistilanteessa myös uhrin näkökulmasta ja sen avulla lapsi tai nuori voidaan saada konkreettisesti ymmärtämään tekonsa aiheuttamat kärsimykset ja vahingot. Sovittelu on muutoinkin osallistuvaa ja vähemmän muodollista kuin oikeusprosessi. Siinä voidaan ottaa huomioon sosiaalisia näkökohtia ja käsitellä rikosta siten kokonaisvaltaisemmin kuin rikosoikeudellisessa prosessissa. Sovittelu tähtää rikoskäytännön varhaiseen puuttumiseen ja nuoren rikosuran katkaisuun. Kun esi-

tutkinta- syyttäjä- ja sosiaaliviranomaiset yhdessä sovittelutoimen kanssa puuttuvat nuoren tekemään rikokseen, asia tulee käsitellyksi monesta näkökulmasta ja tavanomaista yksityiskohtaisemmin. ■

Kirjoittaja on erikoissuunnittelija Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa.

Lähteet:

Marttunen, Matti (2008) Nuorisorikosoikeus. Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 236.

Marttunen, Matti (2013) Yhdyskuntaseuraamusten kokonaisuudistus: nuorten seuraamukset. Helsinki 14.5.2013.

Marttunen, Matti (2014) Nuorten seuraamukset. Julkaisussa Rikollisuustilanne 2013. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 266, s. 383–409.

Oikeusministeriö (2012) Yhdyskuntaseuraamuksia koskevan lainsäädännön kokonaisuudistus. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 12/2012.

Väisänen, Tiina (2013) Tahdonvastaisen huostaanoton merkitys nuorten seuraamusharkinnassa. Teoksessa Rangaistuksen määrääminen (toim. Lappi-Seppälä & Kankaanrinta). Helsingin hovioikeuden julkaisuja, s. 147–170.

Väkivaltarikosten uhrit tyytyväisiä rikosprosessiin

Uhrien tarpeita ja tyytyväisyyttä rikosprosessiin selvitettiin kyselyllä

Rikoksen uhrin asema on Suomessa oikeudellisesti vahva. Meillä on kuitenkin hyvin vähän tutkittua tietoa siitä, pääsevätkö uhrit käytännössä oikeuksiinsa. Erityisen harvoissa tutkimuksissa tämä kysymys on esitetty rikosprosessiin osallistuneille rikosten uhreille. Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa tehdyssä kyselyssä selvitettiin, miten tyytyväisiä väkivaltarikosten uhrit olivat oman kokemuksensa perusteella oikeudellisiin toimiin. Kysymyksiä esitettiin rikosilmoituksen tekemisestä oikeudenkäyntiin asti.

Kyselylomake lähetettiin lievän pahoinpitelyn, pahoinpitelyn, törkeän pahoinpitelyn (RL 21:5–7) tai henkirikoksen yrityksen (RL 21:1–3) kohteiksi joutuneille henkilöille. Oikeusturvakyselyyn osallistui 711 henkilöä vastausprosentin ollessa 28. Vastanneista miehiä oli noin 60, naisia 40 prosenttia. Kyselyyn osallistuneet olivat 19–90-vuotiaita. Kyselyyn vastanneiden ansiosta saadaan arvokasta tietoa rikosten uhrien oikeuksien toteutumisesta. Vastaavanlaajuisista tutkimusta

ei ole aikaisemmin tehty Suomessa.

POLIISI SAI KIITOSTA, MUTTA TIEDONKULUSSA KEHITETTÄVÄÄ

Kyselyssä selvitettiin esitutkinnan laatua, tiedonkulkua, poliisin osoittamaa kiinnostusta uhria kohtaan sekä avun ja tuen saamista. Poliisi sai varsin paljon positiivista palautetta. Kyselyn perusteella poliisi vaikuttaa olevan hyvä kuuntelija, sillä suurin osa vastanneista oli sitä mieltä, että he saivat riittävästi aikaa kertoa heihin kohdistuneesta pahoinpitelystä. Poliisi onnistui samalla osoittamaan kiinnostusta uhria kohtaan. Pahoinpitelyrikosten uhrit olivat myös pitkälti tyytyväisiä esitutkinnan laatuun ja rikostutkinnan lopputulokseen siinä merkityksessä, että tapahtumat selvitettiin heidän mielestään totuudenmukaisesti. Suurin osa piti poliisin toimia rikoksen selvittämisessä riittävinä ja oli tyytyväisiä tutkinnan nopeuteen.

Myönteinen kuva poliisista vahvistui, kun kyselyyn vastanneet saivat eteensä listan erilaisia adjektiiveja. Suurin

osa rikoksen uhreista piti poliisia oman kokemuksensa perusteella asiallisena, ammattitaitoisena ja aikaansaavana. Myös poliisin käytös sai kiitosta, sillä suurin osa luonnehti poliisia kohteliaaksi, avuliaksi ja hienotunteiseksi. Poliisia pidettiin niin ikään tasapuolisena.

Tiedonkulkuun liittyvissä kysymyksissä rikosten uhrien mielipiteet jakautuivat tasaisesti tyytyväisten ja tyytymättömien välillä. Poliisin tiedottamisessa vaikuttaisi selkeästi olevan parantamisen varaa. Kritiikkiä esitettiin siitä, miten heihin pidettiin yhteyttä esitutkinnan aikana, kerrottiin rikostutkinnan etenemisestä tai sen päättämisestä ja siitä, mitä tapahtuu esitutkinnan jälkeen. Poliisin toimintaa kritisoitiin myös vahingonkorvaus-oikeudellisissa kysymyksissä, sillä tyytymättömien määrä nousi suuremmaksi kuin tyytyväisten. Kaikkein huonoimman arvosanan poliisi sai siitä, miten se huolehti rikosten uhrien turvallisuudesta. Rikosten uhrit voivatkin tarvita kannustusta ja neuvontaa avun ja tuen hakemisessa. Erityisesti naiset

olisivat arvostaneet tällaista palvelua.

POSITIIVISTA PALAUTETTA OIKEUDENKÄYNNISTÄ

Väkivaltarikosta oli käsitelty käräjäoikeudessa yli puolella vastanneista. Heistä suurin osa oli tyytyväisiä käsittelyn eri vaiheisiin. Lähes kaikki kertoivat saaneensa kutsun käräjille riittävän ajoissa ja he ymmärsivät, mistä rikosten tekijää syytettiin. Suurin osa katsoi pystyneensä esittämään oman kertomuksensa tapahtumista oikeudenkäynnissä ja heidän mielestään käsittelemään varattiin tarpeeksi aikaa. Suurin osa koki tullessa kuuluisi oikeudenkäynnin aikana ja tapahtumat selvitettiin totuudenmukaisesti. Kohtelua pidettiin tasapuolisena ja tuomarin katsottiin toimineen puolueettomasti. Myös tuomio annettiin uhrien mielestä kohtuullisessa ajassa ja sen perustelua pidettiin ymmärrettävinä.

Kyselystä voidaan kuitenkin nostaa esille kohtia, joista esitettiin kritiikkiä. Useat rikosten uhreista olivat tyytymättömiä siihen, miten heidän

Monet rikoksen uhrit kokevat vahingonkorvausjärjestelmän hyvin monimutkaiseksi.

→ turvallisuudestaan oli huolehdittu tai miten heidän yksityisyytään oli suojattu. Varsin moni olisi myös kaivannut lisää neuvontaa oikeudenkäynnin eri vaiheissa ja tuomion perustelujen ymmärtämisessä.

Yli puolet rikoksen uhreista piti rikosentekijälle tuomittua rangaistusta sopivana. Liian lievinä sitä piti noin joka neljännes vastanneista. Noin joka kymmenes uhreista piti tuomiota muulla tavalla vääränä heidän protestoidessa paitsi syytteen hylkäämistä, myös tuomittuja vahingonkorvauksia vastaan. Syytteen hylkääminen näytti selvästi lisäävän kielteistä kokemusta oikeudenkäynnistä.

VAHINGONKORVAUSJÄRJESTELMÄ MONIMUTKAINEN

Hyvin suuri osa väkivaltarikosten uhreista kertoi kärsineensä rahallisista menetyksistä rikoksen takia. Kysymys oli monenlaisista kuluista, kuten hoitomaksuista, matkakuluista, lääkäripalkkioista ja lääkekuluista. Valtaosa halusi rikosentekijän maksavan heille korvausta aiheuttamista vahingoista, minkä takia rikosentekijä oli tavallisesti tuomittu käräjäoikeudessa

maksamaan korvausta heille.

Kyselyssä tiedusteltiin, miten tyytyväisiä uhrit olivat vahingonkorvausvaatimusten käsittelemiseen rikosprosessissa. Reilu neljäkymmentä prosenttia vastanneista oli tyytyväisiä saamaansa tietoon siitä, minkälaisista vahingoista on oikeus vaatia korvausta sekä siitä, miten korvausta haetaan. Vastavasti lähes nelisenkymmentä prosenttia ilmaisi tyytymättömyyttään näissä kysymyksissä. Kun taas rikoksen uhreilta tiedusteltiin tyytyväisyyttä heille määrätyn vahingonkorvauksen euromäärään tai maksamisen nopeuteen, tyytymättömiä oli selvästi enemmän kuin tyytyväisiä. Lähes puolet piti vahingonkorvauksia liian matalina. Yli puolet oli puolestaan tyytymättömiä korvausten maksamisen nopeuteen.

Oikeusturvakyselystä kävi ilmi, että monet rikoksen uhrit kokivat vahingonkorvausjärjestelmän hyvin monimutkaiseksi. He eivät saaneet rikosprosessin aikana riittävästi tietoa, jotta he olisivat osanneet esittää vaatimuksensa rikosentekijälle. Rikosten uhreja myös mietitytti, että mikä olisi sopiva hetki korvausten esittämiseen. Useissa avovastauksissa tuotiin esille, että uhrin

näkökulmasta vahingonkorvausvaatimusten esittämisessä oli pitänyt kiirehtiä liiaksi. Esitutinnan aikana ei aina ollut helppo muotoilla vaatimuksia, koska rikoksen uhrille ei välttämättä ollut edes itselleen käynyt selväksi, mitä kaikkia rahallisia menetyksiä pahoinpiteleminen tulee hänelle aiheuttamaan.

Kyselyn perusteella vaikutti siltä, että rikosten uhreilla ei tuntunut olevan epärealistisia odotuksia vahingonkorvausten suuruudesta. Yli puolet kertoi kuitenkin jääneensä joko kokonaan ilman korvausta tai se oli maksettu heille pienempänä summana kuin mitä käräjäoikeudessa oli tuomittu. Tämä tuntui harmittavan erityisesti silloin, jos he eivät onnistuneet saamaan korvauksia edes niistä rahallisista kuluista, jotka he olivat joutuneet rikoksen takia maksamaan omista varoistaan. Korvausten saamatta jättämiselle löytyy useita syitä. Kyselystä kävi kuitenkin ilmi, että osa rikosten uhreista oletti viranomaisten huolehtivan asiasta, eivätkä he tienneet, että heidän olisi itse pitänyt olla aktiivisia korvausten perimisessä rikosentekijältä.

RIKOSPROSESSI KOETTIIN USEIN HITAAKSI

Kyselyyn vastanneilla rikosprosessi oli päätynyt eri vaiheissa. Kaikki eivät päässeet esitutkintaa pidemmälle esimerkiksi siitä syystä, että rikosentekijän henkilöllisyys jäi selvittämättä. Yli puolella oli kuitenkin kokemusta oikeudenkäynnistä ja joidenkin kohdalla rikosta oli käsitelty muutoksenhaun takia vielä hovioikeudessa. Kyselyyn vastanneilla rikosprosessi oli kokonaisuudessaan kestänyt keskimäärin kuusi kuukautta. Korkeintaan vuosi oli mennyt lähes 80 prosentilla vastanneista. Kyselyssä tiedusteltiin

uhrien mielipidettä rikosprosessin kokonaiskestosta. Puolet piti rikosprosessia hitaana, noin joka kolmas sopivana ja alle joka kymmenes nopeana. Pienellä osalla vastanneista rikosprosessi oli vielä kesken.

TYTYVÄISYYS ERI UHRIRYHMISSÄ

Oikeusturvakyselyssä rikosten uhreille esitettiin kysymyksiä tyytyväisyydestä poliisiin ja oikeudenkäyntiin. Vaikkakin uhrit olivat pääosin tyytyväisiä, tutkimuksessa selvitettiin, löytyykö eri uhriryhmien välillä eroja. Tyytyväisyyttä tarkasteltiin yhdistämällä kysymyksiä muun muassa tiedonsaamisesta, turvallisuudesta, rikostutinnan laadusta ja kohtelusta. Kaiken kaikkiaan vaikutti siltä, että uhriryhmien välillä ei näytännyt olevan kovin suuria eroja tyytyväisyydessä poliisiin tai oikeudenkäyntiin. Miesten ja naisten välillä ei ollut eroa, eikä myöskään eri rikosnimikkeellä ollut vaikutusta tyytyväisyyteen.

Eroja löytyi sen sijaan eri ikäryhmissä ja sen suhteen, miten uhrit arvioivat rikosprosessin kestoja. Vanhimmat rikoksen uhrit näyttivät olevan muita ikäryhmiä kriittisempiä poliisin toimintaan. Rikosprosessin kokonaiskeston hitaaksi arvioineet uhrit olivat tyytymättömämpiä poliisiin kuin ne, jotka arvioivat prosessin keston sopivaksi tai nopeaksi. Viitteitä oli myös siitä, että syytteen hylkääminen käräjäoikeudessa lisäsi tyytymättömyyttä poliisiin.

Tyytyväisyydessä käräjäoikeuden toimintaan ei ilmennyt suuria eroja eri ryhmittäin tarkasteltuna, sillä kaikki uhriryhmät olivat pääosin tyytyväisiä. Poikkeuksena esiin nousivat ne uhrit, joiden kohdalla syyte hylättiin, sillä he olivat kaikista kriittisimpiä oikeudenkäyntiä kohtaan.

Rikoksen uhrin näkökulmasta on tärkeää, että hänellä on rikosprosessin aikana mahdollisuus tulla kuulluksi, vaikuttaa sen kulkuun, saada tietoa ja olla osallisena prosessin eri vaiheissa.

HYVÄ KOHTELU LISÄÄ HALUKKUUTTA ILMOITTAU KOS POLIISILLE

Kyselyssä selvitettiin, ottaisivatko uhrin yhteyttä poliisiin, mikäli he joutuisivat uudelleen pahoinpitelyn kohteeksi. Rikoksen uhreista huomattavan suuri osa (80 %) ilmoitti toimivansa näin. Vastausten voidaan tulkita heijastelevan rikosten uhrien osoittamaa luottamusta rikosoikeudellista järjestelmää kohtaan. Vain 20 prosenttia kyselyyn vastanneista ei ilmoittaisi uutta rikosta poliisille tai he eivät osanneet sanoa kantaansa.

Kyselyn mukaan tyytyväisyys poliisin toimintaan lisäksi lähtökohtaisesti halukkuutta kääntyä uudelleen sen puoleen. Näin ei kuitenkaan vaikuttanut olevan ikäryhmittäin

tarkasteltuna. Jossain määrin erikoista on, että rikosprosessiin muuten tyytyväisyyttään ilmaisseet nuoret uhrin olivat samalla kuitenkin kaikkein haluttomampia tekemään uuden rikosilmoituksen. Naiset olivat puolestaan miehiä hieman valmiimpia turvautumaan uudelleen poliisiin. Eri rikosnimikkeiden välillä ei ilmennyt eroa, kun taas rikosprosessia hitaana tai nopeana pitäneistä uhreista hieman pienempi osa arvioi ilmoittavansa uudesta rikoksesta poliisille kuin niistä, jotka pitivät rikosprosessin kestoa sopivana.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että vaikka uhrien välillä löytyi joitain eroja halukkuudessa ilmoittaa uudesta pahoinpitelystä poliisille, erot eivät olleet suuria. Poliisin toimintaan

tyytyväisimmistä uhreista lähes kaikki (noin 90 %) arvioivat ilmoittavansa uudesta rikoksesta poliisille, kun taas vähemmän tyytyväisistä näin toimisi noin 70 prosenttia. Kaikkein tyytymättömämmäksi ryhmäksi näytti erottuvan syytteen hylkäämisestä kärsineet rikosten uhrin. Heistä vain puolet ilmoittaisi uudesta pahoinpitelystä uudelleen poliisille.

PUUTTEELLINEN TIEDONSAANTI ESTÄÄ UHRIN OIKEUKSIEN TOTEUTUMISTA

Rikoksen uhrin näkökulmasta on tärkeää, että hänellä on rikosprosessin aikana mahdollisuus tulla kuulluksi, vaikuttaa sen kulkuun, saada tietoa ja olla osallisena prosessin eri vaiheissa. Näillä seikoilla on hyvin suuri merkitys sille, pääseekö

uhri oikeuksiinsa sekä miten oikeudenmukaiseksi hän kokee rikosprosessin. Oikeusturvakyselystä käy ilmi, että hyvällä kohtelulla on todellakin merkitystä rikosten uhreille, sillä se lisäsi paitsi tyytyväisyyttä oikeudellisiin toimijoihin, myös uhrien halukkuutta turvautua jatkossakin rikosoikeudelliseen järjestelmään.

Kyselyn perusteella voidaan kuitenkin nostaa esille kehitystarpeita rikosprosessista. Rikosten uhrin kertoivat tarvitsevänsä enemmän tietoa rikosprosessin eri vaiheissa. Tiedottamiseen liittyvissä kysymyksissä onkin selkeästi parantamisen varaa. Erityisesti pitäisi kiinnittää huomiota siihen, että väkivaltarikosten aiheuttama järkytys voi heikentää uhrin toimimiskykyä. Tästä syystä tiedon jakamisen tapojen pitäisi olla monipuolisia. Tiedon saaminen kirjallisessa muodossa on kannatettavaa, mutta sen rinnalla olisi tärkeä lisätä henkilökohtaista kanssakäymistä rikoksen uhrin kanssa. Suullisessa kanssakäymisessä on myös helppompaa yrittää varmistaa, että rikoksen uhri on pystynyt vastaanottamaan ja ymmärtämään saamansa tiedon. ■

Kainulainen on tutkija ja kriminologian dosentti oikeustieteellisessä tiedekunnassa Turun yliopistossa. Saarikkomäki on tutkija Alkoholitutkimussäätiöllä/Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa.

Kainulainen, Heini & Saarikkomäki, Elsa: Rikosprosessi väkivaltarikosten uhrin näkökulmasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 126. www.optula.om.fi

TAULUKKO 1.

Tyytyväisyys poliisiin ja oikeudenkäyntiin rikoksen uhrin oman kokemuksen perusteella (%) *

	Samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Eri mieltä	N
Tyytyväisyys poliisiin				
antoi riittävästi aikaa kertoa pahoinpitelystä	86	5	9	593
tutki rikosta riittävästi	61	14	25	576
tiedotti esitutkinnan päättymisestä	36	18	46	554
kertoi miten tulee toimia vahingonkorvausten saamiseksi	33	19	48	556
huolehti turvallisuudesta	31	22	47	534
Tyytyväisyys oikeudenkäyntiin				
kuunneltiin riittävästi	80	8	12	344
tapahtumat selvitettiin totuudenmukaisesti	75	8	17	341
kohtelu oli tasapuolista	71	15	14	331
tuomion perustelut olivat ymmärrettävät	63	13	24	325
huolehdittiin turvallisuudesta	53	22	25	323

*Poimittu osa raportissa esitetyistä luvuista (taulukot 12, 16, 17) ja laskettu kohdassa "samaa mieltä" yhteen "täysin samaa mieltä" ja "jonkin verran samaa mieltä" olevien osuudet sekä kohdassa "eri mieltä" yhteen "jonkin verran eri mieltä" ja "täysin eri mieltä" olevien osuudet.

Lapsikohteisten seksuaalirikosvankien uusintarikollisuus

Rikosseuraamusalan tutkimushankkeessa selvitettiin lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista tuomittujen vankien uusintarikollisuutta ja STOP-ohjelman vaikuttavuutta. Tutkimuksen mukaan tällaiset vangit uusivat seksuaalirikoksia vain harvoin. Ohjelman suorittaneiden vankien uusimisaste oli pienempi kuin verrokkivankien, mutta ero ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä.

Suomalaisten seksuaalirikosvankien uusintarikollisuutta, uusimista ennustavia tekijöitä ja seksuaalirikollisille suunnatun STOP-ohjelman vaikuttavuutta selvitettiin oikeusministeriön rahoittamassa hankkeessa. Tässä kirjoituksessa raportoin tutkimuksen tulokset sellaisten vankien osalta, joiden seksuaalirikos oli ollut lapsikohteinen. Kyseessä on tällöin jokin niistä rikoslain 20 luvun mukaisista kriminalisoinneista, joiden tunnusmerkistöön liittyy suojaikärajaelementti (tai aik. lain lapseen kohdistuva haureus).

Vankitietojärjestelmästä poimittiin kaikki sellaiset henkilöt, jotka olivat vapautuneet 2000-luvun ensivuosisikymmenellä (ainakin) seksuaalirikostuomion sisältäneeltä vankeuskaudelta. Ensimmäinen STOP-ohjelman suorittanut henkilö oli vapautunut tammikuussa 2000, ja verrokkien oli tarkoituksenmukaista edustaa samaa ajanjaksoa. Seuranta-aika oli vähintään kolme vuotta. Uusimisseulonnassa aineistoon hyväksyttiin henkilöt, jotka olivat vapautuneet viimeistään huhtikuussa 2010. Seuranta-aika oli vähintään 3 vuotta ja pisimmillään 13 vuotta, keskimäärin 6,8 vuotta. Lapsikohteisista seksuaalirikoksista tuomittuja oli näin rajatussa aineistossa 395.

UUSINTARIKOLLISUUDEN YLEISYYS

Rikosseuraamusalan tutkimushankkeessa selvitettiin lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista tuomittujen vankien uusintarikollisuutta ja STOP-ohjelman vaikuttavuutta. Tutkimuksen mukaan tällaiset vangit uusivat seksuaalirikoksia vain harvoin. Ohjelman suorittaneiden vankien uusimisaste oli pienempi kuin verrokkivankien, mutta ero ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä.

maan rangaistuslajiin. Tällaisen tuomion oli seuranta-aikana saanut 113 henkilöä (28,6 % aineistosta). Uusien rikosten laatu ryhmiteltiin kolmeen eri luokkaan: seksuaalirikos, ei-seksuaalinen väkivaltarikos tai jokin muu kuin henkilöön kohdistuva rikos. Luokat eivät olleet toisensa poissulkevia eikä niissä sovellettu päärikosajattelua. Esimerkiksi vapautumisen jälkeen raiskauksesta, pahoinpitelystä ja rattijuopumuksesta tuomittu henkilö sijoittuisi jokaiseen kolmeen luokkaan.

Aineiston vangeista vain 19 (4,8 %) oli tuomittu seuranta-aikana uudesta seksuaalirikoksesta. Yleisin uusimiskategoria oli ei-seksuaalisen väkivaltarikoksen ja muun rikoksen yhdistelmä, jollainen esiintyi 49 henkilöllä (12 %:lla). Tässä tarkastellaan pääasiassa vain seksuaalirikoksen uusimiseen liittyviä tilastollisia yhteyksiä. Toisaalta tämän rikosentekijäryhmän kohdalla kiinnostavimpana pidettäneenkin juuri samankaltaisten tekojen uusimista.

TAUSTATEKIJÖIDEN YHTEYS SEKSUAALIRIKOKSEN UUSIMISEEN

Henkilön rikoskokonaisuuteen oli suojaikärajarikoksen ohella saatettu soveltaa muitakin seksuaalirikosnimikkeitä. Teon sisältäessä fyysistä pakottamista tai uhkaamista tekijä tuomitaan myös *raiskautunnusmerkistön* mukaan, mikä oli tapahtunut 19 %:lla aineiston henkilöistä. Tällä teonpiirteellä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä seksuaalirikoksen uusimiseen.

Riskiennusteen kannalta huomionar-

voisen seksuaalirikosten lajin muodostavat niin kutsutut *kontaktia sisältämättömät rikokset*, joilla viitataan lähinnä lapsipornografian hallussapidon tyyppiisiin tekoihin. Tämän rikostyyppin on tutkimuskirjallisuudessa havaittu parhaiten ennustavan seksuaalirikosten uusimista. Kontaktittomasta seksuaalirikoksesta oli tämän aineiston henkilöistä tuomittu 27 (eli 6,8 %), ja näistä neljä oli seuranta-aikana uusinnut seksuaalirikoksen. Prosentuaalisesti osuus oli yli kolme kertaa suurempi (14,8 % vs. 4,1 %) kuin niillä, joiden tuomioon ei tällaista rikosta sisällynyt.

Seksuaalirikosten ohella henkilö oli saattanut suorittaa laskentakaudella tuomiota muistakin rikoksista. Ei-seksuaalinen väkivaltarikos sisältyi laskentatuomioon 22 %:lla. Seikka ei ollut merkitsevässä yhteydessä seksuaalirikoksen uusimiseen. Jokin muu kuin henkilöön kohdistunut rikos oli 26 %:lla henkilöistä. Seksuaalirikoksen uusineilla tällainen muu rikos esiintyi 47 %:lla, mikä oli tilastollisesti merkitsevä yhteys.

Aikaisemmalla rikollisuudella tarkoitetaan tässä sitä, että henkilö oli saanut rikostuomion ennen laskentakauden rikosten tekoajankohtaa. Aikaisempi seksuaalirikostuomio oli 7 %:lla henkilöistä. Ei-seksuaalisesta väkivaltarikoksesta oli ennen nykyrikoksia tuomittu 16 %. Yleisimmin tuomitun historiassa oli kuitenkin jokin muu kuin henkilöön kohdistunut rikos. Tätä esimerkiksi varkaus- ja rattijuopumusrikokset käsittävää rikoshistoriakategoriaa edusti 27 % henkilöistä.

Laskentatuomiota aikaisempi väkivaltarikostausta oli merkitsevässä yhteydessä seksuaalirikoksen uusimiseen seuranta-aikana. Merkitsevä yhteys oli myös aikaisemmillä seksuaali- ja muilla rikoksilla.

Vangin ikä mitattiin kolmella eri tavalla: ikä vapautuessa, ikä rikoksen tekohetkellä ja ikä vangin saadessa ensimmäisen rikostuomionsa. Näistä vain viimeisenä mainittu oli yhteydessä seksuaalirikoksen uusimiseen: mitä nuorempa ensimmäinen tuomio, sitä korkeampi uusimisriski. Mainittakoon kuitenkin, että laskentakaudelta vapautuessaan vangit olivat keskimäärin 40-vuotiaita (vaihteluväli 17–49 vuotta).

Vankeuskertaisuuden mediaani (tyypillisin määrä) oli aineistossa 1., kun muiden seuraamuskausien (yhdyskuntapalvelu, sakko- ja tutkintavankeus) mediaani oli nolla. Aineiston seksuaalirikosvankeja luonnehtii siis ensikertalaisuus. Tässä luonnehdinnassa ei huomioida ehdollisia vankeusrangaistuksia, mutta ne sisältyvät aikaisemman rikollisuuden kriteeriin. Seuranta-aikana seksuaalirikoksen uusineille henkilöille oli ominaista merkitsevästi korkeampi kertaisuus kaikissa seuraamuskausityypeissä.

Vangin siviilissäyty (naimaton, avo- / avioliitossa tai eronnut/leski) ei ollut merkitsevässä yhteydessä uusimiseen. Tämä löydös poikkeaa yleisesti tutkimuskirjallisuudessa raportoidusta havainnosta. Aineiston henkilöistä 26 % oli avio- tai avioliitossa laskentakauden alkaessa.

SEKSUAALIRIKOKSEN UUSIMISEN ENNUSTEMALLI

Kaikki taustamuuttujat analysoitiin lopuksi logistisella regressioanalyysillä. Menetelmän tarkoituksena on mallintaa, millä taustamuuttujilla on voimakkain ennuste-arvo suhteessa seksuaalirikoksen uusimiseen, kun taustamuuttujien keskinäisetkin riippuvuudet kontrolloidaan. Tilastollisesti merkitseviksi jäi neljä muuttujaa: ■ *Kontaktittomasta seksuaalirikoksesta* (lähinnä lapsipornografian hallussapidosta) tuomittujen riski seksuaalirikoksen uusimiseen oli 3,5-kertainen verrattuna niihin, joiden tuomiossa ei esiintynyt tällaista rikosnimikettä (21 % vs. 6 %).

■ *Seksuaalirikoksen aikaisemminkin uusineilla* oli (ensimmäistä kertaa seksuaalirikoksesta tuomittuihin verrattuna) viisin-

kertainen riski syyllistyä uuteen seksuaalirikokseen seuranta-aikana (32 % vs. 6 %).

■ *Aikaisemman väkivaltarikostuomion* omaavien riski seksuaalirikoksen uusimiseen oli lähes kolminkertainen verrattuna niihin, joilla ei ollut aikaisempaa väkivaltarikosta (42 % vs. 14,5 %).

■ *Seuranta-ajan* pidentyessä seksuaalirikoksen uusimisen (havaitsemisen) todennäköisyys kasvaa. Uusijoilla seuranta-aika oli ollut keskimäärin 8,1 vuotta; ei-uusineilla 6,7 vuotta.

STOP-OHJELMAN VAIKUTTAVUUS UUSINTARIKOLLISUUTEEN

STOP-ohjelman suorittaneita vankeja oli aineistossa 86. Näistä neljä (4,7 %) oli uusiutunut seksuaalirikoksen. Ohjelman ulkopuolelle jääneillä vangeilla uuden seksuaalirikoksen esiintyvyys oli 4,9 % eli käytännössä identtinen. Näiden ryhmien vertailu sellaisenaan ei kuitenkaan anna luotettavaa kuvaa ohjelman vaikuttavuudesta, sillä ohjelmaan valikoituu vankeja, joiden riski seksuaalirikoksen uusimiseen on arvioitu keskimääräistä korkeammaksi.

Valikoitumisvaikutuksen minimoimiseksi kullekin STOP-ohjelman suorittaneelle valittiin ohjelman ulkopuolelle jääneistä vangeista seksuaalirikoksen uusimista ennustavien muuttujien osalta taustaltaan samanlainen verrokki. Seuranta-ajan keskiarvo oli STOP- ja verokkiryhmissä kolmen kuukauden tarkkuudella sama (7,3 vs. 7,6 vuotta). Seksuaalirikoksen uusimisaste oli STOP-vangeilla noin kolmanneksen pienempi kuin riskikaltaistetuilla verrokeilla, joilla uusimisaste oli 7 %. Ero ei kuitenkaan yltänyt tilastollisesti merkitseväksi, mikä selittynee ensisijaisesti uusien seksuaalirikosten jo sinänsä vähäisellä lukumäärällä.

Mielenkiintoinen havainto tehtiin tarkasteltaessa STOP-ryhmän ja verokkiryhmän ei-seksuaalista uusintarikollisuutta. Väkivaltarikoksesta oli seuranta-aikana tuomittu STOP-ohjelman suorittaneista 7 % ja verokkiryhmästä 17,4 %. Johonkin muuhun kuin henkilöön kohdistuvaan rikokseen oli seuranta-aikana syyllistynyt STOP:n suorittaneista 7 % ja verrokeista 21 %. Erot olivat tilastollisesti merkitseviä. On kuitenkin huomattava, että STOP-vangit ja verokit oli kaltaistettu seksuaalirikoksen uusimista ennustavien muuttujien osalta. Ei ole poissuljettua, että

STOP-ohjelmaan on valikoitunut vankeja, joiden riski muun kuin seksuaalirikoksen uusimiseen on jo lähtökohtaisesti matalampi kuin verrokeilla, jolloin ero selittyi ohjelman vaikutuksen sijasta erilaisilla taustatekijöillä.

SEKSUAALIRIKOKSEN UUSIMINEN HARVINAISTA

Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että seksuaalirikoksen uusiminen on varsin harvinainen ilmiö lapsikohteisista seksuaalirikoksista tuomituilla vangeilla. Nämä vangit ovat pääsääntöisesti ensikertalaisia ja sellaisiksi myös jäävät. Urautuneempien tekijöiden vähemmistöissäkin aikaisempi rikos on todennäköisesti ollut jokin muu kuin seksuaalirikos, ja samoin voidaan luonnehtia näiden henkilöiden uusintarikollisuutta. Tällöinkin puhutaan muuta vankipopulaatiota huomattavasti pienemmistä uusimisasteista, minkä voi todeta Rikosseuraamuslaitoksen uusimistilastoista.

Koska seksuaalirikoksen uusimisriski on jo lähtökohtaisesti varsin pieni, pyrkimys pienentää tätä riskiä entisestäänkin on seuraamusjärjestelmälle haasteellinen. Tässä tutkimuksessa ilmeni viitteitä STOP-ohjelman suorittaneiden vankien uusivan seksuaalirikoksia jossain määrin muita harvemmin. Tilastollisesti merkitsevän vaikuttavuuden osoittaminen on kuitenkin vaikeaa juuri siitä syystä, että tällaisia uusijoita on lukumääräisesti muutenkin vähän. Tutkimuksen havaintoa seksuaalirikosten matalasta uusimisasteesta (4,8 % koko populaatiossa) voidaan toisaalta jo itsessään pitää rohkaisevana sen yleisen käsityksen valossa, jonka mukaan seksuaalirikoksista tuomitut olisivat erityisen alttiita toistamaan tällaisia tekoja. Löydös vastaa muuallakin kriminologisessa tutkimuksessa tehtyä havaintoa, että rikoksen laadun juridisesta törkeydestä tai yhteiskunnallisesta paheksuttavuudesta ei voi suoraan päätellä tekijän uusimisvaarallisuutta. ■

Seksuaalirikosvankeja yleisemmin koskeva tutkimus Laaksonen, Toni & Tyni, Sasu: Tutkimus STOP-kuntoutusohjelman vaikuttavuudesta suomalaisilla seksuaalirikosvangeilla on hyväksytty julkaistavaksi Sosiaalilääketieteellisessä Aikakauslehdessä.

Kirjoittaja työskentelee hanketutkijana Rikosseuraamuslaitoksessa.

Kulttuurin asema rikosoikeudessa pohdintaan

Etnisesti yhä monimuotoisempi väestö luo paineita Suomen kulttuurisesti kapea-alaiselle rikosoikeudelle. Rikoksen motiivien perinpohjainen selvittäminen edellyttää kuitenkin aika ajoin myös kulttuuristen tekijöiden huomioon ottamista – niiden ongelmallisuudesta huolimatta.

Maahanmuuttajien ja ulkomaalaisten rikostapauksissa voi toisinaan törmätä puolustusargumentointiin, jossa vedotaan syytetyn kulttuuriin. Tämä niin kutsuttu kulttuurinen puolustus on Suomessa vielä epätavallista, mutta selvästi yleistymässä. Seurasin keväätalven aikana pro gradu -tutkimustani varten oikeudenkäyntejä, joissa kulttuuria käytettiin osana puolustusretoriikkaa. Tuomareiden ja lautamiesten työkalut tällaisen puolustuksen käsittelemiseen vaikuttivat kuitenkin puutteellisilta.

VÄHEMMISTÖN ASIALLA ENEMMISTÖN OIKEUDESSA

Kulttuurin käyttäminen rikoksen selityksenä on kysymys, johon tulee voimistuvan maahanmuuton myötä kiinnittää aiempaa enemmän huomiota. Kulttuurisen puolustuksen ei tarvitse merkitä ylymmärtämistä tai suvaitsemisen liioittelua. Joissain tapauksissa

tekoa ei vain yksinkertaisesti voida ymmärtää ilman kulttuuritaustaa.

Esimerkkinä mainittakoon tapaus, jossa Nigeriasta Britanniaan muuttanut äiti viilsi 9- ja 14-vuotiaiden poikiensa kasvoja (R v Adesanya). Oikeudessa selvisi, että järjettömältä vaikuttaneen teon taustalla olikin yllättäviä, kulttuurisia motiiveja. Äiti oli nimittäin suorittanut Yoruba-kulttuurille ominaista rituaalia, jota hän ei ymmärtänyt uudessa asuinmaassaan laittomaksi. Äidin aiheet eivät siis täyttäneet perinteisiä pahoinpitelyn kriteerejä, ja vaikka hänet oikeudessa tuomittiinkin syylliseksi, sai hän kuitenkin vapautuksen rangaistuksesta. Kulttuurin kieltäminen olisi johtanut teon irrottamiseen kontekstistaan ja tuomitsemiseen pitkälti puutteellisin perustein. Tekoa olisi esimerkiksi voitu pitää osoituksena mielenvikaisuudesta, vaikka siitä tapauksessa tuskin oli kyse.

Kulttuurinen puolustus voi-

daan ymmärtää vähemmistön oikeuksia turvaavana työkaluna enemmistön ehdoilla rakennetussa oikeusjärjestelmässä. Länsimainen, yksilökeskeinen rikosoikeus painottaa teon moitittavuuden selvittämistä ja sitä, että syytetty todella ansaitsee hänelle langetettavan tuomion. Toisin sanoen rikoksen taustalla vaikuttaneiden motiivien selvittämistä pidetään äärimmäisen tärkeänä. Kulttuurisen puolustuksen soveltamisen kautta tiettyjen rikosten motiiveja kyettäisiin tarkastelemaan nykyistä syvällisemmin.

KULTTUURIARGUMENTIN VARJOPUOLET

Kulttuurisesta puolustuksesta on kansainvälisellä tasolla keskusteltu kiivaasti. Eriäviä mielipiteitä on siitä, mitä poikkeuksia yleisiin lakeihin kulttuurin nojalla voidaan – ja mitä ei missään nimessä voida – tehdä. Jälkimmäiseen kategoriaan liitetään oikeutetusti lähes poikkeuksetta seksuaali-

rikokset ja naisten sukupuolielinten silpominen.

Valtio-opin professori **Anne Phillips** (London School of Economics and Political Science) suhtautuu varauksellisesti kulttuuriseen puolustukseen. Hänen mukaansa kulttuurisen puolustuksen yleinen soveltaminen johtaisi paitsi naisten ja lasten aseman heikentymiseen myös yksilön autonomian vähätelyyn. Useisiin kulttuureihin kuuluu käytänteitä, jotka voidaan nähdä epätasa-arvoisina. Kulttuurisen puolustuksen salliminen voi pahimmassa tapauksessa edesauttaa näiden käytänteiden, kuten lapsiavioliittojen ja tyttöjen koulukieltöjen, säilymistä.

Phillipsin osoittama kritiikki voidaan huomioda ilman, että koko kulttuurinen puolustus täytyy hylätä. Kulttuurinen puolustus voitaisiin ottaa esimerkiksi huomioon ainoastaan silloin, kun se ei aseta vähemmistön sisäisiä erityisryhmiä, kuten naisia ja

lapsia, heikompaan asemaan.

Kulttuurisen puolustuksen suurin ongelma liittynyt lopulta käsitteparin ensimmäiseen osaan, kulttuuriin. Miten kulttuuri tulisi määritellä, ja mikä on yksilön asema sen ”sisällä? Nähdäänkö yksilö kulttuurinsa armoilla toimivana pelinappulana vai pikemminkin kulttuurinsa suhteellisen vapaasti valitsevana yksilönä? Valtion rajat ylittävän liikkuvuuden jatkuvasti lisääntyessä muotoutuvat ihmisten kulttuuri-identiteetit yhä monimuotoisemmiksi ja joustavimmiksi. Mistä tietää, mikä kenenkin ”kulttuuri” viime kädessä on?

KULTTUURI SYYTETYN PENKILLÄ – ESIMERKKEJÄ OIKEUDESTA

Suomessa huomiota kulttuurin nojalla tehtäviin poikkeusmenettelyihin kiinnitti erityisesti helmikuussa ratkennut bussinkuljettajan turbaanikiista. **Gill Sukhdarshan Singh** sai lopulta pitää turbaanin osana työasuaan. Britanniassa laajamittaisella maahanmuutolla on huomattavasti Suomea pidempi historia, ja myös kysymys sikhien asuista nousi pinnalle aikaisemmin. Vuonna 1976 tehdyssä asetuksessa turbaanin käyttöön suotiin oikeus liikenteessä moottori-pyöräkympyrän sijaan. Vuonna 1988 sikhien sallittiin kantaa kirpania (seremoniallinen tikari) mukanaan myös yleisillä paikoilla, vaikka teräseiden hallussapitoon julkisilla alueille muuten puututtiinkin. Rakennustyömailla sikhit ovat saaneet käyttää turbaania kympyrän sijaan vuodesta 1989 lähtien.

Suomessa seuraamissani oikeudenkäynneissä kulttuurisia tekijöitä nostettiin esiin muun puolustuspuheen joukossa suhteellisen usein. Vaik-

ka kulttuuria ei esitetty rikoksen täydelliseksi selitykseksi, kehoitettiin se joissain tapauksissa huomioimaan lieventävänä asianhaarana.

Esimerkiksi Etelä-Aasian valtiosta lähtöisin olleen naisen puolustuksena vedottiin alueen maskuliiniseen kulttuuriin. Sekä naista että tämän entistä aviomiestä syytettiin törkeästä petoksesta sosiaalietuuksien perusteettoman haalimisen seurauksena. Naisen asianajaja vaati päämiehelleen kuitenkin lievennettyä tuomiota. Puolustus huomautti naisen kuuluvan kulttuuriin, jossa mies päättää perheen raha-asioista. Naisen osuus petokseen esitettiin siis vähäisemmäksi, mikä puolustuksen mukaan tulisi huomioida myös lievennettyinä tuomiona. Oikeus näki kuitenkin asian toisin ja tuomitsi naisen itse asiassa miestä ankarammin. Eroja tuomioissa selittänee se, että mies toisin kuin nainen myönsi rikoksen.

Muissa seuraamissani oikeudenkäynneissä kulttuuri nostettiin esiin muun muassa syytetyn epätavallisen käytöksen ja provosoitumisen selityksenä sekä rasismiepäilyjen yhteydessä. Oikeus ei kuitenkaan huomionnut argumentteja yhdessäkään tapauksessa.

KULTTUURISOKEAN RIKOSOIKEUDEN UDELLEENARVIOINTI

Suomessa kulttuurinen puolustus on kaikesta huolimatta pysynyt lähes tuntemattomana käsitteenä. Tänä vuonna ilmestyneessä, Oxford University Pressin julkaisemassa *Criminal Law & Cultural Diversity* -teoksessa on kuitenkin myös Helsingin yliopiston rikosoikeuden professori **Kimmo Nuotion** artikkeli. Nuotio nostaa esille kulttuurisen puolustuksen soveltamisen haas-

teita ja käyttää esimerkkeinä myös otteita Suomen lainsäädännöstä. Nuotio suhtautuu varoen kulttuurisen puolustuksen soveltamiseen, mutta ei kiistä, etteikö monikulttuurisuudella olisi minkäänlaista sijaa rikosoikeudessa.

Rikosoikeuden ja monikulttuurisuuden yhteensovittaminen on kiistatta hankalaa. Molemmat ilmiöt paikantuvat yhteiskuntaan, mutta niiden väliin on kohonnut eräänlainen kielimuuri. Rikosoikeudessa puhutaan neutraaliuden, tasavertaisuuden ja formalismin kielillä, kun taas monikulttuurisuus artikuloituu lauseiksi relatiivisuudesta, arvopluralismista ja ymmärtämisestä. Vaikka moniarvoisuus onkin suomalaisen rikosoikeuden tunnustettu lähtökohta, vaatii moderni oikeusinstituutti yhä hienovaraisempia työkaluja eettisyyden arviointiin.

Rikosoikeuden ymmärtäminen absoluuttisena ja muuttumattomana muutoin epävakaassa ja vaihteluille herkässä yhteiskunnassa on kestävämpi. Rikosoikeus on sosiaalisesti rakennettua, ihmisten tekemää, ja aina ajalliseen ja paikalliseen kontekstiinsa sidottua. Rikosoikeus voi muuttua, ja sen täytyykin muuttua, jotta ajankohtaisten kysymysten käsittely olisi mahdollista. Monikulttuurisuus on aikamme ajankohtainen kysymys, johon rikosoikeuden tulee kyetä vastaamaan.

Britanniassa sikhi-kysymys on jo huomioitu, mutta muuten linjauksella on täälläkin epäselvä. Lainsoveltajien kulttuurista tietämystä on pyritty lisäämään koulutusta täydentämällä, mikä viittaisi kulttuurin huomioon ottamiseen rikosasioissa enenevässä määrin. Toisaalta populistisen oikeistopuolue UKIPin kan-

natuksen yhä vahvistuessa voi sulauttamispolitiikka ottaa jatkossa uutta tuulta alleen.

Kulttuurista puolustusta on käytännössä sovellettu oikeudessa, mutta varsinaisena puolustusperusteena sen olemassaoloa ei tunnusteta tietyvästi missään valtiossa. Sen asema oikeusinstituution edessä on vähintäänkin häilyvä. Nykyisin on pitkälle yksittäisten tuomareiden ja lautamiesten harkinnasta kiinni, milloin kulttuuriset argumentit nähdään huomioon otettavina rikoksen taustatekijöinä. Tällöin epä johdonmukaisuuden ja kulttuurisen tietämättömyyden riskit kasvavat kuitenkin liian suuriksi.

Kulttuurisen puolustuksen soveltaminen on mutkikasta ja myös manipulaatioaltista, mutta tarkoin rajatuissa tapauksissa aiheellista. Suomen oikeusinstituutin tulisi tehdä selkeä linjauksella kulttuurisen puolustuksen asemasta lainsäädännössä. Otollinen aika siihen olisi nyt, kun tapaukset ovat vielä harvassa. ■

Kirjoitus perustuu kirjoittajan kulttuuri-antropologian graduun: *Taina Tihinen (2014) Kulttuurinen puolustus rikosoikeudessa*. Oulun yliopisto.

Kirjoittaja toimii yhteiskuntaohjelman avustajana Suomen Lontoon instituutissa.

Maconochien herrasmiehet

Jo muutaman vuoden ajan Suomen vankeinhoitoon liittyvässä tavoitteenasettelussa on ollut näkyvästi esillä käsite ”asteittainen vapautuminen”. Sinänsä keskustelu ei ole ollut uutta; aiemminkin on usein viitattu siihen, miten vaikeaa voi olla sopeutua vapauteen suoraan hyvin suljetuista oloista. Mutta nyt tuota asteittaisuutta pyritään luomaan entistä systemaattisemmin.

Keksintö ei ole uusi. Sitä on kehitelty vähintään 180 vuoden ajan. Eronnut merikapteeni **Alexander Maconochie** oli tämän ajatuksen pioneeri. Hän tarkasti Australian rangaistussiirtoloita 1830-luvun lopulla ja 1840 hänet nimitettiin Norfolkian rangaistussiirtolan johtajaksi, jossa tehtävässä hän käytännössä toteutti ajatuksiaan. Lähtökohtana oli näkemys, jonka mukaan määräaikaiset vankeusrangaistukset demoralisoivat vangin ja tekevät hänestä laiskan. Vangit vain odottavat vapautumistaan. Tämän tilalle hän vaati, että tuomion tulisi olla ei-määräaikainen (”ei aikaa, vaan urakka”). Vanki voisi itse hankkia vapautensa kovalla työllä ja hyvällä käytöksellä. Maconochie itse kuvasi asian näin (Morris 2002, 178):

Kun ihmisellä itsellään on oman vankilansa avaimet, hän taipuu pian itse sovittamaan niitä lukkoon.

Vankeustuomiossa tuli kertoa minimitä, mutta ei suoritettavaa maksimitä. Se riippui vangista itsestään.¹ Vankeusrangaistuksen päätehtäväksi tuli asettaa vangin parantaminen, vaikka pelote- ja sovitustehtävää ei aivan kokonaan hylätty. On mahdollista, että Maconochie sai vaikutteita 1800-luvun alussa vaikuttaneilta frenologeilta, jotka kallonmuoto- ja aivorakenneteorioistaan huolimatta uskoivat rikoksenteekijöiden muuttumisen mahdollisuuteen. Ratkaisuksi tähän muuttamiseen Maconochie kehitti merkkijärjestelmän, jonka avulla progressio, asteittainen eteneminen, voitiin toteuttaa. Merkkejä vangit ansaitsivat ahkeralla työllä ja hyvällä käytöksellä. Esimerkiksi seitsemän vuoden tuomio päättyi, kun vanki oli kerännyt 6000 merkkiä. Merkkejä oli mahdollista myös käyttää mm. ruoan ja tupakan hankintaan, tällöin kuitenkin vapautuminen

siirtyi. Maconochien järjestelmään kuului myös, että kurinpitovankien vangit saivat ”sakkoja” eli heidän keräämiään merkkejä vähennettiin. Tämän avulla voitiin perinteistä ruumiillista kuritusta vähentää.

Luodussa vankeinhoitojärjestelmässä oli kaksi vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa katsottiin vielä menneisyyteen ja sovitettiin pahaa tekoa. Tässä käytettiin yksinäisyyteen sulkemista ja jopa ruumiinrangaistuksia. Machonochien mukaan tämän vaiheen tuli olla ”ankara, mutta lyhyt”. Kun vanki oli tässä vaiheessa kerännyt riittävästi merkkejä, hän saattoi siirtyä seuraavaan, koulutusvaiheeseen, joka katsoi tulevaisuuteen ja tähtäsi sitten vankien parantamiseen. Vangit voivat itse muodostaa noin kauden hengen ryhmiä, joissa he työskentelevät. Ryhmä keräsi merkkejä yhdessä ja jos yksi jäsen ”töpeksi”, merkkivä-

hennyksestä kärsivät kaikki. Käytössä oli siten klassinen kollektiivinen rankaisujärjestelmä, jonka jokainen armeijan käynyt tuntee. Machonochie uskoi, että näistä ryhmistä tulee vangin mentoreita, jotka ohjaavat vankia epäitsekkyteen ja hyvän tekemiseen.

Machonochie korosti, että vankityön tuli olla oikeaa, tuottavaa ja järkevää, ei merkityksetöntä pakkotyötä. Hän myös hankki vankilaansa laajasti kirjallisuutta ja soittimia vankien käyttöön. Elämäkerta-kirjallisuudessa hänen saavutuksiaan on ylistetty. Sen mukaan brutaali vankisiirtola muuttui tasapainoiseksi ja tuottavaksi vankilaksi, jossa ruumiillisia rangaistuksia ei tarvittu. Vankien uusintarikollisuus loppui lähes tyystin ja vapautuneita vankeja oli tapana kutsua "Machonochien herrasmiehiksi".

Mutta kaikki eivät uskoneet. Jotkut epäilivät, että vankilassa kerätyistä merkeistä ei ollut paljon hyötyä, jos vangit joutuivat vapauduttuaan takaisin "saastuneisiin asuinyhteisöihin" eli huonoihin olosuhteisiin. Maconochie uskoi itse, että merkijärjestelmän avulla vangit pystyvät vastustamaan huonoja ympäristövaikutteita ja jopa sivistämään näitä ympäristöjä. Hän katsoi myös, että vangilla tulisi olla oikeus niin halutessaan jäädä vapauduttuaankin vankilaan työhön ja saada siitä palkkaa. **John Moore** (2011) katsoo, että monet nykyajankin tutkijat (mm. Norval Morris) ovat ottaneet tdesta ylistävien elämäkerturien osin fiktiiviset tarinat. Vangit eivät pääsääntöisesti aidosti vapautuneet, vaan jäivät Norfolkian saarelle, jossa he voivat viljellä jotain ja käydä kauppa.² Järjestyksenpidosta vastasi Machonochien oma poliisi, jossa sadat vangit toimivat järjestyksenpitäjinä. Ruoskimista käytettiin edelleen, tosin harvemmin kuin ennen, mutta nyt iskujen määrää oli lisätty.

Vuonna 1849 Machonochie nimitettiin Birminghamin vankilan johtajaksi ja hän sai luvan soveltaa merkijärjestelmää nuoriin, alle 16-vuotiaisiin vankeihin. Kun järkevää vankityötä ei ollut, siirryttiin perinteisiin toimiin, kuten "kampimyllyyn", jossa tarkoituksetonta kampea piti kääntää 10 000 kertaa päivässä tai "ammus-sulkeisiin", jossa kanuunankuulia kannet-

tiin kentän laidalta toiselle ja takaisin. Machonochie erotettiin parin vuoden kuluttua ja hänen todettiin käyttäneen laittomia kurinpitokeinoja, mm. itsepäisten poikien säännönmukaista päivittäistä ruoskimista. On arvioitu, että tällaiset toimet olivat yleisempiä laitosvaltaa toteuttavassa erityispreveniivisessä, "parantavassa" rankaisujärjestelmässä kuin klassisessa rikosoikeudessa.

Näiden kokemusten pohjalta syntyi sitten progressiivijärjestelmä eli edistymisperiaate, jota on myös iiriläiseksi vankeinhoitojärjestelmäksi kutsuttu. Siinä keskeisenä oli myös ehdonalaisen vapauttamisen, vankeuden viimeisen asteen käyttöönotto. Kansainväliset vaikutteet levisivät nopeasti. Irlantilainen Sir **Walter Crofton** julkaisi kokemuksistaan kirjan vuonna 1860. Muutaman vuoden päästä (14.1.1863) Helsingfors Dagblad suositteli irlantilaista järjestelmää Suomeen ja jo vuoden 1866 asetuksessa vangit jaettiin neljään luokkaan edistymisensä mukaan (pakkoluokka, oppiluokat I-II ja koeluokka). Oikeudet ja vapaudet lisääntyivät luokissa edetessä.

Progressiivijärjestelmää toteutettiin myös Yhdysvalloissa mm. kuulussa Elmiran vankilassa (reformatory), jonka perusti vuonna 1876 "vankeinhoidollisena nerona" mainittu **Zebulon R. Brockway**³. Vankilaa kehuttiin kursailematta ja sitä käytiin katsomassa eri puolilta maailmaa. Kun Brockwayn toimia tutkittiin, havaittiin, että hyvä järjestys perustuikin pitkälti pelkoon. Brockwayllä oli tapana kahden vartijan avustamana ruoskia vankeja pitkällä nahkaremmillä. Myös kidutuksen luonteista sitomista hankalaan asentoon, täysin pimeää selliä ja vesileipärangaistusta käytettiin. Vangit eivät tykänneet tästä "kuntoutuksesta", vaan menivät mieluummin perinteiseen osavaltiovankilaan. Viimein vuonna 1900 Brockway pakotettiin eroamaan (Pisciotta 1983). Mutta edelleen hänetkin, kuten Maconochie esitellään "suurena vankeinhoitomiehenä".

Virallisesti Suomi luopui progressiivijärjestelmästä vuoden 1975 RTA-uu-distuksessa. Mutta jo kaksikymmentä vuotta aiemmin **Inkeri Anttila** (1954) oli kriittisesti pohtinut järjestelmän etuja

ja haittoja. Hän näki vankien pisteiden keruun liian kaavamaisena ja usein muodollisena. Käyttämisen arviointi rajoitui vain vankilan piiriin, eikä ollut takeita, että sillä oli merkitystä vapaudessa selviytymisen kannalta. Hän esittelikin muualla käyttöön otettuja uusia muotoja:

Suosiota on viime aikoina eräissä maissa saavuttanut eräänlainen rangaistusajan jakaminen eri jaksoihin, nimittäin vastaanottoasteeseen, tavalliseen rangaistusaikaan ja loppuasteeseen, joille kullekin annetaan hieman erilainen luonne. ... Vastaanottoasteelle on ominaista, että vankia tutkitaan ja hänen kasvatustaan suunnitellaan. Loppuasteessa taas vankia pyritään vähitellen totuttamaan vankilasta vapautumiseen ja hänet siinä tarkoituksessa siirretään suljetusta laitoksesta avolaitokseen taikka suuresta laitoksesta pieneen vankisiirtolaan. Vastaanottoasteen päätyminen riippuu lähinnä siitä, milloin vangista tehdyt tutkimukset on saatu valmiiksi ja hänen sijoittamisensa on ratkaistu.

Näin kirjoitettiin siis vuonna 1954.■

LÄHTEITÄ:

Morris, Norval: *Maconochie's Gentlemen: The Story of Norfolk Island and the Roots of Modern Prison Reform*. New York: Oxford University Press, 2002.

Moore, John: *Alexander Maconochie's 'Mark System'*. *Prison Service Journal* 198 (2011), 38–46.

Pisciotta, Alexander W.: *Scientific Reform: The "New Penology" at Elmira, 1876–1900*. *Crime & Delinquency* 29 (1983):4, 613–630.

Anttila, Inkeri: *Vankeinhoidon perusteet*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 1954.

¹ Amerikkalaisessa "mandatory minimum sentencing"-järjestelmässä on sama ajatus. Tuomioksi voidaan antaa esimerkiksi: "25 to life".

² Norfolkian saari sijaitsee noin 1400 km Sydneyestä itään Tyynellä valtamerellä.

³ Reformatoryt olivat kuntoutukseen tähtääviä laitoksia, jotka halusivat erottautua perinteisestä "katumuslaitoksista" (penitentiary).

Tällä palstalla käsitellään rikosentorjunnan ajankohtaisia ja ikuisia kysymyksiä, mielellään yhteydessä toisiinsa. Kirjoittaja on rikosentorjuntaneuvoston pääsihteeri.

Kotipalvelu voi estää lasten surmia

Suomessa sattui noin vuoden aikana keväästä 2011 seuraavaan kevääseen harvinaisen paljon lapsiin kohdistuneita henkirikoksia. Sen johdosta myös käynnistettiin useita selvityksiä lasten surmien tehokkaammaksi ehkäisemiseksi. Sitten lasten väkivalta-kuolemat näyttivät palaavan totutulle alhaiselle tasolle, kunnes tänä vuonna tuli taas ilmi useita järkyttäviä lastensurmia. Poikkeuksellisin oli kesän alussa Oulussa ilmi tullut tapaus: viiden hyvin pienen lapsen ruumiit löytyivät pakastearkusta, jonne heidän surmaamisestaan epäilty äiti oli heidät kätkenyt. Lokakuussa kolme lasta kuoli yhdessä äitinsä kanssa, kun tämä ilmeisesti tahallaan ajoi autonsa suoraan päin linja-autoa. Marraskuussa kuopiolainen äiti hälytti poliisin asuntoonsa, jossa oli kaksi kuollutta pientä lasta. Lehtitietojen mukaan äiti on tunnustanut surmanneensa heidät.

Lehdistökeskustelu näiden tapausten jälkeen on ollut vilkasta. Se on myös ollut ehkä asiantuntevampaa ja maltillisempaa kuin järkyttävien rikosten jälkeen monesti on laita. Pääkirjoituksia myöten on tuotu esiin se, että lapset joutuvat nykyään huomattavasti harvemmin henkirikosten uhreiksi kuin muutamia vuosikymmeniä sitten. On myös todettu, että lasten surmien vähentäminen entisestään saattaa olla hyvin vaikeaa. Lisäksi on laajasti tuettu useiden asian-

tuntijoiden käsitystä, joka on korostanut lapsiperheille järjestettävän tuen ja avun tärkeyttä keskeisenä tekijänä, joka vähentäisi lapsiin kohdistuvan väkivallan riskiä. Esiin on noussut erityisesti kotiin tarjottava apu, kotikäynnit ja kotipalvelu.

LAPSIIN KOHDISTUVA HENKIRIKOLLISUUS VÄHENTYNYT EPÄTASAISESTI

1960-luvulla henkirikoksen uhrina kuoli vuosittain keskimäärin noin viisitoista alle 15-vuotiaista, kun 2000-luvulla uhreja on vähän yli viisi vuodessa, kolmannes siitä. Lasten lukumäärään suhteutettuna heidän henkirikoskuolleisuutensa on suunnilleen puolittunut (alle 15-vuotiaiden määrä on laskenut 1960-luvun alun yli 130 000:sta nykyiseen noin 90 000:een). Dramaattisin muutos on alle 1-vuotiaiden surmien väheneminen. 1960-luvulla heitä surmattiin vuosittain melkein kymmenen, ja he muodostivat puolet kaikista alle 15-vuotiaista henkirikoksen uhreista. Tällä vuosituhanella – ennen Oulussa kesäkuussa 2014 tehtyjä löytöjä – alle 1-vuotiaiden henkirikoksen uhrien määrä on vuosittain vaihdellut nollan ja kolmen välillä. Toisin sanoen alle 1-vuotiaiden surmat ovat vähentyneet hyvin radikaalisti.

Voi jopa sanoa, että koko lasten henkirikoskuolleisuuden jyrkkä aleneminen johtuu huomattavalta osalta juuri alle 1-vuotiaiden surmien vähenemisestä,

vaikka tämä ikäluokka muodostaa vain 6–7 prosenttia kaikista 0–14-vuotiaista. Tätä vanhempien lasten surmat eivät ole vähentyneet yhtä dramaattisesti. 5–14-vuotiaitten suhteellinen henkirikoskuolleisuus näyttää vähentyneen ehkä vajaalla kolmanneksella 1960-luvun tasosta. Sen sijaan 1–4-vuotiaiden uhrien määrä on laskenut vain vähän ja pysynyt suhteellisesti itse asiassa melko samana: vähän alle kaksi uhria 100 000 ikäluokkaan kuuluvaa kohti vuosittain. Tämä taso on viime vuosina ollut korkeampi kuin isommilla, 5–14-vuotiailla lapsilla. (Tosin luvut ovat – kaikeksi onneksi – niin pieniä, että niissä voi olla paljon satunnaista heilahtelua.)

Vastasyntyneiden surmien väheneminen selittyy pitkälti raskauden ja synnytysten ympäristön muutoksilla (Lehti & al 2012). Tässä oli sekä moraalisisosiaalisia että lääketieteellisiä muutoksia. Ne vähensivät ja lievensivät potentiaalisia rikostilanteita: ehkäisykeinojen kehitys ja parempi saatavuus vähensivät ei-toivottuja raskauksia, uusittu aborttilainsäädäntö mahdollisti raskauden turvallisen keskeytyksen olennaisesti vapaammin kuin aikaisemmin ja avioliiton ulkopuoliseen raskauteen ja synnytykseen liittyvä sosiaalinen stigma lieveni. Lisäksi synnytykset siirtyivät aikaisempaan valvotumpaan ympäristöön.

Näitä tekijöitä ei sellaisenaan voi

On syytä painottaa kotiin saakka tuotavien palveluiden merkitystä.

tietenkään toistaa vähän vanhempien lasten kohdalla, joiden henkirikoskuolleisuus ei sitä paitsi ollutkaan läheskään yhtä korkealla tasolla kuin aivan pienten lasten.

KOTIKÄYNTIEN EDUT

Perhe- ja lastensurmista keskusteltaessa on pohdittu vanhempien, etenkin äitien, uupumista ja heidän tarvettaan saada ulkopuolista apua. On todettu, että lapsiperheiden kotipalveluja vähennettiin 1990-luvulla. Kymmenettuhannet lapsiperheet saivat kotiapua, eikä sen edellytyksenä ollut lastensuojelun asiakkuus. Vuonna 1992 tällaisia palveluja käytti 52000 perhettä, mutta vuonna 2013 enää runsas 9000. Kotipalveluja lopetettiin osaksi säästösyistä, osaksi niitä pyrittiin korvaamaan muilla palveluilla. Lasten huostaanottojen määrät kasvoivat samanaikaisesti rajusti, mikä ei liene ollut tarkoitettu seuraus.

Lasten henkirikoskuolleisuuden kehityksessä ei tosin näy mitään erityistä nousua (tai laskua) siinä vaiheessa kun kotipalveluja saavien lapsiperheiden määrä väheni.

Silti on syytä painottaa kotiin saakka tuotavien palveluiden merkitystä. **David Oldsin** Yhdysvalloissa 1970-luvulla käynnistämä terveydenhoitajien kotikäyntiohjelma osoittaa, miksi. Tutustuttuaan huono-osaisen asuinalueen päiväkodin lapsiin hän totesi, että lasten usein epäterveellisiin ja epävakaisiin kotioloihin pitää puuttua hyvin varhain, itse asiassa jo ennen syntymää eli äidin raskauden aikana. Tuloksena oli ohjelma, jossa terveydenhoitaja käy suunnilleen kerran kuukaudessa lapsen äidin kotona ja neuvoo ja tukee perhettä monin eri tavoin. Käynnit alkavat raskauden aikana ja jatkuvat kunnes lapsi täyttää kaksi vuotta.

Voi hyvin perustein katsoa, että Oldsin ohjelmaa ei sellaisenaan Suomessa tarvita, koska täällä muutenkin tehdään hyvin paljon vastaavaa. Joka tapaukses-

sa Oldsin ohjelma ja siitä tehdyt seuranta- ja tutkimukset osoittavat meille, miten valtavia ja pitkäaikaisia vaikutuksia pienten lasten olosuhteilla voi olla. Ohjelman vaikutuksia on arvioitu vahvojen, satunnaistettujen verrokkiasetelmien avulla. Esimerkiksi lapsen ensimmäisen kahden elinvuoden aikana ohjelma vähensi terveydenhuollon palveluihin hakeutumista lapsen fyysisten vammojen tai heikon ravitsemuksen takia yli puolella. Ohjelmaan osallistuneisiin lapsiin kohdistui 15 ikävuoteen mennessä puolet vähemmän pahoinpitelyjä kuin vertailuryhmässä. Ohjelmaan osallistuneet syöllistyivät rikokseen ja muuhun häiriökäyttäytymiseen 70 prosenttia harvemmin kuin vertailuryhmä.

Tämän vuoksi eduskunnassa parhailaan käsiteltävä kotipalveluehdotus on tervetullut. Hallituksen esityksessä ehdotetaan säädettäväksi kunnalle velvoite järjestää kotipalvelua niille lapsiperheille, joille palvelun järjestäminen on välttämätöntä perheen huolenpitotehtävän turvaamiseksi. Tämä kohta astuisi voimaan jo vuoden 2015 alussa.

Jos lapsiperheille järjestettävä apu kohenee, se on omiaan vähentämään myös lapsiin perheessä kohdistuvan vakavan väkivallan riskiä. Eniten hyötyisivät uskoakseni pienet lapset. ■

Lähteitä

HE 164/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Lehti, Martti; Juha Kääriäinen ja Janne Kivi-vuori (2012). *The Declining Number of Child Homicides in Finland, 1960–2009*. *Homicide Studies* 16(1), 3–22.

Terveydenhoitajan kotikäynnit. Artikkelit rikosentorijuntaneuvoston väkivallan vähentämisen teemasivuilla. www.vakivallanvahentaminen.fi/fi/index/hyviakayntoja/lapsuudenkehityksen-javanhemmuudentukeminen/terveydenhoitajankotikaynnit.html

Uusia julkaisuja

SIISTI ASUINYMPÄRISTÖ EHKÄISEE TUHOPOLTOJA

Tuula Kekin tekemä raportti kertoo tahallisesti sytytettyjen tulipalojen koh-teista, tekijöistä ja taustoista. Vuosittain tahallisia paloja sytytetään noin 2000. Tyypillisesti tulipaloja sytytetään siellä, missä ihmiset liikkuvat: kodeissa, pihoil-la, puistoissa ja kaduilla. Varsinkin pie-nempiä tuhopolttoja voidaan ehkäistä poistamalla asuinympäristöistä ylimää-räiseksi jääneitä materiaaleja. Esimer-kiksi roskakatosten sekä paperi- ja vaa-tekeräyslaatikoiden sytyttelyä voidaan estää sijoittelulla ja lukitsemisella. Tu-hopolttojen syyt vaihtelevat. Ilkivalta on yleistä, mutta syyt saattavat liittyä myös esimerkiksi petokseen tai koston. Yli puolet rikostapauksista jää selviämättä.

Tuula Kekki (2014) Poltettu – tahallisesti syty-tetyt tulopalot. Turun yliopiston oikeustieteel-lisen tiedekunnan julkaisuja. Rikos- ja prosessioikeuden sarja, A:37.

LAPSEN ASEMA OIKEUDENKÄYNNISSÄ

Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa tarkasteltiin, kuinka lapsen etu ja oikeus osallistua itseään koskevan asian käsit-telyyn toteutuvat huostaanottoasioiden hallinto-oikeuskäsittelyssä. Muodollisel-la tasolla yli 12-vuotiaiden lasten oikeus osallistua toteutuu hallinto-oikeuksissa hyvin. Sen sijaan nuorempien lasten osallisuus samoin kuin lasten osallisuus sosiaalitoimessa näyttävät ongelmal-lisena. Lapsen edun tulkinnan ongelmat ovat monitahoisia ja -tasoisia.

Virve de Godzinsky (2014) Lapsen etu ja osalli-suus hallinto-oikeuksien päätöksissä. Oikeus-poliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 267.

VALLANKÄYTTÖ VANKILASSA

Entinen vankilanjohtaja Heikki Kokko-nen ja 11 muuta kirjoittajaa kertovat kokemuksistaan vallankäytöstä van-kilassa. Virkamiehet käyttävät valtaa vankilan turvallisuuden ylläpitämiseksi. Mutta käytetään vankilassa myös monenlaista asiantuntijavaltaa.

Virkavalta ja väkivalta. Vallan varjoja vankilas-sa. Toim. Heikki Kokkonen, Mediapinta 2014.

Uusissa seuraamuksissa tarvitaan yhteistyötä tuomitun läheisten kanssa

Kriminaalihuollon tukisäätiön (KRITS) vuosifoorumi kokosi Jyväskylään lokakuussa sata rikosseuraamusalan järjestö- ja viranomaistoimijaa. Kriminaaliryöön foorumin teema oli ”Yhteistyö uusissa seuraamusmuodoissa”. Eri toimijoiden yhteistyö, tuen merkitys ja vertaistuki korostuivat päivän annissa. Hyvän yhteistyön todettiin edellyttävän keskinäistä kunnioitusta. Rangaistusta suorittavan lähipiirin ja ulkopuolisten tahojen muodostamalla tukiverkostolla on suuri vaikutus eri rangaistusmuotojen tuloksellisuuteen. Vangin omaisten tuen tarpeita ei sovi unohtaa, sillä omaisten hyvinvointi vaikuttaa heidän valmiuksiinsa toimia vangin ensisijaisena apuna. Muun muassa valvontarangaistuksen toimeenpanossa pyritään korostamaan kannustavia lähisuhteita sekä tukitoimena että voimavarana. KRITSin toiminnanjohtaja **Jukka Mäen** mukaan vertaistuen merkitys on suuri rikoksettomaan elämään pyrkiville, sillä onnistuneiden tarinat antavat uskoa toisille samassa tilanteessa oleville.

Koepapauden valmisteluvaiheessa perheiden ja läheisten asema ympäröivässä verkostossa on merkittävä. Vankien omaisten, järjestöjen sekä viranomaisten välisen yhteistyön toivotaankin kehittyvän yhä toimivammaksi. **Ulla Ekholm** Vankien Omaiset VAO ry:stä kertoi, kuinka omaiset jäävät usein huomiotta – vaikka tuki sekä ulkopuolelta että vertaisilta on tärkeää myös omaisten toipumisessa. Vanki kohtaa koepapauden aikana lukuisia haasteita harjoittellessaan yhteiskuntaan palaamista, siksi erilaisten tukitoimien rakentumiselle on tarve jo ennen valvotun koepapauden alkua – ja yhteistyö vankia ympäröivän verkoston kesken on tällöin huomattavassa asemassa. Valvotun koepapauden

hyvänä puolena voidaan nähdä parempi yhteiskuntaan sitoutuminen. On kuitenkin yhä vaikea ennustaa, kuka onnistuu koepapaudessa, sillä onnistuminen on paljolti kiinni henkilöstä itsestään ja siitä, kuinka hyvin tämä kykenee sitoutumaan koepapauden sääntöihin, joihin voi olla vaikeaa totutella pitkän vankeustuomion jälkeen.

Kuntien rooli jälkihoidon turvaamisessa sekä valvotun koepapauden toteuttamisessa herätti keskustelua, sillä vangin avunsaanti on yhä varsin kuntakohtaista. Kunnan ja järjestöjen välistä yhteistyötä nähtiin tarpeelliseksi kehittää, koska jälkihoidossa on yhä usein katkoksia. – Järjestöjen tulee olla sanansaattaja sekä konkreettinen tuki vangeille, **Reijo Kyppää** Tampereen Silta-valmennusyhdistyksestä sanoi. Järjestöt pelaavat tärkeää paikkaa vankien yhteiskuntaan palauttamisessa esimerkiksi tuomalla realiteettia näiden koepapautta koskeviin suunnitelmiin – omien aikeiden epätodellisuus on usein helpompi ottaa vastaan ulkopuoliselta kuin vankilatyöntekijän suusta.

KRIMINAALITYÖN PALKINTO MARTTALIITOLLE

Foorumin päätteeksi jaettiin vuosittainen Kriminaaliryöön palkinto, joka myönnettiin tänä vuonna Marttaliitto ry:lle näiden Arki sujuvaksi -kurssitoiminnasta. Kurssilla tuetaan vankien vapauteen ja oman arjen hallintaan valmentautumista. KRITS jakaa palkinnon vuosittain kansallisesti tai kansainvälisesti merkittävää kriminaalipoliittista toimintaa harjoittavalle hankkeelle tai taholle, jossa tuetaan rikoksesta tuomitujen ja heidän läheistensä sijoittumista yhteiskuntaan ja rehelliseen elämään tai vähennetään uusintarikollisuutta ja sen haittoja.

Vankien lapsille samat oikeudet

Rikosseuraamusasiakkaan läheistyön verkosto muistutti lasten oikeuksien päivänä (20.11.), että rikosseuraamuksista tuomitujen henkilöiden lasten oikeudet eivät Suomessa toteudu. Vuosittain jopa 10 000 lapsen ainakin toinen vanhempi on vankilassa. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus tavata ja pitää yhteyttä vanhempansa, jonka kanssa hän ei asu – siis myös vankilassa olevaan. Yhä edelleen Suomessa saatetaan kuitenkin ajatella, että lapsen ei ole hyvä vieraila vanhempansa luona vankilassa, vaikka tämä olisi selkeästi lapsen etu.

Viranomaisten tietämättömyys rikosseuraamusasiakkaiden lasten tilanteesta ja tarpeista heikentää mahdollisuuksia saada oikeanlaista ja oikea-aikaista tukea. Verkosto kantaa huolta paitsi tuen saannista myös lasten konkreettisista mahdollisuuksista tavata riittävästi vankilassa olevaa vanhempansa. /RK

RIKOSSEURAAMUSALAN TUTKIMUSHANKKEISIIN RAHOITUSTA

Vuonna 2015 oikeusministeriö myöntää rahoitusta tutkimus- ja kehittämishankkeisiin, joissa selvitetään mm.:

- seuraamusten vaikuttavuutta sekä kuntoutusjatkumoa siviiliin
- eri vankiryhmiin (tutkinta-, ulkomalais- ja pitkäaikaisvangit) tai yhdyskuntaseuraamusasiakkaisiin liittyviä kysymyksiä
- eri rikoksista (talous-, seksuaali-, väkivalta-, huumorikoksista, jne.) tuomitujen tai eri vankiryhmien selviytymistä ja selviytymiskeinoja vankilassa.

Hakuaikaa on 30.12.2014 saakka. Lisätietoja www.rikosseuraamus.fi.

Uusia keinoja työperäisen ihmiskaupan ennaltaehkäisyyn

Ulkomaalaiset työntekijät kohtavat Suomessa ja Itämeren alueella hyväksikäyttöä työelämässä ja voivat joutua myös työperäisen ihmiskaupan uhriksi. Puuttamalla rekrytointiin ja palkkaamiseen liittyviin väärinkäytöksiin jo varhaisessa vaiheessa voidaan torjua myös ihmiskauppaa. Uudessa ohjeistuksessa esitetään keinoja, joilla esimerkiksi yritykset ja viranomaiset voivat ennaltaehkäistä työperäistä hyväksikäyttöä omalla toiminnallaan.

Tutkimusten mukaan Suomessa ja Itämeren alueella esiintyy työperäistä ihmiskauppaa. Ulkomaalaiset työntekijät voivat olla hyvin alttiita työsyrynnälle ja muulle hyväksikäytölle, myös työperäiselle ihmiskaupalle. Hyväksikäytetyillä työntekijöillä teetetään palkatonta tai hyvin matalapalkkaista työtä heikoissa, jopa ihmisarvoa loukkaavissa oloissa.

YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI) on julkaissut viranomaisille, yrityksille, ammattiliitoille, järjestöille ja muille toimijoille suunnatun käytännönläheisen

ohjeistuksen siitä, miten työperäiseen ihmiskauppaan ja ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön Itämeren alueella voidaan puuttua paremmin. Ohjeissa keskitytään erityisesti rekrytointiyriytysten ja työnantajien rooliin tietyillä hyväksikäytölle alttiilla aloilla, kuten siivous-, ravintola- ja maatalousaloilla. Eri toimijat löytävät ohjeista ideoita ja esimerkkejä ihmiskaupan vastaiseen toimintaan ja ulkomaalaisten työntekijöiden oikeuksien parantamiseksi. Ohjeistuksesta on saatavilla myös suomenkielinen lyhennelmä.

Ohjeistus on jaettu neljään lukuun, jotka on suunnattu eri toimijoille:

- ohjeistus valtioille ja viranomaisille rekrytointi- ja työehtokäytäntöihin liittyvien väärinkäytösten ehkäisemiseksi
- ohjeistus yrityksille: työperäistä hyväksikäyttöä ehkäisevä huolellisuusperiaate
- ohjeistus valtioille, yrityksille, ammattiliitoille ja kansalaisyhteiskunnalle ulkomaalaisten työntekijöiden oikeuksien suojelemiseksi
- monialainen kansainvälinen yhteistyö ja koordinointi.

Kukin luku sisältää toimintaohjeita ja käytännön toimenpiteitä perusteluineen. Erillisissä laatikoissa käydään läpi esimerkkejä etenkin Itämeren maiden alueelta. Tarkoituksena on vauhdittaa tiedon ja kokemusten vaihtoa ja kannustaa kansallisia toimijoita kehittämään käytäntöjään esimerkiksi kiinnittämällä lisää huomiota työntekijöiden työehtoihin yritysten alihankintaketjuissa, julkisia hankintoja tehtäessä ja rekrytoinnissa. Myös ulkomaalaisille työntekijöille suunnattavia palveluita tulee kehittää, jotta heillä on mahdollisuus saada neuvontaa ja vaatia korvausta esimerkiksi menetetyistä palkoistaan.

Ohjeistus on tehty osana HEUNIN koordinoimaa EU-rahoitteista ADSTRINGO-hanketta. Se on toteutettu yhteistyössä Tarton yliopiston, Liettuan sisäministeriön ja Itämeren valtioiden neuvoston ihmiskaupan vastaisen työryhmän kanssa (CBSS TF-THB). Ohjeistus ja sen lyhennelmä on saatavilla myös englanniksi, ruotsiksi, viroksi ja liettuaksi osoitteessa www.heuni.fi. Ohjeistus julkaistaan piakkoin myös venäjäksi ja puolaksi.

Rikolliset ottaneet tilaa haavoittuvilla asuinalueilla Ruotsissa

Ruotsin Poliisin tutkimusosasto on selvittänyt rikollisryhmien vaikutusta asuinalueilla. Paikallisten rikollisverkostojen merkitys on kasvanut vuosituhannen vaihteesta. Kartoituksessa tunnistettiin 55 aluetta 22 kaupungissa, joissa rikollisilla verkostoilla arvioidaan olevan suuri vaikutus paikallisyhteisöön.

Kartoituksen mukaan tämä koskee alueita, joilla on rakenteellisia ongelmia ja jotka ovat sosiaalisesti haavoittuvia ja jo leimautuneet syrjäytyneiksi. Näillä alueilla löyhästi yhteen liittyneet

nuorten rikollisten verkostot ovat lyöneet läpi. Rikollinen toiminta aiheuttaa turvattomuutta alueilla, mm. paikallisia elinkeinonharjoittajia on painostettu ja kaduilla tapahtunut ampumisia. Poliisin on ylipäättään vaikea toimia näillä alueilla ja rikosten selvittäminen on hankalaa todistajien uhkailun vuoksi. Raportissa nähdään tarve lisätä yhteistyötä muiden paikallisten toimijoiden kanssa.

Osittain vastauksena tähän ja ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä Ruotsissa on päätetty ottaa käyttöön systemaattinen yhteisö/lähipoliisijärjestelmä. Eritäin haavoittavilla asuinalueilla tulisi olla vähintään yksi lähipoliisi 5000 asukasta kohden. Lähipoliisien on tarkoitus luoda suhteita paikallisiin ihmisiin ja rakentaa kontaktiverkosto asukkaiden kanssa sekä ennaltaehkäistä sosiaalista rauhatomuutta ja jengirikollisuutta. Idea on sekä tuntea alue että olla tunnettu alueella. /RK

Raportti "Nationell översikt av kriminella nätverk med stor påverkan på lokalsamhället", www.polisen.se.

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus- alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuositilaus maksaa 25 euroa + alv. 10 %. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, nettilomakkeella (www.haaste.om.fi) tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

- Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa + alv. 10% /4 numeroa/12 kk
- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
 - määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki